

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

ALTERNATİF MEDYA YAKLAŞIMIYLA KÜRTÇE DİJİTAL
KÜLTÜR-SANAT DERGİCİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Leyla ÖZKAPLAN

Tez Danışmanı: Doçent Dr. Ceren SÖZERİ ÖZDAL

HAZİRAN 2022

ÖNSÖZ

Tez danışmanlığımı yürüten Doçent Dr. Ceren Sözeri Özdal'a desteği ve yönlendirmeleri için çok teşekkür ediyorum. Tez yazma sürecimde varlığıyla bana moral olan ablam Hülya Özkaplan'a, arkadaşlığı için Orçun Serhat Güngör'e ve bu tezi yazdığım süre boyunca hep yanımda olan, desteğini yakından hissettiğim sevgili Mustafa Doğan'a ayrıca çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
GÖRSEL LİSTESİ.....	vii
RÉSUMÉ.....	viii
ABSTRACT	xiii
ÖZET.....	xviii
GİRİŞ	1
1. ALTERNATİF MEDYA VE DERGİ YAYINCILIĞI	4
1.1. Alternatif Medya Tanımları ve Tartışmaları	4
1.1.1. Alternatif Medyaya Dört Yaklaşım	6
1.1.1.1. Topluluğa Hizmet Medyası.....	7
1.1.1.2. Ana Akım Medyaya Alternatif	9
1.1.1.3. Sivil Toplumun Parçası	10
1.1.1.4. Rizom (Köksap).....	11
1.1.2. Özne, Nesne ve Diyalektik Yaklaşımlar	12
1.1.2.1. Özne Yaklaşımlar	12
1.1.2.2. Nesne Yaklaşımlar	14
1.1.2.3. Diyalektik Yaklaşım.....	15
1.2. Alternatif Medya ve Toplumsal Hareketler	16
1.2.1. Yeni Toplumsal Hareketler Kavramı	17
1.2.2. Türkiye’de Yeni Toplumsal Hareketler ve Alternatif Medya	21
1.3. Yeni İletişim Teknolojileri ve Alternatif Medya	24
1.3.1. Yeni İletişim Teknolojilerine İlişkin Teorik Çerçeve	25
1.3.2. Alternatif Medya Yaklaşımıyla Dijital Dergicilik.....	28
2. KÜRTÇE YAYINCILIĞIN TARİHİ VE ALTERNATİF OLANAKLAR....	31
2.1. Osmanlı Döneminde Kürtçe Yayıncılık ve Dergicilik	31
2.2. Erken Cumhuriyet Dönemi ve Kürtçe Yasağı.....	34
2.3. 1950-1980 Arası Kürtçe Basın-Yayın Faaliyetleri	36
2.4. 1980’li ve 1990’lı Yıllar: Yasaklardan İlk Yayınevlerine	39

2.5. Günümüzde Kürtçe Yayıncılık ve Dergicilik	42
2.5.1. Kültürel İklim ve Yayıncılık Alanı.....	43
2.5.2. Politik ve Ekonomik Sınırlılıklar	45
2.5.3. Alternatif Medya Yaklaşımıyla Kürtçe Dergicilikte Dijital Olanaklar	47
3. ALTERNATİF MEDYA OLARAK KÜRTÇE DİJİTAL KÜLTÜR-SANAT DERGİCİLİĞİ	49
3.1. Araştırmanın Bağlamı, Yöntemi ve Amacı	49
3.2. Araştırmanın Örneklemi.....	50
3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	52
3.4. Araştırmanın Bulguları	53
3.4.1. Dergilerin Kuruluş Süreçleri ve Örgütlenme Modelleri	53
3.4.2. İçerik Üretim Süreçleri ve Katılıma Dair Sınırlılıklar.....	61
3.4.3. Dağıtım ve Erişim İçin Kullanılan Yöntem ve Araçlar	71
3.4.4. Dergilerin Okunurluk ve Görünürlük Oranları	75
3.4.5. Dergilerin Benimsedikleri Ekonomik Model ve Sürdürülebilirliğe Dair Sınırlılıklar ...	80
SONUÇ	86
KAYNAKÇA	89
GÖRÜŞMELER.....	96
ÖZGEÇMİŞ.....	97

KISALTMALAR

AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
DEP	: Demokrasi Partisi
DDKD	: Devrimci Demokratik Kültür Derneği
DDKO	: Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DHKD	: Devrimci Halk Kültür Derneği
HADEP	: Halkın Demokrasi Partisi
HEP	: Halkın Emek Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KUK	: Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları
LGBTİ+	: Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transseksüel, İnterseks+
MKM	: Mezopotamya Kültür Merkezi
OHAL	: Olağanüstü Hal
ÖDP	: Özgürlük ve Dayanışma Partisi
PDF	: Portable Document Format
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TGC	: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti
TKDP	: Türkiye’de Kürdistan Demokrat Partisi
TKSP	: Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi
TZP-Kurdî	: Kürtçe Dili ve Eğitimi Hareketi

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 3. 1 : Temaşe dergisinin beşinci sayısı.....	63
Görsel 3. 2 : Sînemaya Serbixwe dergisinin beşinci sayısı.....	64
Görsel 3. 3 : Kubar dergisinin beşinci sayısı.....	65
Görsel 3. 4 : Çandname dergisinin beşinci sayısı.....	67
Görsel 3. 5 : Herd dergisinin beşinci sayısı.....	68
Görsel 3. 6 : Popkurd dergisinin onuncu sayısı.....	70

RÉSUMÉ

Le concept de médias alternatifs est utilisé pour décrire les formations médiatiques des domaines que les médias grand public excluent et ignorent. L'émergence du concept repose sur le renforcement de nouveaux mouvements sociaux identitaires qui ont émergé à la fin des années 1960 contre les nouvelles inégalités créées par les politiques économiques néolibérales et l'effet transformateur des nouvelles technologies de communication dans les années 1990. Dans ce contexte, les médias alternatifs visent à faire entendre la voix de ceux qui ne trouvent pas leur place sur le marché capitaliste des médias ; il décrit les organisations médiatiques qui reposent sur des modèles organisationnels participatifs et collectifs et ne visent pas le profit. Dans ce cadre, cette thèse se concentre sur la culture numérique kurde et les magazines d'art, qui font partie des médias alternatifs des Kurdes, qui sont ignorés sur le marché des médias grand public en Turquie.

En regardant le contexte historique des activités d'édition kurde, on peut voir que les activités médiatiques en langue kurde remontent à la dernière période de l'Empire Ottoman. Depuis cette période jusqu'à nos jours, les activités médiatiques kurdes se sont développées en fonction de l'évolution du climat politique turc et du mouvement ethnique/national des Kurdes. En ce sens, en fonction de l'interdiction de la langue kurde à certaines périodes de l'histoire, les activités éditoriales kurdes ont également connu des périodes de stagnation, et à certaines périodes, elles ont refait surface et ont commencé à augmenter. Aujourd'hui, les environnements numériques fournis par les nouvelles technologies de communication pour les formations médiatiques alternatives sont également devenus des domaines d'activité pour les magazines kurdes, qui font partie des médias alternatifs kurdes. Dans ce contexte, cette étude de thèse porte sur l'édition numérique de magazines de culture et d'art en kurde avec une approche des médias alternatifs.

Dans le cadre de l'étude, les magazines de cinéma Temaşe et Sînemaya Serbixwe, le magazine de mode Kubar, le magazine de culture et de vie Çandname, le magazine littéraire Herd et le magazine de culture populaire Popkurd, qui sont publiés numériquement en Turquie, ont été examinés avec une alternative approche médiatique. La recherche est basée sur la méthode qualitative. Dans ce cadre, six entretiens approfondis semi-directifs ont été menés avec les éditeurs des revues. En plus de la technique d'interview, la méthode ethnographique a été utilisée spécifiquement pour le magazine Popkurd. Ma participation à l'équipe qui a publié le magazine dans les deux derniers numéros de Popkurd a nécessité l'utilisation de la méthode ethnographique. Cependant, afin de mieux comprendre le fonctionnement du magazine, une interview approfondie a également été menée avec l'un des membres de l'équipe qui est l'éditeur de Popkurd depuis son premier numéro.

Dans ce contexte, les magazines de culture et d'art kurdes, Temaşe, Sînemaya Serbixwe, Kubar, Çandname, Herd et Popkurd, qui sont publiés numériquement en Turquie, ont été examinés avec une approche médiatique alternative. Les magazines ont été analysés en supposant qu'ils sont des médias alternatifs, et la mesure dans laquelle ils se conforment aux critères des médias alternatifs a été évaluée à travers leurs pratiques opérationnelles. Dans ce cadre, la recherche repose sur cinq hypothèses de base :

1. Les magazines sont des exemples de médias alternatifs en termes de finalités de publication.
2. Ils ont un modèle non hiérarchique d'organisation collective.
3. Ils sont ouverts à la participation en termes de contenu et centrent les besoins de la communauté.
4. Leur pérennité est limitée du fait de leur adoption d'un modèle économique à but non lucratif.
5. Les possibilités d'élargir l'accès et la participation sont limitées en raison de leur publication en kurde.

Sur la base des cinq hypothèses de base ci-dessus, la recherche vise à examiner les raisons de l'émergence des magazines de culture-arts numériques kurdes et leur organisation, leur participation, leur distribution et leurs structures économiques avec une approche médiatique alternative, et à discuter de leurs possibilités de représentation et de leur durabilité. A cet effet, des réponses aux questions suivantes ont été recherchées :

1. A quel besoin répondent les magazines de culture et d'art numériques kurdes ?
2. Quel type de structure organisationnelle les revues ont-elles ?
3. Comment fonctionne le processus de production de contenus et dans quelle mesure permet-il la participation ?
4. Comment les nouvelles technologies sont-elles utilisées dans les processus de production, de participation et de distribution des contenus ?
5. Comment sont couverts les frais des magazines ? Quels sont les avantages et les inconvénients du modèle qu'ils ont adopté en termes de durabilité ?
6. Quel genre d'opportunités leur publication en kurde crée-t-elle ou dans quelle mesure les limite-t-elle en termes d'accès et de participation ?

L'étude, qui se nourrit des médias alternatifs et de la littérature éditoriale kurde, se compose de trois parties. Dans ce contexte, dans la première partie de l'étude, une discussion a été menée sur le concept et les théories des médias alternatifs. Dans le cadre des études sur les médias alternatifs, il a été tenté de transmettre des opinions différentes sur la façon dont les médias en question sont nommés et comment ils sont traités théoriquement. Ensuite, la relation des nouveaux mouvements sociaux et des nouvelles technologies de communication avec les médias alternatifs a été examinée à travers des discussions théoriques dans ces domaines. Dans la deuxième partie, l'arrière-plan historique de l'édition kurde est tenté d'être transmis. Dans ce contexte, les activités éditoriales Kurdes remontant à la période Ottomane ont été abordées dans le contexte des publications et des développements politiques avec cinq titres périodiques. À la suite de cette discussion, le contexte historique du journalisme culturel et artistique numérique en Kurde, qui fait l'objet de cette thèse, a été tenté d'être établi. Dans la troisième partie de l'étude, les limites de la méthode, de l'échantillon et de la recherche sont énoncées ; les revues qui ont été déterminées

comme échantillons dans le cadre de la recherche ont été examinées sous cinq rubriques basées sur les hypothèses et les questions de l'étude. Dans ce contexte, les raisons de l'émergence des magazines et leurs modèles d'organisation, les processus de production des contenus, les modes d'accès et de distribution adoptés, les taux de lisibilité des magazines et les modèles économiques adoptés ont été analysés avec une approche média alternative.

Lorsque les résultats sont examinés, il a été observé que les raisons qui viennent au premier plan dans la création des magazines recoupent les raisons et les objectifs de l'émergence de formations médiatiques alternatives. Les éditeurs, de la même manière pour chaque revue, ont souligné le manque de publications dans le domaine de la culture et des arts en Kurde, et ont déclaré que leur objectif principal en publiant les magazines était d'éliminer cette lacune. Dans ce contexte, chaque magazine vise à combler le vide dans son domaine. Lorsque les modèles organisationnels des magazines sont examinés, il a été révélé que des formes d'organisation basées sur le volontariat et fonctionnant avec une structure collective au lieu d'une division hiérarchique du travail sont adoptées. Dans ce contexte, les processus d'élaboration des magazines et les mécanismes de division du travail sont similaires.

De même, les pratiques participatives s'imposent dans les processus de production de contenu des magazines. À l'exception du magazine Kubar, il a été déterminé que tous les magazines restants ont un fonctionnement participatif similaire dans les processus de production de contenu. Par conséquent, les lecteurs des magazines peuvent également être des producteurs de contenu, et un système participatif ouvert est mis en œuvre dans les processus de production de contenu des magazines. De plus, bien qu'il existe un mécanisme clair de participation aux magazines, les résultats montrent que la participation aux processus de production de contenu est limitée. La limitation de la participation n'est pas due aux processus de production du contenu, la publication des magazines en langue Kurde limite la participation du lecteur. Dans ce contexte, la rareté de la population alphabétisée Kurde limite la possibilité de participer aux magazines.

Les magazines publiés sous forme numérique bénéficient des opportunités offertes par les nouvelles technologies de communication. En ce sens, des méthodes similaires sont adoptées pour la distribution et l'accès aux magazines. Les magazines Kubar et Çandname, en revanche, diffèrent des autres magazines en termes de

distribution et d'accès à certains points, car elles ont été ouvertes à l'accès payant depuis leurs derniers numéros. Cependant, les réseaux de médias sociaux en particulier se distinguent comme la principale méthode utilisée par les magazines pour la distribution. En ce sens, tous les magazines utilisent et mettent à jour activement leurs comptes de médias sociaux.

Il a été révélé que les taux de lisibilité et de visibilité des revues sont proches l'un de l'autre. Bien que les taux de lecture des magazines ne soient pas au niveau souhaité, le niveau de lisibilité en question est considéré comme normal par les éditeurs. Selon les éditeurs, le principal facteur déterminant affectant les taux de lecture faibles et élevés est le faible nombre de personnes alphabétisées Kurdes, comme dans les processus de participation. Dans ce contexte, le faible nombre de personnes alphabétisées en Kurde réduit également le taux de lecture des magazines.

Puisque les magazines ont des mécanismes basés sur le volontariat, ils sont basés sur des modèles qui ne visent pas à faire un profit économique. Les équipes qui éditent les magazines ne s'attendent pas à percevoir des revenus financiers pour tous les magazines en question. Dans ce cadre, les magazines Temase, Sînemaya Serbixwe, Herd et Popkurd sont disponibles en libre accès. Bien que Kubar et Çandname aient été proposés à la vente depuis leur dernier numéro, il n'est pas destiné à faire de profit. En fait, de petits montants ont été déterminés comme prix de vente des magazines. Bien qu'il n'y ait pas de problèmes de coût sérieux dans les magazines examinées, l'incapacité de payer des redevances aux auteurs qui produisent du contenu pour les magazines est considérée comme un problème de coût pour certains magazines. Il est considéré comme une option de recourir à des fonds comme méthode de génération de revenus pour résoudre les problèmes de coûts, en particulier le paiement de redevances. Le fait que les magazines qui n'ont pas de dépenses très sérieuses essaient de survivre avec du bénévolat et des budgets limités met en péril la durabilité des magazines et crée des obstacles pour qu'ils atteignent un public plus large.

ABSTRACT

The concept of alternative media is used to describe the media formations of the strata excluded and ignored by the mainstream media. The emergence of the concept is based on the strengthening of new identity-based social movements in the late 1960s against the new inequality created by neoliberal economic policies and the transformative effect of new communication technologies in the 1990s. In this context, alternative media describes media organizations that aim to make the voices of those who cannot find a place for themselves in the capitalist media market heard; and also organized in participatory and collective models, and do not aim to make a profit. In this framework, this thesis focuses on Kurdish digital culture-art magazines, which is a part of the alternative media of the Kurds ignored in the mainstream media market in Turkey.

Looking at the historical background of Kurdish publishing activities, it is seen that Kurdish-language media activities date back to the last period of the Ottoman Empire. Kurdish press-media activities, starting from this period to the present day, have developed depending on the developments in Turkey's political climate and the ethnic/national movement of the Kurds. In this sense, due the prohibition of Kurdish language in some historical periods, Kurdish publishing activities have also experienced periods of stagnation, and in some periods, they have re-emerged and started to rise. Nowadays, the digital environments provided by new communication technologies for alternative media formations have also become areas of activity for Kurdish magazines, which is a part of alternative Kurdish media. In this context, this thesis focuses on digital culture-art magazine publishing in Kurdish through an alternative media approach.

Within the scope of the study, cinema magazines *Temaşe* and *Sinemaya Serbixwe*, fashion magazine *Kubar*, culture and life magazine *Çandname*, literary magazine *Herd* and popular culture magazine *Popkurd* as Kurdish culture-art magazines published digitally in Turkey were examined by use an alternative media approach. The research

is based on the qualitative method. In this context, six semi-structured in-depth interviews were conducted with the editors of the magazines. In addition to the interview technique, the ethnographic method was used specifically for the Popkurd magazine. My participation in the team that published the magazine in the last two issues of Popkurd required the use of the ethnographic method. However, in order to have a better understanding of the functioning of the magazine, an in-depth interview was also carried out with a team member who has been the editor of Popkurd since its first issue. In this context, Temaşe, Sînemaya Serbixwe, Kubar, Çandname, Herd and Popkurd which are Kurdish culture-art magazines published digitally in Turkey, were examined with an alternative media approach. The magazines were analyzed on the assumption that they were alternative media, and the extent to which they met the alternative media criteria was evaluated through operational practices. In this framework, the research is based on five basic assumptions:

1. Magazines are examples of alternative media in terms of publication purposes.
2. They have a non-hierarchical collective organization model.
3. They are open to participation in terms of content and focus on the needs of the community.
4. Their sustainability is limited due to their adoption of a non-profit economic model.
5. Due to their publication in Kurdish, access and participation opportunities are limited.

Based on the five basic assumptions above, the research aims to examine the reasons for the emergence of Kurdish digital culture-art magazines, their organization, participation, distribution and economic structures with an alternative media approach, and to discuss their representation possibilities and sustainability. For this purpose, the answers to the following questions were searched:

1. Which requirement do Kurdish digital culture-art magazines respond to?
2. What is the organizational structure of the magazines?

3. How does the content production process work and to what extent does it allow participation?
4. How are new technologies used in content production, participation and distribution processes?
5. How are the costs of magazines covered? What are the advantages and disadvantages of the model they adopted in terms of sustainability?
6. To what extent do Kurdish publications create or limit opportunities in terms of access and participation?

This study, which is fed by alternative media and Kurdish publishing literature, consists of three parts. In this context, a discussion on the concept and theories of alternative media was conducted in the first part of the study. Within alternative media studies, different opinions were tried to be quoted about how the media in question was named and how it was handled theoretically. Afterwards, the relationship between new social movements and new communication technologies with alternative media was examined through theoretical discussions in these areas. In the second part, the historical background of Kurdish publishing was tried to be quoted. In this context, Kurdish publishing activities dating back to the Ottoman period were discussed in the context of publications and political developments under five periodic titles. As a result of this discussion, the historical background of digital culture-art magazine in Kurdish, which is the subject of this thesis, has been tried to be established. In the third part of the study, the limitations of the method, sample and research were specified; the magazines determined as samples within the scope of the research were examined under five headings based on the assumptions and questions of the study. In this context, the reasons for the emergence of the magazines and their organizational models, content production processes, methods applied for access and distribution, readability rates of the magazines and the economic models adopted were analyzed by use of an alternative media approach.

When the findings are examined, it was observed that the reasons that appeared in the publishing of the magazines overlap with the reasons and purposes of the emergence of alternative media formations. The editors, similarly, for each magazine, emphasized the lack of publications in the field of culture-arts in Kurdish, and stated that their main purpose in publishing the magazines was to eliminate this deficiency. In this context, each magazine aims to fill the gap in its field. When the organizational

models of the magazines are examined, it was revealed that organizational forms that are based on volunteerism and that operate with a collective structure instead of a hierarchical labor division were adopted. In this context, the preparation processes of the magazines and the labor division mechanisms are similar to each other.

Similarly, participatory practices come to the fore in the content production processes of magazines. Except for Kubar magazine, it was determined that all the remaining magazines had a similar, participatory functioning in the content production processes. Accordingly, the readers of the magazines can also be content producers, and an open participatory system is operated in the content production processes of the magazines. In addition, although there is a clear mechanism of participation in magazines, the findings have shown that participation in content production processes is limited. The limitation on participation is not due to the content production processes, the publication of the magazines in Kurdish language limits the participation of the reader. In this context, the scarcity of Kurdish literate population limits the opportunity to participate in magazines.

Magazines published digitally benefit from the opportunities provided by new communication technologies. In this sense, similar methods are adopted for the distribution and access of magazines. Since Kubar and Çandname magazines have been opened to paid access since their last issue, they differ from other magazines for distribution and access at some points. However, especially social media networks stand out as the main method used by magazines for distribution. In this sense, all magazines actively use and update their social media accounts.

It has been revealed that the readability and visibility rates of the magazines are close to each other. Although the reading rates of the magazines are not at the desired level, the readability level in question is considered normal by the editors. According to the editors, the main determining factor affecting the low and high reading rates is the low number of Kurdish literate people, as in the participation processes. In this context, the low number of people who are literate in Kurdish also reduces the reading rate of magazines.

The teams that publish the magazines do not have any expectations of obtaining any financial income for all the magazines in question. In this context, the magazines Temaşe, Sînemaya Serbixwe, Herd and Popkurd are available for free access. Although Kubar and Çandname have been offered for sale since their last issue, it is

not intended to make any profit. As a matter of fact, low sales prices were determined for the magazines. Although there are no serious cost problems in the magazines examined, the inability to pay royalties to the authors who produce content for the magazines is seen as a cost problem for some magazines. It is seen as an option to create some funds as a method of bringing money for the solution of cost problems, especially for royalty payments. It is seen as an option to make use of funds as a source for the solution of cost problems, especially royalty payments. The surviving efforts of the magazines that do not have very huge expenses with voluntarism and limited budgets endangers the sustainability of the magazines and prevent them from reaching more readers.

ÖZET

Alternatif medya kavramı, ana akım medyanın dışladığı, görmezden geldiği kesimlerin medya oluşumlarını tarif etmek amacıyla kullanılmaktadır. Kavramın ortaya çıkışı ise 1960'lı yılların sonlarında ortaya çıkan kimlik odaklı yeni sosyal hareketlerin neoliberal ekonomi politikalarının yarattığı yeni eşitsizliğe karşı güçlenmesi ve 1990'lı yıllarda yeni iletişim teknolojilerinin dönüştürücü etkisine dayanmaktadır. Bu bağlamda, alternatif medya, kapitalist medya piyasasında kendilerine yer bulamayan kesimlerin seslerini duyurmayı amaçlayan; katılımcı ve kolektif örgütlenme modellerine dayanan, kâr elde etmeyi amaçlamayan medya organizasyonlarını tarif etmektedir. Bu çerçevede, bu tez çalışması da Türkiye'deki ana akım medya piyasasında görmezden gelinen Kürtlerin alternatif medyasının bir parçası olan Kürtçe dijital kültür-sanat dergiciliğine odaklanmaktadır.

Kürtçe yayıncılık faaliyetlerinin tarihsel arka planına bakıldığında ise Kürtçe yapılan basın-yayın faaliyetlerinin Osmanlı'nın son dönemine dayandığı görülmektedir. Bu dönemden başlayarak günümüze kadar gelen Kürtçe basın-yayın faaliyetleri, Türkiye'nin politik ikliminde yaşanan gelişmelere ve Kürtlerin etnik/ulusal hareketine bağlı bir şekilde gelişim göstermiştir. Bu anlamda, bazı tarihsel dönemlerde Kürtçenin yasaklanmasına bağlı olarak Kürtçe yayıncılık faaliyetleri de durgunluk dönemleri yaşamış, bazı dönemlerde ise yeniden ortaya çıkıp yükselişe geçmiştir. Günümüzde ise yeni iletişim teknolojilerinin alternatif medya oluşumları için sağladığı dijital ortamlar, alternatif Kürt medyasının parçası olan Kürtçe dergicilik için de faaliyet alanları olmuştur. Bu bağlamda, bu tez çalışması da alternatif medya yaklaşımıyla Kürtçe dijital kültür-sanat dergiciliğini konu almaktadır.

Çalışma kapsamında, Türkiye'de dijital olarak yayınlanan Kürtçe kültür-sanat dergileri olarak sinema dergileri Temaşe ve Sînemaya Serbixwe, moda dergisi Kubar, kültür ve yaşam dergisi Çandname, edebiyat dergisi Herd ve popüler kültür dergisi Popkurd alternatif medya yaklaşımıyla incelenmiştir. Araştırma nitel yöntemle dayanmaktadır. Bu kapsamda, dergilerin editörleriyle altı yarı yapılandırılmış

derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme tekniğinin yanı sıra, Popkurd dergisi özelinde etnografik yöntem de kullanılmıştır. Popkurd'un son iki sayısında dergiyi çıkartan ekibe katılmam etnografik yöntemin de kullanılmasını gerektirmiştir. Fakat derginin işleyişinin daha iyi anlaşılabilmesi için, Popkurd'un ilk sayısından itibaren editörlüğünü yapan ekipten biriyle de ayrıca derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Araştırmada, Türkiye'de dijital olarak yayınlanan Kürtçe kültür-sanat dergileri Temaşe, Sînemaya Serbixwe, Kubar, Çandname, Herd ve Popkurd alternatif medya yaklaşımıyla incelenmiştir. Dergiler alternatif medya oldukları varsayımıyla analiz edilmiş, alternatif medya kriterlerine ne ölçüde uydukları işleyiş pratikleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bu çerçevede araştırma beş temel varsayım üzerine kurulmuştur:

6. Dergiler yayımlanma amaçları itibariyle alternatif medya örnekleridir.
7. Hiyerarşik olmayan kolektif bir örgütlenme modeline sahiptirler.
8. İçerik olarak katılıma açık ve topluluğun ihtiyaçlarını merkeze almaktadırlar.
9. Kâr amacı gütmeyen bir ekonomik model benimsemeleri nedeniyle sürdürülebilirlikleri sınırlıdır.
10. Kürtçe yayımlanmaları nedeniyle erişim ve katılımı genişletme olanakları sınırlıdır.

Araştırma, yukarıdaki beş temel varsayıma dayanarak, Kürtçe dijital kültür-sanat dergilerinin ortaya çıkış gerekçeleri ile örgütlenme, katılım, dağıtım ve ekonomik yapılarını alternatif medya yaklaşımıyla incelemeyi, temsil olanaklarını ve sürdürülebilirliklerini tartışmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki soruların yanıtları aranmıştır:

7. Kürtçe dijital kültür-sanat dergileri hangi ihtiyaca cevap vermektedir?
8. Dergiler nasıl bir örgütlenme yapısına sahiptir?
9. İçerik üretim süreçleri nasıl işlemekte, ne ölçüde katılıma olanak sağlamaktadır?
10. İçerik üretim, katılım ve dağıtım süreçlerinde yeni teknolojiler nasıl kullanılmaktadır?

11. Dergilerin maliyetleri nasıl karşılanmaktadır? Benimsedikleri modelin sürdürülebilirlik açısından avantajları ve dezavantajları nelerdir?
12. Kürtçe yayımlanmaları erişim ve katılım açısından ne tür olanaklar yaratmakta ya da onları ne ölçüde sınırlamaktadır?

Alternatif medya ve Kürtçe yayıncılık literatüründen beslenen çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Bu kapsamda, çalışmanın ilk bölümünde alternatif medya kavramı ve kuramları ile ilgili bir tartışma yürütülmüştür. Alternatif medya çalışmaları içinde, söz konusu medyanın nasıl isimlendirildiği ile kuramsal olarak nasıl ele alındığına dair farklı görüşler aktarılmaya çalışılmıştır. Sonrasında ise yeni toplumsal hareketler ve yeni iletişim teknolojilerinin alternatif medyayla ilişkisi, söz konusu alanlardaki teorik tartışmalar üzerinden irdelenmiştir. İkinci bölümde ise Kürtçe yayıncılığın tarihsel arka planı aktarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, Osmanlı dönemine dayanan Kürtçe yayıncılık faaliyetleri, beş dönemsel başlıkla yayınlar ve politik gelişmeler çerçevesinde tartışılmıştır. Bu tartışma sonucunda ise bu tez çalışmasının konusu olan Kürtçe dijital kültür-sanat dergiciliğinin tarihsel arka planı oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, yöntem, örneklem ve araştırmanın sınırlılıkları belirtilmiş; araştırma kapsamında örneklem olarak belirlenen dergiler, çalışmanın varsayımları ve soruları üzerinden beş başlık altında incelenmiştir. Bu kapsamda, dergilerin ortaya çıkış gerekçeleri ile örgütlenme modelleri, içerik üretim süreçleri, erişim ve dağıtım için benimsenen yöntemler, dergilerin okunurluk oranları ve benimsenen ekonomik modeller başlıklarıyla dergiler alternatif medya yaklaşımıyla analiz edilmiştir.

Bulgulara incelendiğinde, dergilerin kuruluşlarında ön plana çıkan gerekçelerin alternatif medya oluşumlarının ortaya çıkış gerekçeleri ve amaçları ile örtüştüğü gözlenmiştir. Editörler, her bir dergi için benzer şekilde, Kürtçe kültür-sanat alanındaki yayınların eksikliğine vurgu yapmış, dergileri çıkartmalarındaki temel amaçlarının bu eksikliği gidermek olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda, her bir dergi çıktığı alanla ilgili boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Dergilerin örgütlenme modellerine bakıldığında ise, gönüllülük esasına dayanan, hiyerarşik iş bölümü yerine kolektif bir yapılanmayla işleyen organizasyon biçimlerinin benimsendiği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, dergilerin yayına hazırlanma süreçleri ile işletilen iş bölümü mekanizmaları birbirine benzemektedir.

Dergilerin içerik üretim süreçlerinde ise benzer şekilde katılımcı pratikler ön plana çıkmaktadır. Kubar dergisi hariç, geriye kalan bütün dergilerin içerik üretim süreçlerinde birbiriyle benzer, katılımcı bir işleyişinin söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, dergilerin okuyucuları aynı zamanda içerik üreticisi olabilmekte, dergilerin içerik üretim süreçlerinde açık bir katılımcı sistem işletilmektedir. Bunun yanı sıra, dergilerde katılıma dair açık bir işleyiş bulunmasına rağmen, elde edilen bulgular, içerik üretim süreçlerindeki katılımın sınırlı olduğunu göstermiştir. Katılıma dair sınırlılık ise içerik üretim süreçlerinden kaynaklanmamakta, dergilerin Kürtçe dilinde yayınlanmaları okuyucunun katılımını sınırlamaktadır. Bu bağlamda, Kürtçe okuryazar kesimin azlığı dergilere katılım olanağını sınırlamaktadır.

Dijital olarak yayınlanan dergiler, yeni iletişim teknolojilerin sağladığı imkanlardan yararlanmaktadırlar. Bu anlamda, dergilerin dağıtım ve erişimi için benzer yöntemler benimsenmektedir. Kubar ve Çandname dergileri ise son sayılarından itibaren ücretli erişime açıldıkları için bazı noktalarda dağıtım ve erişim için diğer dergilerden farklılık göstermektedir. Fakat özellikle sosyal medya ağları dergilerin dağıtım için kullandığı temel yöntem olarak ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda, bütün dergiler sosyal medya hesaplarını aktif bir şekilde kullanmakta ve güncellemektedirler.

Dergilerin okunurluk ve görünürlük oranlarının da birbirlerine yakın olduğu ortaya çıkmıştır. Dergilerin okunma oranları istenilen düzeyde olmamasına rağmen, söz konusu okunurluk düzeyi editörler tarafından olağan karşılanmaktadır. Editörlere göre, okunma oranlarının azlığı ve çokluğunu etkileyen temel belirleyen ise katılım süreçlerinde olduğu gibi Kürtçe okuryazar kişilerin sayıca düşüklüğüdür. Bu bağlamda, Kürtçe okuryazar kişilerin sayısının az olması dergilerin okunma oranlarını da düşürmektedir.

Dergiler, gönüllülük esası üzerine kurulu olan mekanizmalara sahip oldukları için ekonomik olarak da kâr elde etmenin amaçlanmadığı modellere dayanmaktadırlar. Dergileri çıkartan ekiplerin, söz konusu bütün dergiler için herhangi bir maddi gelir elde etme beklentileri bulunmamaktadır. Bu kapsamda, Temaşe, Sînemaya Serbixwe, Herd ve Popkurd dergileri ücretsiz erişime açılmaktadır. Kubar ve Çandname ise son sayılarından itibaren ücretli erişime açılmış olsalar da bunda herhangi bir kazanç sağlamak amaçlanmamaktadır. Nitekim dergilerin satış fiyatları olarak da cüzi

miktarlar belirlenmiştir. İncelenen dergilerde ciddi maliyet sorunları bulunmamasına rağmen, dergilere içerik üreten yazarlara telif ödeyememe bazı dergiler için bir maliyet sorunu olarak görülmektedir. Telif ödemeleri başta olmak üzere maliyet sorunlarının çözümü için gelir oluşturma yöntemi olarak fonlara başvurmak bir seçenek olarak görülmektedir. Çok ciddi giderlerin bulunmadığı dergilerin gönüllülük ve kısıtlı bütçelerle ayakta kalmaya çalışmaları dergilerin sürdürülebilirliğini tehlikeye düşürmekte, daha geniş kitlelere ulaşmalarının önünde engel teşkil etmektedir.

GİRİŞ

Bu çalışma, alternatif medya yaklaşımıyla Kürtçe dijital kültür-sanat dergiciliğini tartışmayı amaçlamaktadır. Kürtçe yayıncılığın ve dergiciliğin tarihi ise Osmanlı'nın son dönemine dayanmaktadır. Fakat her ne kadar II. Meşrutiyet'ten (1908-1920) önce ilk Kürtçe yayınlar ortaya çıkmış olsa da özellikle II. Meşrutiyet dönemi Kürt medyası ve Kürtçe yayıncılık faaliyetleri için de görece bir özgürlük ortamı sağlamıştır. Nitekim Türkiye'de alternatif medya tarihine bakıldığında da Barış Çoban ve Bora Ataman (2015) üç dönemden bahsetmekte; II. Meşrutiyet'in sağladığı özgürlük ortamıyla ortaya çıkan basın-yayın faaliyetlerini ilk dönem olarak tarif etmektedirler. Dönemin, özellikle de İstanbul'da faaliyet yürüten, Kürt aydınları da bu özgürlük ortamından yararlanmış, siyasi ve kültürel örgütlenmeler etrafında bir araya gelmiş, gazete ve dergiler çıkarmışlardır. II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in ilanına kadar Kürtler (genellikle İstanbul'da ve yurt dışında eğitim görmüş Kürt çevresi) örgütler kurmuş, basın-yayın faaliyetlerinde bulunmuş; Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra ise ulus-devlet politikası ile Kürtçenin kamusal alanda kullanımı ilk defa 1925 yılında yasaklanmıştır. Kürt aydınları ise Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonraki süreçte ya sürgün edilmiş ya hapsedilmiş ya da idam edilmişlerdir. Sürgün edilen Kürt aydınları örgütlenme ve basın-yayın faaliyetlerini Türkiye dışında da yürütmeye devam etmiş, çeşitli yayınlar çıkarmışlardır. 1970'li yıllardan sonra ise Kürt siyasal hareketi önce Türkiye Solu içinde sonra ise bağımsız örgütlenmelerle tekrar ortaya çıkmıştır. Çoban ve Ataman göre (2015), bu yıllar, aynı zamanda, Türkiye'de alternatif medya ortamlarının II. Meşrutiyet döneminden sonra ikinci defa, devrimci hareketlerle birlikte yükselişe geçtiği bir dönemdir. Nitekim Kürt medyası ve Kürtçe yayıncılık faaliyetleri de bu dönemde tekrar canlanmaya başlamıştır. 1980 darbesinden sonraki süreçte ise Kürtçenin kamusal alanda kullanımı 1982 Anayasası ile tekrar yasaklanmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise "Türkçe dışında başka dillerde yapılan

yayıncılık hakkındaki kanun” un 2932 sayılı yasasının kaldırılması ile Türkçe dışında başka dillerde yayıncılık yapmanın, Kürtçenin özel ve kamusal alanda kullanımının önü açılmıştır. Nitekim Doz (1990), İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları (1992), Nûbihar (1992), Avesta (1995), Aram (1997) ve Pêrî (1997) gibi önemli Kürtçe yayınevleri de bu dönemde kurulmuş (Özcan, 2018; Sünbül, 2018), Kürtçe dergi yayıncılığı da yine bu dönemde yeniden canlanmıştır. 1990’lı yıllardan günümüze kadar ki süreçte ise Kürtçe yayın evlerinin sayısı çoğalmış, Kürtçe dergi yayıncılığının alanı genişlemiş, farklı alanlarda yayınlanan dergilerin sayıları artmıştır. Sonuç itibariyle, tarihsel olarak Osmanlı dönemine dayanan Kürtçe yayıncılık ve dergicilik (Veroj, 2021), dönemler boyu farklı kulvarlarda gelişim göstermiştir. Günümüzde ise yeni iletişim teknolojilerin sağladığı imkanlarla Kürtçe dergicilik faaliyetlerinin alanı dijital platformlar olmuştur. Bu tez çalışması da alternatif medya yaklaşımıyla Kürtçe dijital kültür-sanat dergiciliğini konu almaktadır.

Çalışma kapsamında, Türkiye’de dijital olarak yayınlanan Kürtçe kültür-sanat dergileri Temaşe, Sinemaya Serbixwe, Kubar, Çandname, Herd ve Popkurd alternatif medya yaklaşımıyla incelenmiştir. Dergiler birer alternatif medya oldukları varsayımıyla analiz edilmiş, alternatif medya kriterlerine ne ölçüde uydukları üretim/katılım pratikleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bu çerçevede araştırmanın temel varsayımları şunlardır:

1. Dergiler yayımlanma amaçları itibariyle alternatif medya örnekleridir.
2. Hiyerarşik olmayan kolektif bir örgütlenme modeline sahiptirler.
3. İçerik olarak katılıma açık ve topluluğun ihtiyaçlarını merkeze almaktadırlar.
4. Kâr amacı gütmeyen bir ekonomik model benimsemeleri nedeniyle sürdürülebilirlikleri sınırlıdır.
5. Kürtçe yayımlanmaları nedeniyle erişim ve katılımı genişletme olanakları sınırlıdır.

Bu kapsamda, çalışmanın ilk bölümünde, alternatif medya ile ilgili kuramsal bir tartışma yürütülmüştür. Bu çerçevede, ilk bölümün ilk kısmında alternatif medyayı konu alan teorik yaklaşımlara odaklanılmıştır. Bu bağlamda, literatürde görece yeni bir kavram olan alternatif medya, yoğunlaşmış piyasa ortamında, hâkim kültürün dışladığı toplulukların seslerini duyurmayı amaçlar. 1960’ların sonlarından itibaren

ortaya çıkan kimlik odaklı yeni sosyal hareketlerin neoliberal ekonomi politikalarının yarattığı eşitsizliğe karşı güçlenmesi ve 1990’lardan itibaren yeni iletişim teknolojilerinin üretim ve dağıtım süreçlerini dönüştürmesi alternatif medya kavramını literatüre katmıştır. “Topluluk medyası”, “yurttaşların medyası” (Rodriguez, 2001), “öteki medya” (Alankuş, 2009), “radikal medya” (Downing vd., 2017), “otonom medya” (Uzelman, 2015) olarak farklı adlarla anılsa da baskın gelen alternatif medya kavramı olmuş ve Chris Atton (2002) tarafından en genel şekliyle devlet ve piyasadan bağımsız medya olarak tanımlanmıştır. Alternatif medyayı topluluk kimliği ile özdeşleştiren ya da medyayı merkeze alan (Bailey vd., 2015) yaklaşımlar ile aktörleri temel alan katılımcı pratiklere (öznel) veya medyada üretilen içeriğe odaklanan (nesnel) farklı yaklaşımlar da mevcuttur (Sandoval, 2009). İkinci kısımda, yeni toplumsal hareketlerin alternatif medyayla ilişkisi bağlamında bir tartışma yürütülmüş, Türkiye’deki yeni sosyal hareketler ve alternatif medya pratikleri irdelenmiştir. Üçüncü kısımda da yeni iletişim teknolojileri ve alternatif medyayla ilişkisi dijital medya ekseninde tartışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Kürtçe yayıncılık ve dergicilik tarihi irdelenmiş, yeni iletişim teknolojileri bağlamında alternatif olanakların dergicilik için sağladığı imkanlar tartışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, yöntem, amaç ve bağlam ile örneklem ve tezin sınırlılıkları belirtilmiş; yapılan görüşmelerden elde edilen verilerden yola çıkılarak örnekleme dahil edilen dergilerin kuruluş amaçları ve örgütlenme modelleri, katılım olanakları ve sınırlılıkları, erişim ve dağıtım teknikleri, okunurluk oranları, benimsenen ekonomik modeller ve bu modellerin sınırlılıkları tartışılmıştır.

Araştırma nitel yöntemle dayanmaktadır. Bu çerçevede, dergilerin editörleriyle altı yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilerle dergilerin alternatif medya örneği olarak ortaya çıkış gerekçeleri, amaçları, sürdürülebilirlikleri, örgütlenme modelleri, içerik üretim süreçlerinde katılım olanakları analiz edilmiştir. Bu bağlamda, bu tez çalışması, Kürtçe yayıncılık alanına yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklar ile temsil sorunlarına alternatif medya çerçevesinde yaklaşmayı ve bu kapsamda literatüre özgün bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

1. ALTERNATİF MEDYA VE DERGİ YAYINCILIĞI

1.1. Alternatif Medya Tanımları ve Tartışmaları

Kapitalist düzen içinde medyanın sahip olduğu konum onu hem yapısı hem de üretilen medya içeriği gereği baskın kültürün ve hâkim söylemin taşıyıcısı yapar. Medyanın süregiden düzenin parçası ve taşıyıcısı olması bu anlamda baskın kültür ve hâkim söylemin dışında kalanları dışladığı, görmezden geldiği anlamına gelir. Dışlanan ve görmezden gelinenlerin ana akımda kendilerine yer bulamamaları alternatif medya ortamlarının geliştirilmesini sağlamıştır. Geliştirilen alternatif medya ortamlarını tanımlamaya yönelik ise iletişim çalışmaları içinde pek çok araştırmacı farklı kuramsal çerçeve çizmiştir. Bu bölümde, alternatif medyanın kuramsal çerçevesine yönelik bir tartışma yürütülecek, alternatif medyanın farklı teorisyenler tarafından nasıl tanımlandığına bakılacak ve söz konusu tartışmalarda önemli bir konuma sahip olan iki farklı alternatif medya tipolojisi irdelenecektir.

Alternatif medya pratiklerinin ortaya çıkmasını neoliberal çağın “tekçi küresel/totaliter görüş” mantığı karşısında alternatif ve farklı seslere duyulan gereksinimle ilişkilendiren Köse’ye (2007:234-235) göre, alternatif olana duyulan gereksinim üç farklı sebepten kaynaklanmıştır. Buna göre, söz konusu alternatif medya oluşumlarını ortaya çıkaran ilk sebep, egemen medyanın küresel ölçekte yaydığı “tek fikirleştirme (uniformizasyon)” sorunudur. İkincisi, mevcut medya sisteminde üretilen içeriğin egemen olanın ideolojisini ve görüşlerini yaydığı yönündeki genel kanıdır. Köse’ye göre üçüncü ve en önemli neden ise “*küresel ölçekte dolaşıma sokulmuş olan neo-liberal tandanslı retoriğin yol açtığı yıkıcı etkiler ve bu etkilere karşı duyulan tepkilerde somutlaşmaktadır*” (Ibid). Bu gerekçelendirme ekseninde ortaya çıkan alternatif medyayı tanımlayıcı tartışmalara bakıldığında ise söz konusu medyanın isimlendirmesi, kapsamı ve yapısı gibi unsurlar farklı şekillerde ele alınmıştır. Bu bağlamda, alternatif medyayı tanımlamak için “radikal medya” kavramını kullanan ve her şeyin belli bir noktada, başka bir şeye alternatif olduğunu ifade eden Downing vd., alternatif medya kavramının “*oksimoron*” bir kavram olduğunu söyler (2017:20-21). Radikal medya olarak kavramsallaştırılan alternatif medyanın hizmet ettiği iki temel amaç ise Downing vd.’e göre şöyledir:

- a) Baskılanan çevrelerin iktidar yapılarına ve onun davranışlarına karşı muhalefeti dikey olarak ifade etmek,
- b) İktidarın politikalarına veya iktidar yapısının ayakta kalmasına karşı destek, dayanışma ve iletişim ağını yatay biçimde inşa etmek (2017:23).

Clemencia Rodriguez (2001:20) de Downing vd. (2017) gibi alternatif medya kavramını sorunlu bulur ve alternatif medyanın “yurttaş medyası” olarak tanımlanmasını önerir. Rodriguez, alternatif medya kavramına neden karşı çıktığını ise şöyle açıklar:

Çünkü ‘alternatif medya’ bu medyanın bir şeye alternatif olduğu varsayımına dayanır, bu tanım bizi kolayca ikili düşünme tuzağına düşürecektir: ana akım medya ve onun alternatifi, yani alternatif medya. Ayrıca ‘alternatif medya’ etiketi, sonucu önceden belirler, bu medya kanallarını ana akım medyanın yabancılaştırıcı gücüne karşı direnme becerisiyle sınırlayan muhalif düşünce tarzı da önceden bellidir (akt. Bailey vd., 2015:59).

Rodriguez (2008:2), yurttaş medyası kavramını ise bireylerin kendi medyalarına erişimi ve katılımıyla birlikte özgülleştiği süreçleri anlatan bir kavram olarak betimler. Buna göre yurttaş medyası, yurttaşların kendi medyalarına katılımı sayesinde mevcut güç ilişkileri ve kültürel kodları yıkarken; yurttaşların kendi yaşam, gelecek ve kültürlerini belirleme konusunda inisiyatif kullanmalarına olanak tanır.

Alternatif medya tartışmalarında öne çıkan bir diğer tanım ise “otonom medya” kavramıdır. Bu bağlamda, Scott Uzelman (2015:25-26), “medya aktivistlerinin stratejileri” başlığı altında “alternatif medya stratejileri” ve “otonom medya stratejileri” arasındaki farklara değinerek otonom medyayı tanımlar. Buna göre alternatif medya stratejilerinde “*ana akım medyanın hizmet ettiğini iddia ettiği halka karşı daha sorumlu olması için mücadele etmeye ya da var olan medya yapılarını ve süreçlerini karşı-enformasyon yaymak için kullanmaya*” odaklanılır. Otonom medya ise bağımsız ve demokratik iletişim formları ile ana akım medyayı atlatmayı hedefler. Bu anlamda Uzelman otonom medyayı şu şekilde tanımlar:

Otonom medya sadece muhalif bakış açılarının aktığı kanallar olarak işlemez, aynı zamanda iletişim kurmanın yeni, daha demokratik ve katılımcı yollarını kurmanın peşindedir. Ana akım medyanın hiyerarşik, noktadan-kitleye ulaşan yapısı temsile ve monoloğa ayrıcalık tanırken otonom medya genellikle

demokratik karar almaya, içeriğin yaratılmasında halkın katılımına ve katılımcılar arası diyaloga çok daha açıktır (Ibid).

“Öteki medya” da alternatif medya pratiklerini tanımlamak için kullanılan bir diğer önemli kavramdır. Sevda Alankuş (2009:3), öteki medya kavramının toplumsal muhalefet kadar eskiye dayanan bir kavram olduğunu ifade eder. Alankuş, öteki medyanın 1980’li yıllarda yeni-sağ politikaları temelinde şekillenen yayıncılığa karşı, özellikle yoksul ülkeler ile Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkan “yeraltı medyası”, “topluluk medyası”, “paralel medya”, “alternatif medya” ve “radikal alternatif medya” oluşumlarını tanımlayan “öteki” tip bir medya olduğunu söyler. Buna göre, öteki medya sınıf, etnisite ve dini kimliklerinden ötürü ayrımcılığa maruz bırakılan; kamusal ve politik alanlardan dışlanan, seslerini duyurma imkanına sahip olmayan kesimlerin medyasıdır (Ibid).

Chris Atton ile Couldry ve Curran’ın alternatif medya tanımları ise daha kapsamlıdır. Atton, alternatif medyayı pazar ekonomisi ve devletten bağımsız medya olarak konumlandırır (2004:3). Atton, alternatif hayat tarzları dergileri, fanzin yayıncılığı ve küçük ölçekli kurgu yayıncılığının da alternatif medya olarak tanımlanabileceğini ifade eder (2002:10). Couldry ve Curran (2003:7) ise alternatif medya kavramının kapsayıcı bulurlar, alternatif medya oluşumlarını yoğunlaşan medya gücüne karşı koyan pratikler olarak tarif ederler.

Sonuç olarak, alternatif medya tartışmalarında söz konusu medyanın tanımı, kapsamı, formu ve amacı gibi özellikleriyle ilgili farklı perspektiflerde alternatif medyanın ne olduğuna dair ortaklık, alternatif medyayı egemen söylem ve yapıların karşısında bir yere konumlandırılarak üretilmektedir. Yukarıdaki tanım ve tartışmaların dışında, Bailey, Cammaerst ve Carpentier (2015) tarafından geliştirilen dörtlü yaklaşım ile Fuchs ve Sandoval’ın (2009, 2010) tipolojisi de alternatif medya kuramlarında önemli bir yerde durmaktadır. Bu anlamda, bu iki farklı yaklaşım da aşağıda irdelenecektir.

1.1.1. Alternatif Medyaya Dört Yaklaşım

Bailey, Cammaerst ve Carpentier (2015) geliştirdikleri dörtlü yaklaşım ile alternatif medyayı farklı toplumsal kesimler ve mücadele alanları bağlamında tanımlarlar.

Bailey vd.'ne göre, alternatif medyayı inceleyen pek çok kuramsal yaklaşım bu medyanın sadece belli özelliklerine odaklanıp, alternatif medyanın diğer yönlerini görmezden gelmiştir. Bu durumu bir kuramsal sorun olarak gören Bailey vd., alternatif medyayı tarif etmek için, bu medyanın farklı yönlerini vurgulayan yaklaşımların kullanılması gerektiğini söylerler (2015:28). Bu gereklilikten yola çıkan yazarlar, alternatif medyayı dört farklı yaklaşımla kuramsallaştırır:

1. Topluluğa hizmet medyası
2. Ana akım medyaya alternatif
3. Sivil toplumun parçası
4. Rizom (köksap)

1.1.1.1. Topluluğa Hizmet Medyası

Bailey vd. (2015) tarafından geliştirilen topluluk medyası yaklaşımında öncelikli amaç topluluğa hizmet etmektir. Topluluk kavramının tanımına bakıldığında ise zaman içinde değişikliklere uğradığı görülür. Tönnies, topluluğu kapalı, topluluk içindeki insanların maddi ilişkileri ve ortak kimliğin varlığıyla tanımlar. Topluluğu belli bir alandaki sosyal etkileşim ile bu alandaki topluluğa mensup insanların arasındaki bağlar üzerinden ele alan Hillery ise coğrafi boyutun altını çizer. Ortak ilgi topluluğu tanımıyla birlikte topluluk kavramının alanı genişlemiş, Lewis, ortak ilgi topluluğunu “kentler, uluslar ve kıtalar ötesine” geçilebilir topluluk olarak tanımlamıştır (Tönnies, 1963; Hillery, 1955; Lewis, 1993 akt. Bailey vd. 2015:32-33). Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte ise “sanal topluluk” kavramı ve bu topluluğu tanımlamaya yönelik yeni görüşler ortaya çıkmıştır. Castells’e göre sanal topluluklar ortak amaçla bir araya gelmiş, “*kendi kendini tanımlayan elektronik etkileşimli iletişim*” ağlarıdır ve bu ağ toplulukları hem resmi hem de sosyal ağlar tarafından kendiliğinden oluşturulabilir (Castells, 1996: 352).

Yukarıdaki topluluk kavramını tanımlayan görüşlerden yola çıkarak geliştirilen alternatif medya olarak topluluk medyası yaklaşımında, topluluğa hizmet eden medya ile topluluk üyeleri arasındaki ilişki ön plana çıkar (Bailey vd. 2015:42). Berrigan’ın (1979) topluluk medyası tanımına bakıldığında da benzer bir yaklaşım görülür. Berrigan’a göre topluluk medyası “*topluluğun planlayıcı, yapımçı, icracı olarak*

katıldığı medyadır” ve aynı zamanda “topluluk adına ifade aracı olmaktan ziyade topluluğun kendini ifade aracıdır” (Berrigan, 1979:8 akt. Bailey vd., 2015:38).

Bailey vd. bu ilk yaklaşımda, öncelikli amacın topluluk üyelerinin medyaya erişim ve katılımını sağlamak olduğunu ifade ederler. Yazarlara göre, erişim ve katılım yoluyla da “sıradan insanlar” olarak topluluk üyeleri hem seslerini duyurur hem de *“kendi ideolojilerini ve temsil ettiklerini yaygınlaştırmak için sorumluluk alırlar”* (2015:42). Bailey vd. toplumsal değişim ve gelişim için de topluluk medyasından yararlanılabileceğini söyler. Bu anlamda, temsili olumsuz ve tek taraflı kurulan, yaftalanan ve baskı gören grupların *“içsel kimliklerini güçlendirmek, kimliklerini dış dünyaya ilan etmek”* için alternatif medya olan topluluk kanallarını kullanabileceği ifade edilir (Ibid).

Topluluk medyasını alternatif medya olarak ele alan Saeed’e göre ise topluluk medyalarında görülen üç özellik onu alternatif medya yapar:

- a) Medya üretiminin kurulu süreç ve koşullarına alternatiftir
- b) Devlet, piyasa aktörleri ve çok taraflı kurumların müdahalesinden özgürdür
- c) Yerel topluluk tarafından kendi dillerinde kendi ihtiyaçları bakımından önemli saydıkları konularda kendi tüketimleri için üretilir yani içerik olarak da hâkim medyaya alternatiftir (Saeed, 2009 akt. Algül, 2016:29).

Malike Bileydi (2015) ise “Bir Topluluk Medyası Örneği: Agos Gazetesi” isimli çalışmasında, Agos’u topluluk medyası özelliklerine sahip bir medya organizasyonu olarak tarif eder. Buna göre, Agos topluluk medyalarında görülen; katılımcı ve çoğulcu erişimi mümkün kılan, ana akım medyanın aksine egemen olandan yana söylem üretmeyen ve devlet ve sermayeden bağımsız bir biçimde var olabilen bir topluluk medyası örneğidir (Bileydi, 2015:419). Figen Algül (2016) de “Topluluk Medyası: “Nor Radyo” Örneği” isimli çalışmasında, Nor Radyo’sunu topluluk medyası tartışmaları üzerinden ele alır. Nor Radyo’sunu rizomatik yaklaşım bağlamında topluluk medyası özellikleri açısından inceleyen Algül, radyonun örgütlenme modeli ve üretilen içerik açısından topluluk medyası biçimi olduğunu ifade eder.

Bailey vd.’ne göre olumsuz tarafından bakıldığında belli bir topluluğa hizmet etme hali o topluluğa bağımlı olma riskini de beraberinde getirir. Yazarlara göre, tek yönlü iletişim modeli üzerine kurulu medya anlayışı ile iki yönlü iletişimin eksikliği

ve topluluk kavramının genellikle coğrafi bir tanımla sınırlandırılması alternatif medyayı da küçük ölçekli yerel medya pozisyonuna sıkıştırır (2015:43).

Bu çalışma kapsamında, Kürtçe dijital kültür-sanat dergileri analiz edilirken topluluk medyası yaklaşımındaki tartışmalardan yararlanılmaya çalışılmıştır. Dergilerin topluluk olarak Kürtçe okur-yazar bir kesime hitap etmesi ile bu durumun dergileri küçük ölçekli topluluk medyası biçimine dönüştürmesi kamusal görünürlük ve katılımın sınırlılığı üzerinden tartışılmaya çalışılmıştır.

1.1.1.2. Ana Akım Medyaya Alternatif

Alternatif medyayı tanımlayan ikinci yaklaşımda alternatiflik fikri temek odak noktası olarak ele alınmıştır. Medya içeriği ve medyanın kurumsal yapısı bağlamında ana akım medyaya alternatif olarak alternatif medya yaklaşımı, “*ana akım medyanın tamamlayıcısı ya da ana akımın karşı-hegemonik eleştirisi*” olarak iki medya arasındaki farklılığı ortaya koyar (Bailey vd., 2015:43).

Yazarlara göre ana akım medyanın günümüzde taşıdığı temel özellikler şöyledir:

- Büyük ölçekli ve geniş, homojen (parçalara sahip) takipçi kitlesine yönelik;
- Devlet destekli kurumlar veya ticari şirketler;
- Dikey (ya da hiyerarşik) olarak yapılanmış kadrolarında profesyonellerin bulunduğu kurumlar;
- Hâkim söylem ve temsillerin taşıyıcıları (Bailey vd., 2015: 47).

Ana akımın bu özellikleri karşısında alternatif medya farklı olarak konumlanır ve karşıt pozisyonlar alır. Bu anlamda alternatif medya ise şu şekilde tarif edilir:

- Küçük ölçekli ve belli topluluklara, muhtemel çeşitliliklerine saygı duyduğu dezavantajlı gruplara yönelik;
- Devletten ve piyasadan bağımsız;
- Yatay (ya da hiyerarşik olmayan) yapıya sahip, demokratikleşme ve çoğulculuk çerçevesi içinde takipçi kitlenin erişimini ve katılımını kolaylaştırıcı;

- Tahakküm kurmaya çalışmayan (olası karşı-hegemonik), kendi kendini temsil etmenin önemini vurgulayan söylemler ve temsiller (Bailey vd., 2015:48).

Bu yaklaşıma göre, alternatif medya örgütsel yapısı ve içeriği bakımından ana akımın tamamlayıcısı olma işlevini görür. Yazarlara göre, alternatif medyanın yatay örgütsel yapısı devlet ve piyasadan bağımsız medyanın varlığını imkânlı kılar. İçerik ise ana akım medyada “*farklı seçkin gruplara*” yönelirken alternatif medyada “*toplumsal seslerin çoğulluğu*” anlamına gelen “*çeşitli (eski ve yeni) toplumsal hareketlere, azınlıklara ve alt/karşı-kültürlere söz hakkı verme yönelimi ve kendi kendini temsil*” vurgusuyla daha çeşitlidir (Bailey vd., 2015:49-50).

Bailey vd. alternatif medyanın ana akımla girdiği antagonistik ilişki bakımından çeşitli dezavantajlı durumlarla karşı karşıya kalma riskine de vurgu yaparlar. Buna göre, yukarıdaki alternatif medya tarifi üzerinden değerlendirildiğinde ekonomik ve örgütsel güvencesizlikten kaynaklanan istikrar sorunları alternatif medyanın varlığını tehdit edebilme potansiyeli taşır. Alternatif medya, sesi olmaya çalıştığı gruplar gibi marjinal olarak ilan edilebilir ve bu durum alternatif medyanın ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanabilir (Bailey vd., 2015:50-51).

1.1.1.3. Sivil Toplumun Parçası

Alternatif medyayı sivil toplumun parçası olarak ele alan üçüncü yaklaşımda Bailey vd., sivil toplumla bağlantılı medyayı “*sivil toplumun parçası, demokrasinin yaşaması için hayati önem addedilen bir toplumsal kesim*” olarak tarif ederler (2015:57). Sivil toplum ise katılıma olanak sağlayarak demokrasiyi yaygınlaştıran ve derinleştiren bir yörünge konumundadır (Cohen ve Arto, 1992; akt. Bailey vd., 2015:57).

Yazarlar, alternatif medyanın sivil toplumun olağan bir parçası ve bu alandaki etkin örgütlerden birisi olarak görülebileceğini söylerler. Bu anlamda sivil toplumla ilişkili alternatif medya, medyaya katılımı makro bir düzeye çekme kapasitesine sahiptir. Medyaya katılım, medyanın demokratikleşmesi ve medya aracılığıyla demokratikleşmeye katkı sunarken aynı zamanda da farklı kesimlere kamusal alandaki

tartışmalara katılım gösterme ve herhangi bir kamusal alanda kendi kendini temsil etme imkânı sunar (Bailey vd., 2015:57-58).

Sivil toplumun bir parçası olarak kuramsallaştırılan alternatif medyanın bir diğer önemli özelliği ise alternatif medya ile devlet ve piyasa medyası arasındaki mücadeleyi görünür kılmasıdır. Alternatif medyanın gelir kaynaklarının ticari olmaması ise finansal krizlere sebep olmakta ve alternatif medyanın varoluşunu tehdit edebilmektedir. Yazarlara göre, sivil toplumun bir parçası olarak alternatif medyanın devlete karşı bir tehdit olarak görülmesi de alternatif medyanın varoluş krizini derinleştirir (Ibid).

1.1.1.4. Rizom (Köksap)

Alternatif medyayı “*rizom*” medya olarak kuramsallaştıran dördüncü yaklaşım, Deleuze ve Guattari tarafından geliştirilen rizom metaforundan temel alınmıştır. Doğrusal olmayan, anarşik ve göçebe bir yapıda olan rizom; heterojen ve çeşitlilik gibi özelliklere sahip, değişime açık, akışkan ve esnek oluşumları tarif eder (Deleuze ve Guattari, 1978; akt. Bailey vd., 2015: 60).

Bailey vd., rizom olarak alternatif medyayı “*sivil toplum kavşağındaki rolü, belirsizliği, piyasa ve devletle kesişimi ve bağları*” noktasında üç temel açıdan ele alırlar (2015:61). Yazarlara göre sivil toplumun parçası olarak alternatif medya ile ana akıma alternatif olarak alternatif medyanın kimliğinin belirsizliği, rizom olarak alternatif medyanın ana öğelerini oluşturur. Rizom olarak bazı alternatif medya kuruluşları varlıkları gerektiği anlarda ortaya çıkar, sonrasında ise ya başka bir medya etkinliğine dönüşür ya da yok olurlar. Bu yaklaşımı diğer üç yaklaşımdan farklı kılan en önemli özelliği ise devlet ve piyasa medyasıyla girdiği transhegemonik ilişkisidir. Bu sayede de alternatif medyanın piyasa ve devlet medyasıyla girdiği antagonistik ilişki yumuşatılır, alternatif medyanın hayatta kalma şansı arttırılmış olur ve alternatif medya bu medyalar karşısında istikrar bozucu potansiyelini korumaya devam eder (Bailey vd., 2015:62-63). Aynı zamanda, rizom olarak alternatif medyanın farklı alanlarda mücadele edenlerin bulunduğu ve iş birliğine girdiği kavşak rolü demokrasiyi derinleştirir. Rizomatik medya, ayrıca, yapısının akışkanlığı ve olumsuzluğu sayesinde ticari ve kamusal medya kuruluşlarının katı ve keskin hallerini sorgular, dengelerini bozar. Bunun yanı sıra, rizomatik medyanın belirsizliği ise onu, kontrol edilmesi zor

ve ele geçirilmez kılar ve bu sayede de bağımsızlığını garanti altına almasını sağlar (Bailey vd., 2015: 64-65).

Yazarlara göre bu yaklaşımda alternatif medyayı tehdit eden ilave faktörlerin varlığı da söz konusudur. Rizomatik medyanın kavşaktaki rolü, bu medya baskın olanın tarafgirliğine dönüştüğünde gözden kaçır. Ana akımla girdiği karmaşık ilişkisi de yok olma ve finansal bağımsızlığını kaybetme gibi riskler barındırır. Rizom olarak alternatif medyanın belirsizliği ise ortak zeminde kurulabilecek bir alternatif medya hareketinin varlığını engeller (Bailey vd., 2015:65).

1.1.2. Öznel, Nesnel ve Diyalektik Yaklaşımlar

Alternatif medyayı “eleştirel medya” olarak kuramsallaştıran Fuchs (2010), Bailey vd.’nin (2015) alternatif medyayı dört farklı yaklaşımla tanımlamaya çalıştıkları bu tipolojinin ilginç ama keyfi görüldüğünü söyler. Fuchs’a göre bu dört yaklaşım, teorik bir ayırmadan ziyade keyfi bir tanımlama üzerinden yapılmıştır. Bailey vd. (2015) tarafından geliştirilen tipolojiye getirilen bu eleştiriden hareketle Fuchs ve Sandoval (2009, 2010), Giddens’in (1984) öznel ve nesnel teoriler ayrımını referans alarak alternatif medyayı tanımlamaya yönelik yeni bir tipoloji geliştirirler. Bu bağlamda, medya aktörleri ve medyaya katılımı esas alan alternatif medya teorileri öznel yaklaşımlar, medyanın içeriğine odaklanan teoriler ise nesnel yaklaşımlar içerisinde konumlandırılır. Yazarlar, kendi alternatif medya görüşlerini tanımlamak için de üçüncü bir yaklaşım olan diyalektik yaklaşımı geliştirmişlerdir.

1.1.2.1. Öznel Yaklaşımlar

Alternatif medyayı katılımcı medya olarak tanımlayan öznel yaklaşımlar, medya aktörlerine odaklanır. İçerik üretim süreçlerinde katılımcılığı esas alan bu yaklaşımlarda, katılımcı medyanın sıradan insanlara ses vererek medyanın demokratikleşmesini sağladığı savunulur (Sandoval, 2009:4).

Sandoval (2009), öznel yaklaşımların temellerini Brecht, Benjamin ve Enzensberger’in medya teorilerine dayandırır. Buna göre, Brecht’in (2000) radyo teknolojisinin iki yönlü akışla medya üretimi için herkese açık hale getirilmesi gerektiği görüşü ile Benjamin’in (1996) basılı yayınlarda okuyucunun yazara dönüştürülerek medyanın demokratikleşmesi ve Enzensberger’in (2000) özellikle elektronik medya söz konusu olduğunda gönderici ve alıcı arasındaki farkın sınıfsal

eşitsizliklerden kaynaklandığı görüşü öznel yaklaşımların temellerini oluşturur. Sandoval'a göre (2009:4) bu üç teori de alternatif medyayı medya üreticisi ve medya tüketicisi arasındaki ayrım üzerinden tanımladıkları ve medyanın özgürleştirici potansiyelini medya üretimindeki katılımcı pratikler üzerinden tarif ettikleri için öznelidir.

Sandoval (2009), Couldry, Dagron ve Rodriguez'in alternatif medya tanımlarını da öznel yaklaşımlar arasında konumlandırır. Couldry'e göre (2003) insanların büyük çoğunluğunun medya üretim süreçlerinin dışında tutulması ana akım medya sistemindeki en önemli problemdir. Buna göre, alternatif medyanın temel görevi yoğunlaşmış medya piyasasındaki üretici ile tüketici arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaktır (Couldry, 2003:43-45). Alternatif medyanın özünün katılımcı üretim süreçlerinde olduğunu ifade eden Dagron'a göre (2004) ise sadece katılımcı medya sessizlerin sesi ve toplumsal değişimin öncüsü olabilir. Rodriguez (2003) ise yurttaş medyasının üreticisini aktif yurttaşlara dönüştürme potansiyeline dikkat çeker. Bu anlamda, yurttaş medyası olarak alternatif medyanın temel amacı katılım yoluyla insanları toplumun özerk birer üyesi yapmaktır. Sandoval'a göre (2009) bu üç yaklaşım da öznelidir.

Sandoval'a göre (2009:5), topluluk medyası yaklaşımları da öznelidir, çünkü bu yaklaşımlar da medya üretimindeki katılımcı pratiklere odaklanırlar. Nitekim Bailey vd.'nin (2015) topluluk medyası yaklaşımında da topluluk üyelerinin medyaya erişimi ve katılımı topluluk medyalarını alternatif yapan temel belirleyenlerdir.

Fuchs ve Sandoval'a göre (2010), profesyonel örgütlenme biçimlerine karşı olan katılımcı medya, kaynak yetersizliğinden ötürü kamusal görünürlük kazanamaz ve sınırlı bir kitleyle kısıtlanma riski taşır. Yazarlar, medyaya katılımın muhafazakâr ve sağ amaçlar için kullanılma riskine de dikkat çekerler. Buna göre, katılım yoluyla üretilen içerik radikal sağ içerikler de olabilir (Fuchs ve Sandoval, 2010:46-47). Fuchs ve Sandoval (2010), Dallas Smythe'e (1981) referansla internet teknolojisinin medyaya katılım için sağladığı olanaklarla içerik üreten kullanıcının kapitalist medyada, reklam verenlere satılmak üzere kullanıcı bilgisi üreten potansiyeline de vurgu yaparlar. Dolayısıyla da katılımcı içerik süreçleri kapitalist medya gücünü değiştirmek yerine bu güce dayanak oluşturan süreçlere de dönüşebilirler (Fuchs ve Sandoval, 2010:49). Nitekim Hamilton (2014:106) da medyanın demokratikleşmesi amacıyla medya tüketicisinin içerik üreten kullanıcıya dönüşmesinin medya

kurumlarını ayakta tutan, pazar paylarını sağlamlaştıran ve rekabet avantajlarını güvenceye alan bir mecburiyet olduğunu söyler. Bu anlamda katılım, medya kurumları için ne bir seçenek ne de medyayı demokratikleştirme amacıyla başvurulmuş bir yöntemdir.

1.1.2.2. Nesnel Yaklaşımlar

Nesnel yaklaşımlar, alternatif medyayı tanımlamak için medya aktörleri ve katılımcı süreçler yerine medya içeriğine odaklanırlar. Bu bağlamda, medyanın yapısı ve içeriği arasında da bir bağlantı söz konusudur; üretilen içerik medyanın yapısı olarak da anlaşılabilir, çünkü medya içeriği medya üretiminin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Nesnel yaklaşımlarda, eleştirel içerik üretmenin kapitalist kitle medyasının ideolojik karakterini sorguladığı ve bu yolla da alternatif medyanın özgürleştirici potansiyelinin ortaya çıkarıldığı savunulur (Sandoval, 2009:4).

Sandoval' göre (2009), Downing'in radikal medya tanımlaması nesnel yaklaşımlara örnek gösterilebilir. Nitekim Downing vd.'ne göre (2017), radikal medya olarak alternatif medya, *“hegemonik politikalar, öncelikler ve bakış açılarına karşı alternatif görüşü ifade eden, genellikle küçük ölçekli ve değişik biçimlerdeki”* medyadır (Downing vd., 2017:15). Fakat bu medya katılımcı olmak zorunda değildir ve bazı profesyonel medya örgütlenmeleri de hegemonyaya karşı kullanılabilir. Alternatif kamusal alanların kurulması ile bu alanlardaki baskı ve mücadelenin haberleştirilmesi de Downing'e göre, katılımcı üretim süreçlerinden çok daha önemlidir (Downing, 1995:250 akt. Sandoval, 2009:9).

Sandoval (2009), Tim O'Sullivan ve Graham Meikle'nin alternatif medya görüşlerini de nesnel yaklaşımların arasında konumlandırır. Buna göre, O'Sullivan alternatif medyayı yerleşik ve kurumsal politikaları reddeden, bu politikalara meydan okuyan, toplumsal değişimin ve geleneksel değerlerin değişimini savunan medya olarak tarif eder (O'Sullivan, 1995:10 akt. Sandoval:9). Meikle'a göre ise alternatif medya, çatışma yerine tartışma oluşturulmasını sağlayan, tarafsızlık yerine sivil toplumu güçlendiren, topluluk üyelerini hikayeleriyle üretim süreçlerine dahil eden içerikler üreten medyalardır (Meikle, 2002:100).

1.1.2.3. Diyalektik Yaklaşım

Sandoval'a (2009:9) göre, katılımcı medya süreçleri yerine medya içeriğine odaklanan nesnel yaklaşımlar, alternatif medyayı nesnel ölçütlerle tanımladıkları için daha kullanışlıdır. Bu anlamda, nesnel yaklaşımlardaki tartışmalardan yola çıkan Fuchs ve Sandoval (2010), kendi alternatif medya yaklaşımlarını "diyalektik medya" olarak kuramsallaştırırlar. Bu bağlamda yazarlar, Karl Marx'ın diyalektik kavramından hareketle, medya aktörleri ve medya yapısı arasındaki diyalektik ilişkiye odaklanırlar.

Diyalektik medya, yapısı gereği meta yerine ticari olmayan medya üretimi ile eleştirel içerik üreten medyadır. Medya aktörleri ise medyanın hem tüketicisi hem de üretim süreçlerine katılan aktif üreticilerdir. Diyalektik yaklaşımda, medya aktörleri ile medya yapıları arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Medya üreticisinin içerik üretimi medya yapısını etkilemekte, medya yapısını üretim süreçleri itibarıyla nesnel bir yapıya dönüştürmektedir. Dolayısıyla da medya aktörleri ve medya yapıları arasında karşılıklı diyalektik bir ilişki gerçekleşmektedir (Fuchs ve Sandoval, 2010:145).

Sandoval'a (2009:11) göre, kapitalist sistemde alternatif medya oluşumlarının ayakta kalmaları için kapitalist medya ile alternatif medya arasındaki katı ikiliğin ortadan kaldırılması gerekir. Bununla ilintili olarak, diyalektik medya yaklaşımında Fuchs ve Sandoval (2010:146), alternatif medyanın kapitalist kitle medyasının bazı tekniklerini kullanabileceğini söylerler. Yazarlar, Marcuse'in (1972:55) "*yerleşik yapılara karşı içeriden çalışmak*" görüşüne referans vererek, alternatif medyanın kapitalist teknikleri kullanırken aynı zamanda bu yapılara karşı eleştirel tutum geliştirebileceğini söylerler. Nitekim yazarlara göre, diyalektik yaklaşımda bir medyayı alternatif yapan en temel koşul eleştirel içerik üretimidir. Bu bağlamda, alternatif medyanın yapısı ve üretim süreçleri alternatif olmak zorunda değildir. Dolayısıyla da ticari medya yapısına sahip ve katılımcı içerik süreçlerinin işlemediği bir medya da eleştirel içerik üretiyorsa alternatif medya olarak görülebilir (Fuchs ve Sandoval, 2010:148).

Sonuç olarak, Fuchs ve Sandoval (2010), öznel yaklaşımları kamusal görünürlük ve ekonomik güvencesizlik gibi yetersizlikler üzerinden eleştirirken, nesnel yaklaşımların içeriğe vurgu yapan görüşlerini kendi diyalektik yaklaşımlarına daha yakın bulurlar. Nitekim diyalektik yaklaşımda bir medyayı alternatif yapan temel koşulun eleştirel içerik olduğunu ifade ederler. Bu çalışmada ise alternatif medya oldukları varsayımı üzerinden ele alınan Kürtçe dijital kültür-sanat dergileri analiz edilirken Fuchs ve Sandoval'ın öznel yaklaşımları kullanılmaya çalışılmıştır. Dergilerin katılım pratikleri ile üretim süreçleri tartışmalarında öznel yaklaşımlardan yararlanılmaya çalışılmıştır.

1.2. Alternatif Medya ve Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketlerin ortaya çıkışını 18. yüzyıla dayandıran Tilly (2008:22), hareketlerin tarihsel olarak Batı ülkelerinde şekillenmeye başlayıp, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaygınlaştığını söyler. Kamusal alanda belli unsurlar çerçevesinde politika yürütmek amacıyla ortaya çıkan bu hareketlenmeler zamanla toplumsal hareket adını almıştır (Ibid). Tarrow (2011:7), toplumsal hareketleri, ortak hedefler çerçevesinde dayanışma içerisinde bulunan bireylerin belli otoritelere karşı geliştirdikleri kolektif eylemler olarak tanımlar. Toplumsal hareketleri tanımlamaya yönelik tartışmalarda 1960 öncesi dönem Marksist temelli perspektiflerin ağırlıklı olduğu dönemdir. Bu bağlamda, toplumsal çatışmaların merkezinde sınıf hareketleri vardır. 1960 sonrası dönem ise neoliberal ekonomik politikaların yarattığı eşitsizliklerden kaynaklı toplumsal hareket alanlarının genişlediği bir dönemin başlangıcı olmuştur. Yeni eşitsizlikler yeni çatışma ve mücadele alanları yaratırken toplumsal hareketleri tanımlamaya yönelik yeni tartışmaların da başlamasını sağlamıştır. Bu anlamda, “*kaynak mobilizasyonu teorisi*” (McCarthy ve Zald, 1997) ve “yeni toplumsal hareketler” teorileri yeni hareket alanlarını ve bu alanlardaki mücadeleleri tartışma konusu yapmıştır.

Kaynak mobilizasyonu teorisi, toplumsal hareketleri politik düzeyde ele alan, toplumsal çatışmaları dışlanmış grupların sisteme dahil olma mücadelesi ile kaynakların farklı bir şekilde dağıtım talebi ekseninde açıklayan teorileri kapsar (Çayır, 1999:20). Jenkins (1983:528), bu paradigmanın kurumsallaşmış eylemler ile toplumsal hareket arasındaki sürekliliğe, aktörlerin rasyonelliğine, hareketlerin karşılaştığı stratejik problemler ve hareketlerin toplumsal değişim için sahip olduğu

rollere vurgu yaptığını söyler. Bu bağlamda paradigmanın beş temel argümanı vardır. Buna göre birincisi, hareketlerin temelinde rasyonel eylemler vardır ve bu eylemlere karşılık bedeller ve ödüller uyum içindedir. İkincisi, hareketlerin hedeflerinde yerleşik güç ilişkileri ile bağlantılı olan çıkar çatışmaları vardır. Üçüncüsü, çatışmalar sonucunda ortaya çıkan sorunlar kolektif eylem fırsatları, hareketin kaynakları ve grup organizasyonlarında kaynaklardaki değişimle ilişkilidir. Dördüncüsü, bu hareketler kaynak kullanımını dağınık bir yapıda gerçekleştiren hareketlerden daha başarılıdır, çünkü merkezi ve resmi bir yapıya sahiptir. Son olarak, hareketin başarısı çoğunlukla kurduğu stratejiler ile içinde mücadele yürüttüğü politik bağlamla ilişkilidir. Çayır (1999:22-23), bu paradigmanın yeni toplumsal hareketlerin aktörlerin kimlik, özerklik ve sosyal normlar üzerindeki ilgisini açıklamakta yetersiz kaldığını söyler. Bu anlamda 1960 sonrası toplumsal hareketleri “yeni toplumsal hareketler” olarak kavramsallaştıran teorisyenler, bu hareketlerin toplumsal yapılarda değişimi simgeleyen sosyokültürel boyutlarını öne çıkarırlar.

Bu bölümde yeni toplumsal hareketler kavramı ile Türkiye’deki yeni toplumsal hareketler ve alternatif medya tartışmaları yürütülecektir.

1.2.1. Yeni Toplumsal Hareketler Kavramı

Kaynak mobilizasyonu teorilerinin 1960 sonrası toplumsal hareketleri tanımlamakta yetersiz kaldığı eleştirileri, bu dönemde ortaya çıkan hareketlerin Avrupa merkezli teorisyenler tarafından “yeni toplumsal hareketler” olarak tanımlanmasıyla sonuçlanmıştır. Buechler (1995:441-442), yeni toplumsal hareketler yaklaşımlarının klasik Marksizm’in kolektif eylemleri açıklamakta yetersiz kaldığı görüşü üzerinden temellendiğini söyler. Buna göre, Marksizm’in ekonomik ve sınıf indirgemeci görüşleri teorisyenler tarafından eleştirilir, mevcut çatışma ve kolektif aksiyonları açıklamakta yetersiz görülür. Bu eleştirilerden yola çıkan yeni toplumsal hareketler teorisyenleri, kolektif eylemlerin özünde yatan ideolojik, politik ve kültürel aksiyonlar ile etnik kimlik, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim gibi kimliklere odaklanırlar. Buechler (Ibid), “yeni toplumsal hareketler” kavramının klasik Marksizm’le açıklanan eski toplumsal hareketlerin yerini alarak, çeşitliliği artan kolektif eylemleri açıklamak için kullanıldığını ifade eder. Yeni toplumsal hareketleri açıklamak için ise teorisyenler tarafından farklı teorik çerçeveler çizilmiş ve bu hareketler farklı şekillerde yorumlanmıştır.

Alaine Touraine (1985), yeni toplumsal hareketleri post-endüstriyel toplum yaklaşımı üzerinden ele alır. Buna göre, bu yeni toplum güç merkezleri ve ilişki biçimleri dolayısıyla yeni tip bir toplumdur. Bununla bağlantılı olarak, çağdaş toplumsal hareketlerin mücadele alanı bu yeni tip toplum olduğu için bu hareketler de yenidir. Touraine (1999:51) yeni sosyal hareketleri ise; *“tarihselliğin biçimi, kültürel yatırım, bilgi ve ahlak modelleri üzerindeki hakimiyeti ya da bağımlılığı ile tanımlanan bir sosyal sınıfın, bu kültürel modellere yönelmiş çatışmacı”* hareketi olarak tanımlar.

Claus Offe (1999:62), yeni toplumsal hareketleri aktörler, temalar, değerler ve hareket biçimleri üzerinden eski toplumsal hareketlerle karşılaştırdığı bir kuramsal çerçeve çizer. Buna göre yeni hareketlerin aktörleri, grup gibi davranmayan fakat belli temalar etrafında bir araya gelmiş topluluklar lehine hareket eden sosyoekonomik gruplardır. Hareketlerin temaları barış, çevre ve insan haklarının korunması ile yabancılaşmamış iş biçimleridir. Değerler, merkezi kontrolün karşısında konumlanan kişisel özerklik ve kimliklerden oluşur. Yeni toplumsal hareketlerin hareket biçimleri ise içsel ve dışsal olarak iki ayrı şekilde ortaya çıkmaktadır; resmi olmayan, düşük düzeyde dikey ve yatay farklılaşma içeren hareket biçimleri içsel, negatif kavramlarla ifade edilmiş taleplere dayanan protesto politikaları dışsal hareket biçimlerini oluşturur. Offe (1999:63), aktörleri, temaları, değerleri ve hareket biçimleri eski toplumsal hareketlerden farklılaşan yeni toplumsal hareketlerin *“toplumun geneli tarafından siyasal aktörler olarak tanınma talebi olan ve sonuçları açısından grubun kendisinden çok toplumun tümü üzerinde etkili olabilecek hedefleri gerçekleştirmeyi amaçlayan hareketler”* olarak tanımlanabileceğini söyler.

Alberto Melucci (1999:87-88), yeni toplumsal hareketlerin alanı olarak kültürel alana işaret eder. Buna göre, toplumsal çatışmaların alanı ekonomik alandan kültürel alana kaymıştır. Bu kültürel alanda ortaya çıkan bir sosyal hareket de Melucci’ye göre, *“a) dayanışmaya dayalı, b) bir çatışma taşıyan, c) yer aldığı sistemin sınırlarını zorlayan bir kolektif hareket”* biçimidir. Melucci (1999:91-92), ayrıca, yeni toplumsal hareketler kavramı yerine “hareket ağı” kavramını kullanır. Yazara göre bu kavram, yeni hareketleri eski hareketlerden farklı kılan örgütsel formlara işaret eder. Nitekim, yazara göre, yeni hareketler gündelik hayatla iç içe geçmiş küçük gruplardan oluşan bir ağ şeklindedir. Bu küçük ağlar ise çoklu üyeliğe müsaade eden, kısa dönemli aktivizm benimseyen ve bireysel zaman ayırma ile duygusal dayanışma gibi nitelikler barındırır. Bununla bağlantılı olarak Melucci (1980), yeni toplumsal hareketlerin

akışkan yapısına dikkat çekerek, bu yeni hareketlerin devamlılığa sahip sosyal inşa süreçleri olarak anlaşılmasına vurgu yapar.

Johnston, Larana ve Gusfield (1999:134), yeni sosyal hareketler kavramının iki farklı duruma işaret ettiğini, kavramın hareketlerin yapılarındaki değişimler ile teorik bir yaklaşıma gönderme yaptığını ifade ederler. Buna göre kavram, yapılardaki değişimi toplumsal dönüşümlerle ilişkilendirerek çağdaş hareketlerin bilgisine katkı yapar. Ayrıca teorik olarak da yeni hareketlerdeki ortak niteliklerin tanımlanmasını sağlar. Yazarlara göre yeni toplumsal hareketlerin sekiz farklı niteliğinden bahsetmek mümkündür. Buna göre birincisi, yeni toplumsal hareketlerde toplumsal taban sınıfsal yapıyı aşan bir eğilimdedir. Katılımcıların arka planlarında farklı toplumsal statüler mevcuttur. İkincisi, yeni toplumsal hareketler Marksist ideolojiyle zıt bir konumdadır, çünkü işçi sınıfı hareketi ve kolektif hareketin aksine değerler ve fikirler açısından çoğulcu bir yapıya sahiptir. Üçüncüsü, yeni toplumsal hareketler kimliği ön plana çıkarır, kimlik sorunlarıyla bağlantılı meselelere yoğunlaşır. Dördüncüsü, yeni toplumsal hareketlerde bireysel olanla kolektif olan arasındaki ilişki bulanıktır. Bu hareketlerin çoğunda katılımcılar, kendilerini gruplar üzerinden ifade etmek yerine bireysel hareketlerle ifade ederler. Beşincisi, yeni toplumsal hareketler bireylerin hayatlarındaki kişisel yönlerini yansıtır. Buna göre, gay hareketleri, kürtaj hareketleri, kadın hareketleri gibi hareketler kişilerin cinsel ve bedensel davranışlarını değiştirmeyi amaçlayan çabalar içerir. Yeni toplumsal hareketlerde bu çabalar bireylerin günlük hayatına sızan temalarla ilgilidir. Altıncısı, bu yeni hareketlerde şiddet karşıtı ve sivil itaatsizlik gibi farklı radikal mobilizasyon modelleri kullanılır. Yedincisi, yeni toplumsal hareketlerde örgütlenme ve çoğalma Batı demokrasilerindeki katılımın güvenliği krizi ile ilişkilidir. Bu krizin katılım ve karar alma biçimleri arama noktasında motive edici bir karakteri vardır. Son olarak, yeni toplumsal hareketlerde örgütler bölünmüş, dağınık ve özerk olma eğilimindedir. Bu durum ise yeni toplumsal hareketlerin sınıf temelli hareketlerin hiyerarşik ve merkezi örgütlenme yapısıyla farklılaşma biçimini ortaya koyar ve yeni hareketlerin “kendisi olarak var olma unsuru” olarak adlandırır (Johnston vd., 1999:35-38).

Castells, yeni toplumsal hareketlerin okumasını kapitalist dinamiklerin etkilediği kent alanları ve kentsel hareketler üzerinden yapmıştır. Buna göre, kolektif aidiyetler, kültürel kimlik ve özerk karar verme mekanizmaları kentsel hareketlerin taleplerini oluşturur (akt. Buechler, 1995:443). Buechler (1995:445), Habermas’ın ise yeni toplumsal hareketleri savunmacı bir konuma yerleştirdiğini ve bu hareketlerin köklü

politik değişimlere sebep olabileceklerine inanmadığını söyler, çünkü Habermas bu hareketlerin ortaya çıkışını yaşam dünyasının kolonize edilmesine bağlamaktadır. Ayrıca, Habermas, yeni hareketleri ekonomi-politik alan ile yaşam alanları arasında konumlandırırken, bu hareketlerin yaşam alanlarıyla ilgili değerleri savunduğunu ifade etmektedir.

Buechler (2013:1-3), yeni toplumsal hareketlerin teorik tartışmalarında bazı ortak temaların varlığına dikkat çeker. Bu göre ilk olarak, teoriler toplumsal değişimin yönüyle ilgili ortak bir paydada bulaşmasalar da teorisyenlere göre bu hareketler bir tarihi formasyona yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, yeni toplumsal hareketlerde kolektif eylem biçimleri toplum yapısı ve bu yapıyla bağlantılı olarak değişen çatışmalarla ilintilidir. İkinci olarak, teorisyenlere göre bu hareketler post-endüstriyel topluma, geç modernliğe, post-moderniteye ya da geç kapitalizme doğrudan bir cevap niteliğindedir. Üçüncüsü, yeni toplumsal hareketlerin aktörlerinin yeni orta sınıf olduğu yönündeki ortak temadır. Buna göre, yeni toplumsal hareketlerde kilit aktörler yeni orta sınıfa mensuptur. Dalton, Kuechler ve Burklin'e göre (1990) ise bu hareketlerde sınıfsal aidiyetler yerine ırk, cinsiyet ve etnik kimlikler gibi kolektif aidiyetler merkezi konumdadır (akt. Buechler, 2013). Dördüncü tema, kolektif kimliklerin yeni toplumsal hareketlerdeki merkezi konumu ile ilgilidir. Geç modernite ile kimlikler akışkan hale gelmiş, sınıf ilişkileri çözülmüş ve bunun sonucu olarak da kolektif aksiyonlarda eyleme geçebilme yeteneği kolektif kimliklerle tanımlama yeteneğiyle ilişkilendirilmiştir (Melucci, 1996, 1989 akt. Buechler, 2013). Yeni toplumsal hareketler teorilerindeki beşinci ortak tema ise günlük hayatın politikleşmesi ile bireysel ve kolektif olanın arasındaki sınırın bulanıklaşmasıyla ilgilidir (Johnston vd., 1999:136). Buna göre, günlük hayat politik aksiyonlar için büyük bir alan haline gelmiştir. Altıncı tema, söz konusu hareketlerin değerleri ile ilgilidir. Buna anlamda, bazı teorisyenler değerlerin çoğulluğunu savunurken (Johnston vd., 1999), bazıları ise yeni toplumsal hareketlerde odak noktasının post-materyal kaygılara yöneldiğini savunur (Inglehart, 2015; Dalton vd., 1990 akt. Buechler, 2013). Yedincisi, bu hareketlerde eylem yöntemi olarak geleneksel yöntemlerin yanı sıra kültürel ve sembolik eylem yöntemleri kullanılır (Cohen, 1985). Söz konusu hareketlerdeki son ortak tema ise hareketlerin örgütsel biçimleri ile ilgilidir. Buna göre, yeni hareketlerde merkezlessiz, eşitlikçi, katılımcı ve geçici organizasyon biçimleri benimsenir (Melucci, 1989 akt. Buechler, 2013).

1.2.2. Türkiye’de Yeni Toplumsal Hareketler ve Alternatif Medya

Barış Çoban ve Bora Ataman’a göre (2015:38), Türkiye’deki alternatif medya tarihi üç farklı dönemdeki gelişmeler ekseninde şekillenmiştir. Yazarlara göre bu dönemlerden ilki 1908 Meşrutiyet dönemi ve bu dönemde ortaya çıkan basın ve yayın faaliyetleridir. İkincisi, 1974-1980 arasında devrimci mücadelenin yükselişiyle birlikte alternatif dergi ve gazetelerin sayılarının görece arttığı dönemdir. Yazarlar, Gezi direnişi dönemini ise alternatif yeni medya pratikleriyle alternatif medyanın Türkiye’de yeniden güç kazandığı üçüncü dönem olarak tarif ederler. Bu bağlamda, Türkiye’deki alternatif medya ve söz konusu medyanın tarihinin toplumsal hareketlerle paralel şekilde geliştiğini söylemek mümkündür.

Türkiye’de yeni toplumsal hareketler ise dünyada olduğu gibi birey ve kimlik odaklı taleplerin güçlenmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Malkoç, 2013). Bu anlamda 1980 sonrasında ortaya çıkan feminist kadın hareketleri, Kürt etnik/ulusal hareketi, İslamcı hareketler, bir kültür ve inanç hareketi olarak Alevi hareketi, çevre hareketleri ile insan hakları aktivizmi hareketleri Türkiye’de yeni toplumsal hareketlere örnek gösterilebilir (Şimşek, 2004:112).

Türkiye’de yeni toplumsal hareket olarak ortaya çıkan en etkili hareketlerden biri kadın hareketi olmuştur. Kadın hareketinin yeni bir toplumsal hareket olarak ortaya çıktığı dönem, toplumsal, siyasal, demokratik muhalefet etme biçimlerinin baskılandığı 12 Eylül 1980 darbesi dönemine denk gelir. Yeşim Arat’a göre (2000:435) bu dönemdeki askeri rejim baskı dönemi yarattığı kadar sağ ve sol güçlerin sindirilmesiyle bir boşluk da oluşturmuş ve ortaya çıkan bu boşluk da yeni parametreleri mümkün kılmıştır. Bu anlamda da feminist ideoloji sağ ve sol hareketlerden bağımsız olarak sesini duyurabilmiştir. Bu bağlamda Tekeli de (1993:33) feminizmin keşfedilip dillendirilebilmesinin, 1980 askeri darbesinin bütün siyasal kuruluşlara indirilen darbenin ardından gündeme gelebildiğini belirtir. Bu dönemde, toplumu ve toplumda kendi konumunu sorgulayan bir örgütlenme ve bu örgütlenme doğrultusunda politika üretmeye yönelik bir kadın hareketi söz konusudur. Bu örgütlenmeler, kadınlar tarafından kadınlar için taleplerde bulunan, toplumu sorgulayan, özel ve kamu yaşamında iktidarı ve gücü temsil eden erkek egemenliğine karşı çıkan bir söylem ve pratik üretmişlerdir (Koray, 1998:4). Dönemin kadın hareketlerinin alternatif medya olarak tarif edilebilecek çeşitli yayınları ise

Türkiye’deki alternatif medya tarihinin önemli bir parçasını oluşturur. Bu bağlamda Yanıkkaya (2014:54) kadın medyasının alternatifliğini şu şekilde tarif eder:

Kadınların hak ve özgürlük taleplerini bir araya gelerek söze ve eyleme döktükleri, siyasal ve toplumsal iktidar sahiplerine seslerini duyurdukları toplumsal hareketler ve bu hareketlerin hem kendi aralarında düşüncelerini paylaştıkları, tartıştıkları hem de kamuya belirli konulardaki vaziyet alışlarını belli ettikleri, kadınlara ve iktidar sahiplerine seslendikleri mecralar doğaları gereği alternatiftir.

1980’li yıllarda 1987-1990 arasında yedi sayı yayınlanan Feminist dergisi, 1988-1990 arasında 12 sayı çıkan Sosyalist Feminist Kaktüs dergisi, aynı çizgide yayın yapan Kadın ve Aile dergisi ile Bizim Aile dergisi dönemin kadın hareketlerinin önemli yayın organlarıdır. İlk kez “feminist” ibaresine yer verilen Feminist dergi kolektif bir tartışma ve ortak karar verme ortamının sonucunda çıkarılmıştır. Kaktüs dergisi ise dönemin sosyalist feministlerinin yayın organı olarak çıkartılmıştır. Kadın ve Aile ile Bizim Aile dergileri ise Müslüman kadınların, özellikle türban konusu üzerinden devletle çatışmalı konumlarını gösteren, önemli yayınlar olmuşlardır. Yine bu iki yayınlı “İslami Feminizm” kavramı da bu dönemde gündeme gelmiştir. 1989-1990 arasında Ankara’da 10 sayı çıkan, Kadın Dayanışma Derneği’nin çıkarttığı Bültenimiz ile 1988-1990 arasında 4 sayı çıkan ve Almanya’da yayınlanan Kadınların Kurtuluşu dergisi de kadın hareketinin 1980 döneminin önemli kadın yayınları olmuştur (Yanıkkaya, 2014:72-74). 1995’te yayınlanmaya başlanan Pazartesi: Kadınlara Mahsus Gazete Türkiye kadın hareketinin alternatif medyası arasında en uzun soluklu yayınlardan olmuştur. Pazartesi dergisi 106 sayı aylık dergi olarak çıkmıştır. 2006 yılından itibaren iki aylık dosya seçkiler olarak yayınlanmış, sonrasında ise internet üzerinden güncel habercilik yapmayı sürdürmüştür. 2007 yılından itibaren ise derginin herhangi bir yayını olmamıştır (Yanıkkaya, 2014:80). 1990’lı yılların alternatif kadın yayınlarına bakıldığında, kadın yayınlarının sayısının çoğaldığı ve yayınların çeşitlendiği görülmektedir. Kadın Belleği (1991), Ankara Bülteni (1992), Dolaşan Mavi Çorap (1993), Emekçi Kadınlar Bülteni (1993), Minerva (1993), Cımbız (1994), Eksik Etek (1994), Kadın Haberleri (1994), Martı (1994) dönemin önemli alternatif kadın yayınları olmuştur (Köker, 1997 akt. Yanıkkaya, 2014:78).

Kürt kadın hareketinin ve yayınlarının ortaya çıkması da 1990'lı yıllara denk gelmektedir. Necla Açık (2016:280) Kürt kadın hareketinin, *“1990'lı yılların ortalarında, erkeklerin ağırlıkta olduğu milliyetçi partilerin ve örgütlerin kadın sorununa el koymasına bir tepki olarak”* ortaya çıktığını ifade eder. Kürt kadın hareketinin yayınları olan Ji Bo Rizgariya Jinan, Roza ve Jujin dergileri de bu söylemin tartışıldığı önemli yayınlar olmuşlardır. Ji Bo Rizgariya Jinan, Ulusal Demokratik Kadın Derneği'nin yayın organı olarak İstanbul'da çıkartılmıştır. Roza ve Jujin dergileri de Kürt kadın dergileri olarak İstanbul'da yayınlanmışlardır (Açık, 2016:281).

Kadın hareketleriyle paralel şekilde, eşcinsel bireylerin yeni bir toplumsal muhalefet olarak mücadelesini örgütleyen LGBTI+ hareketi de 1980'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Eşcinsel bireyler ilk olarak Radikal Demokratik Yeşil Parti bünyesinde bir araya gelmiş, Radikal Parti'nin yayın organı olan Yeşil Barış dergisinde *“Gay Liberasyon”* başlığıyla yayınlanan sayfada sorunlarını gündeme getirmişlerdir. LGBTI+ hareketi daha sonra ise Kaos GL dergisi ve Diyarbakır'da Kürtçe ve Türkçe olarak çıkan Hevjin dergisi ile kendi medya mecralarını oluşturmaya başlamıştır (Taylan, 2012:197).

1980'li yıllarda, Cem Vakfı ve Pir Sultan Abdal Dernekleri bünyesinde politik olarak örgütlenen Aleviler de Türkiye'deki yeni toplumsal hareketlerin öznesi olarak ortaya çıkan önemli topluluklardan olmuştur. Vakıf ve derneklerin yanı sıra öğrenci örgütleri ile Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) de Alevilerin katılım gösterdiği politik organizasyonlarını başında gelmiştir (Şimşek, 2004:127). Alevilerin alternatif medyaları olarak ise 1990'lı yıllarda kurulan radyolar ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde kurulan Barış Radyo'su, Yön, Ekin, Anadolu'nun Sesi ve Yaşam gibi radyolar Alevilerin kültürleri ile toplumsal taleplerini dile getirdikleri önemli alternatif mecralar olmuştur (oban ve Ataman, 2015:33-34).

Kürt hareketi ve alternatif medyası da Türkiye'de yeni toplumsal hareketler ve alternatif medya tarihinde önemli bir yere sahiptir. Kürt etnik/ulusal hareketinin ortaya ıkışı, Türkiye'de 1960'ların sonlarında emek ve öğrenci merkezli sol hareketlerin içinde şekillenmiş, Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) ve Türkiye İşçi Partisi (TİP) gibi politik organizasyonlar Kürtlerin söz konusu dönemde içinde örgütlü mücadele verdiği oluşumlar olmuşlardır. Kürt hareketi daha sonrasında ise 1980'li yıllarda özellikle Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) ulusal talepler çerçevesinde devletle

girdiği çatışmalı sürecin ekseninde gelişim göstermiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise Kürt siyasal hareketi, Halkın Emek Partisi (HEP), Demokrasi Partisi (DEP) ve Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) bünyesinde legal siyaset sahnesinde belirmiştir (Şimşek, 2004:131-132). Kürt hareketinin gelişimiyle paralel şekilde alternatif medyası da ortaya çıkmış; 1970'li yıllarda Özgürlük Yolu (1975), Rizgarî (1976), Roja Welat (1977), Xebat (1977), Devrimci Demokratik Gençlik (1978), Kawa, Dengê Kawa (1978), Serxwebûn (1979) gibi dergiler hareketin medyası olarak çıkartılmıştır. 1980'li ve 1990'lı yıllarda ise hareketin merkezi gibi Kürt medyası da PKK merkezli bir yapıya bürünmüş, gazete ve dergiler dışında televizyonculuk ön plana çıkmıştır. Bu anlamda da Med TV (1995) ile başlayan Kürt TV yayıncılığı, Medya TV, Roj TV, Stêrk TV, Nûçe TV, Ronahî TV gibi kanallar ve internet yayıncılığı ile güçlenmiştir (Çoban ve Ataman, 2015:27). Halk Gerçeği, Yeni Halk Gerçeği, Yeni Ülke gibi dergiler ve 1992 yılında yayın hayatına başlayan Özgür Gündem gazetesi de Kürt medyasında önemli bir yer tutan alternatif yayınlar olmuşlardır (Taylan, 2012).

Türkiye'de yeni sosyal hareketler ile alternatif medya pratiklerinin 2000'li yıllarda yeniden güç kazandığı dönem ise 2013 yılındaki Gezi Parkı direnişi dönemi olmuştur. Nitekim Çoban ve Ataman'a göre (2015), Gezi dönemi Türkiye'de alternatif medyanın toplumsal hareketler için hayati rolünün öneminin kavrandığı tarihsel bir dönem olmuştur. Yazarlara göre Gezi döneminde hem geleneksek hem de yeni alternatif medyalar büyük toplumsal kesimleri içine aldığı bir güce erişmiştir. Bununla ilintili olarak, yazarlar Gezi dönemini "*geleneksel alternatif medyanın yaratıcı sokak mücadelesinin ürettiği yeni alternatif medya ve internet temelli alternatif yeni medyayla iç içe geçtiği bir tarihsel moment olarak*" okumanın mümkün olduğunu ifade ederler (Çoban ve Ataman, 2015:38).

1.3. Yeni İletişim Teknolojileri ve Alternatif Medya

Yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı yeni imkanlar, iletişim ve medya çalışmalarında yeni tartışmaların önünü açmıştır. Bu bağlamda yeni teknolojiler alternatif medya çalışmalarında da önemli bir yer tutmaktadır. Yeni iletişim teknolojileriyle bağlantılı yeni medya ortamları, alternatif medya çalışmalarının ve söz konusu medya pratiklerinin kapsamını genişletmiştir. Yeni teknolojilerle birlikte alternatif medya oluşumları için yeni alanlar açılmış, alternatif medya pratikleri söz konusu teknolojilerle sayıca daha çok çoğalmıştır. Bu bölümde, yeni iletişim

teknolojileri ile ilgili teorik çerçeve irdelenecek, alternatif medya yaklaşımıyla yeni teknolojilerin dijital dergicilik alanına etkileri ile dijital dergicilik tartışılacaktır.

1.3.1. Yeni İletişim Teknolojilerine İlişkin Teorik Çerçeve

Yeni iletişim teknolojilerinin ortaya çıkışı 1970’li yılların sonunda, bilgisayar teknolojisinin farklı iletişim araçlarıyla birleşmesi ve bu araçlarla desteklenmesine dayandırılır. (Geray, 1994:3). Bilgisayarlar arasında iletişimin sağlanması için oluşturulan ağlar ise yeni iletişim teknolojilerinin belirleyiciliğinde yeni bir iletişim ortamının oluşmasını sağlamıştır (Atabek, 2020:238). Ronald Rice, yeni iletişim teknolojilerinin iletişim süreçlerindeki etkileşim boyutuna dikkat çekerek, söz konusu teknolojileri “*genellikle mikro işlemcilerin kullanılması sonucu bilgisayar yetenekleri olan, kullanıcılar veya kullanıcıyla enformasyon arasında karşılıklı etkileşime izin veren veya karşılıklı etkileşimi arttıran iletişim teknolojileri*” olarak tanımlar (akt. Geray, 1994:6). Rogers ise bu yeni teknolojilerinde “yeni” olan üç özelliği “karşılıklı etkileşim”, “kitlesizleştirme (demassification)” ve “eş zamansız (asenكرون) olabilme” olarak sıralar. Buna göre, karşılıklı etkileşim basılı ve elektronik kitle iletişim araçlarındaki tek taraflı işleyişi değiştirmekte; kitlesizleştirme, kalabalık kullanıcı grupları arasındaki iletişim süreçlerinde kontrolün iletişim aracı kullanıcısına kaymasına olanak sağlamakta, eş zamansızlık özelliği sayesinde ise yeni teknolojiler bireylere mesaj alma ve gönderme zamanını belirleyebilme imkânı tanımaktadır (akt. Geray, 1994:7)

Yeni iletişim teknolojileriyle ilgili kuramsal çalışmalarda, söz konusu teknolojilerin tanımlanmasının dışında, bu teknolojilerin toplumsal değişimdeki rolü “enformasyon toplumu” başlığı altında tartışılırken, teknolojilerin medyadaki dönüştürücü etkisi “yeni medya” tartışmaları başlığıyla kuramsallaştırılmıştır. Bu bağlamda, yeni iletişim teknolojilerin konu alan teorik tartışmaların merkezinde olan “enformasyon toplumu” çalışmalarında, yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplumsal dönüşümdeki rolüne dikkat çekilmiştir. Bu anlamda, Manuel Castells’in ağ toplumu çalışmaları, enformasyon toplumu tartışmalarında önemli bir yere sahiptir. Castells (2008:89-91), ağ toplumunu “*enformasyon teknolojisi paradigması*” başlığı altında ele alarak, bu paradigmanın temel beş özelliğiyle ağ toplumunu açıklar. Buna göre ilk olarak, yeni paradigmanın hammaddesi enformasyondur; yeni teknolojilerle birlikte hareket kaynağı teknolojilerin enformasyonu temel aldığı bir noktaya

evirilmiştir. İkinci olarak, yeni teknolojilerin etkilerinin yayılımı bireysel ve kolektif varoluşlarımızın bütününe etkilemekte; bütün etkinlik süreçlerimiz yeni teknolojik araçlarla şekillenmektedir. Üçüncü olarak, yeni enformasyon teknolojileri sisteminde ağ kurma mantığı temel alınır; ağlar yayıldıkça büyümeleri de katlanır. Ağa dahil olmanın yararları ağın yayılmasıyla paralel şekilde işlerken, ağın dışında kalmanın cezası da ağın büyüklüğüyle ölçülür. Dördüncü olarak, paradigma esnekliği temel alır; bu yeni ağ toplumu, yeniden tanımlayabilme kapasitesi ile sürekli değişim ve akışkanlık gibi niteliklere sahiptir. Son olarak, yeni iletişim teknolojileri bütünleşik bir yapıya sahiptir. Bütünleşik sistem, teknolojileri birbirinden ayrılmaz bir şekilde aynı yörüngelerde birleştirmiştir.

Yeni iletişim teknolojilerinin medya alanındaki dönüşümüne etkisini irdeleyen teorik tartışmalar ise “yeni medya” tanımları ve bu medyanın etkileri çerçevesinde şekillenmiştir. Livingstone ve Lievrouw (2006:1), yeni medyanın eski medyanın yerini almadığını, söz konusu yeni medya teknolojileriyle insanların bilgi ve iletişim ortamları ile iletişim kanalları ve bilgi paylaşımının telekomünikasyon ve bilgisayar tabanlı teknolojilere entegre edilerek bireyselleştğini savunurlar. Henry Jenkins (2021:34-35), bireyselleşen iletişim deneyimini medya yakınsamasına bağlayarak, bu durumun sıradan bir teknolojik değişimden ziyade, endüstriler, pazarlar gibi unsurların mevcut teknolojilerle değişime uğramasıyla ilişkilendirir. Bununla ilintili olarak Jenkins, sayısı durmadan artan kanallar ile yeni teknolojilerin medyayı her yere taşıdığını, bireylerin bütün medyaları birbiriyle ilişkili şekilde kullanabildiğini söyler. Bu anlamda, yakınsama “*medya gücünün yeniden yapılandırılması ile medya estetiğinin ve ekonominin yeniden biçimlendirilmesini temsil eder*” (Ibid). Lister vd. (2009:12-13) ise yeni medyayı altı farklı boyutta incelerler. Buna göre:

- Yeni medya, yeni tüketim şemaları, yeni eğlence formları gibi özellikleriyle yeni metinsel deneyimlere sahiptir.
- Yeni medya, sürekli yeni deneyim ve imkanlar barındırdığından açık bir şekilde tanımlanması zordur.
- Yeni medyada, kullanıcı ve tüketici ile yeni medya teknolojileri arasında yeni bir tür ilişki vardır.
- Yeni medya, cisimler, kimlikler ve topluluklar arasındaki ilişkiye dair yeni deneyimler sunar.

- Yeni medya, gerçek olan ile sanal olan arasında ayrım yapmayı zorlaştırır.
- Yeni medyayla, organizasyon ve üretim modelleri değişime uğramıştır.

Yeni iletişim teknolojilerinin yeni medya ortamlarıyla alternatif medya için sağladığı imkanlar ise alternatif medya teorisyenleri tarafından söz konusu teknolojiler ve alternatif medya pratiklerine etkileri çerçevesinde irdelenmiştir. Bu bağlamda, internet teknolojisinin alternatif medya için taşıdığı potansiyeli Atton (2004:9), medyanın baskın anlamda kabul görünen biçimine karşı işleyen, farklı yollar geliştirmeye çalışan medya pratikleri, medya müdahaleleri ve ağlarından oluşan kapsamlı bir yelpazeye sahip alternatif internet olarak tanımlar. Tamara Villareal Ford ve Geneve Gil de (2017) benzer şekilde internet teknolojisinin alternatif medya için taşıdığı potansiyele dikkat çekerek “*radikal internet kullanımı*” bağlamında internet teknolojisiyle ortaya çıkan imkanları şu şekilde ifade ederler:

İnternet alternatif medya açısından yeni bir dönemi temsil ediyor. Tüm iletişim araç ve formlarının birbirlerine bağlandığı bir altyapı olarak, medya teknolojilerinin yöndeşmesini daha da elverişli hale getiriyor. İnternet düz metinlerin kolayca iletilmesini destelemekle kalmıyor, medya formatlarını ve toplumsal aktörleri her seferinde bir araya getirerek, bilgi ve kaynakların gerçek manada ve benzeri görülmemiş şekilde gezegenin her köşesine dağıtılmasını sağlıyor (Villareal Ford ve Gil, 2017:256).

Lievrouw (2016) ise iletişim teknolojilerinin gelişmesi sonucunda ortaya çıkan yeni medya ortamlarının “*alternatif ve aktivist yeni medya*” tarafından nasıl kullanıldığını şöyle açıklar:

Alternatif/aktivist yeni medya, yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin iletişim yapıtlarını, pratiklerini ve toplumsal düzenlemelerini, egemen, olağan ve kabul görmüş olan toplum, kültür ve politika yapma biçimlerini değiştirmek ya da onlara meydan okumak için kullanır ya da değiştirir (Lievrouw, 2016:28).

Yeni iletişim teknolojilerine dair eleştirel yaklaşımlarda ise yeni teknolojilerin olumsuz yönlerine odaklanılır. Bu bağlamda, Atabek (2020:262), enformasyon ve yeni teknolojilerin günümüzde toplumsal yapının önemli bir yerinde konumlandığını, söz

konusu teknolojilerin bireylerin gündelik hayatlarını farklı bağlam ve kapsamlarda derinden etkilediğini; fakat bu teknolojilerin aynı zamanda “*gündelik yaşamımızda fiyasko sayılabilecek düzeyde sonuçlar*” doğurduğunu söyler. Bu sonuçlar ise “basit teknik sorunlar” değil, kapitalizmin dijital formunun toplumsal yapıda oluşturduğu çıkmazlardır. Fuchs (2021) ise internet teknolojisiyle birlikte ortaya çıkan tüketici tabanlı içerik üretiminin, internet kullanıcılarını metalaştıran boyuta odaklanır. Buna göre “Google kapitalizmi”, kullanıcı bilgisini reklam verene satan bir meta haline dönüştürmüştür. Sonuç olarak, yeni iletişim teknolojilerinin iletişim biçimlerini dönüştürmesi enformasyona dayalı bir toplumsal yapının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmış, yeni teknolojilerin sağladığı dijital olanaklar medya yapılarında değişimi tetiklemiştir. Yeni teknolojiler aynı zamanda, kapitalist üretim ilişkilerine dayanan toplumsal yapıyı bilgisayar ve ağ tabanlı yenilikler ekseninde dönüştürmüştür.

1.3.2. Alternatif Medya Yaklaşımıyla Dijital Dergicilik

Yukarıdaki tartışmalar kapsamında, yeni iletişim teknolojilerini dijital dergicilik için sağladığı olanaklar internetin alternatif kullanımı ve yeni medya ortamlarının alternatif medya pratikleri için sahip olduğu potansiyel çerçevesinde değerlendirilebilir. Dijital dergiciliğin ortaya çıkması ise 1990’lı yıllara dayandırılmasına rağmen, dünyada 2000’li yıllarda yaygınlaşmıştır (Yılmaz, 2018:62).

Dijital dergicilik “*bir dergi içeriğinin, basılı versiyonu ile ya da basılı versiyonun kopyası olmadan elektronik yollarla dağıtılmasını içerir*” (Santos Silva, 2011:301). Josh Gordon (2011:9), dijital dergicilikte etkileşim boyutuna eğilerek, online dergiciliğin üç özelliği üzerinden etkileşimin nasıl sağlandığını açıklar:

- Etkileşimli dijital dergiler, çevrimiçi okuyucuların dikkatini çekecek şekilde diğer dergilerle rekabet etmeleri için tasarlanan; animasyon, gömülü video gibi dijital birtakım ekstralar içerir.
- Etkileşimli dijital dergiler, okuyucular arasında etkileşimin kolay sağlanmasını olanak tanır; okuyuculara katılım olanağı ile dergi içeriğinin indirilmesi, online üyelik ve derginin okuyucu tarafından paylaşılmasına imkân sağlar.
- Etkileşimli dijital dergiler, okuyucuların etkileşimde bulunabileceği reklamlar içerir.

Santos Silva (2011) ise dijital dergi ile PDF (Portable Document Format) formatında yayınlanan dergilerin bir olmadığını söyler. Yazar, dijital dergilerin çeşitli dijital cihazlarda ulaşmayı mümkün kılan özelliklere sahip; tasarımı, içeriğin oluşturulması, paylaşımı ve etkileşime açık olması ile basılı kopyasının olmaması gibi özelliklerle PDF formatında yayınlanan dergilerden ayrıldığını ifade eder. Santos Silva'ya göre en yaygın dijital dergi çeşitlerinin ise şu şekildedir:

- Basılı hali olmayan dijital dergiler
- Sadece dijital olarak yayınlanan dergiler
- Dergi sürümlerinin iPad, Android veya iPhone uygulamaları
- Basılı dergilerin PDF kopyaları
- Kindle veya Sony eReader uygulamaları (Santos Silva, 2011:301).

Sonuç itibarıyla, yeni iletişim teknolojilerinin medyayı dijitalleştirilmesi dergicilik alanını da etkilemiş, basılı dergi yayıncılığında ön plana çıkan dağıtım, erişim ve saklama gibi sorunlar dijital dergicilik ile ortadan kalkmıştır (Yapar Gönenç ve Ulusoy Nalcıoğlu, 2019:12). Bu bağlamda, Öztürk Çelebi'ye göre (2019) dijital dergiciliğin rağbet görmesinin ekonomik maliyetinin daha az olması ve dağıtımının daha kolay olmasının yanı sıra günümüzde basılı dergicilik yerine dijital dergiciliğin tercih edilmesinde etkili olan diğer faktörler şunlardır:

- Çevrimiçi dergiler, bir niş pazarında daha geniş bir okuyucu kitlesine erişim sağlamaktadır.
- Azınlık sporları, el sanatları, hobiler ve etkinliklere katılanlar, her biri kendi alanlarına odaklanmış bilgileri okumak ve bunlara katkıda bulunmak için odaklanmış gruplardaki benzer ilgi alanlarına sahip olanlarla bir araya getirmiştir.
- Çoğu zaman basılı dergilerin dağıtımı, yurt dışına göndermek için ekstra maliyetler veya telif hakkı sınırlamaları nedeniyle coğrafi olarak sınırlandırılmaktadır.
- Küçük bir okuyucu kitlesi için küçük bir matbaa üretmenin üretim maliyeti, piyasadan çıkmaktadır.
- Çevrimiçi dergiler, aynı ticari kısıtlamalara ve kontrollere maruz kalmadan küçük bir küresel pazara ulaşabilmektedir.

- Coğu zaman çevrimiçi üretim maliyetleri daha düşüktür ve sitenin ilk tasarımı ana maliyettir. Dolayısıyla bütün bu sebepler basılı dergicilikten uzaklaşıp, dijital dergiciliğe yönelmenin önemli gerekçelerini oluşturmaktadır (Öztürk Çelebi, 2019:65-66).

Yukarıdaki tartışmalar bağlamında, yeni iletişim teknolojilerinin dönüştürücü etkisinin alternatif medya için olumlu yönlere sahip olduğu söylenebilir. Nitekim söz konusu teknolojilerin internetin alternatif (Atton, 2004) kullanımı için sağladığı olanaklar ile var olan medya iletişim biçimlerini değiştirme potansiyeli (Lievrouw, 2016), yeni teknolojileri alternatif medya pratikleri için yeni bir alan olarak kullanmayı mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda, dijital dergiciliğin ise yeni teknolojilerle maliyet sorunları ve dağıtım ile erişim sınırlıklarının üstesinden geldiği öne sürülebilir. Bu çalışma kapsamında da Kürtçe dijital kültür-sanat dergiciliğinin yeni teknolojileri kullanma biçimleri ve dijital dergiciliğin söz konusu imkanlarından ne ölçüde yararlandığı irdelenmeye çalışılmıştır

2. KÜRTÇE YAYINCILIĞIN TARİHİ VE ALTERNATİF OLANAKLAR

Bu bölümde, Kürtçe yayıncılık ve dergiciliğin tarihsel gelişimi irdelenmeye çalışılacaktır. Bu anlamda, Osmanlı döneminden günümüze Kürtçe yayıncılık ve dergiciliğin gelişimi, farklı tarihsel dönemlerdeki gelişmeler ve çıkartılan yayınlar üzerinden ele alınacaktır. Bu kapsamda, ilk kısımda Osmanlı dönemi, ikinci kısımda erken cumhuriyet dönemi, üçüncü kısımda 1950-1980 arası dönem, dördüncü kısımda 1980’li ve 1990’lı yıllar ve son olarak da günümüzde yayıncılık ve dergicilik faaliyetleri üç başlık altında tartışılacaktır.

2.1. Osmanlı Döneminde Kürtçe Yayıncılık ve Dergicilik

Kürt basın tarihinde, Osmanlı döneminde 1898-1902 yılları arasında Kahire’de yayınlanmaya başlanan Kurdistan (Kürdistan) gazetesi Kürtçe yayıncılığın ilk örneği olarak kabul edilir. Mîqdad Mîdhet Bedirxan tarafından yayınlanan gazetenin ilk sayıları sadece Kürtçe çıkartılmış, dördüncü sayıdan sonra ise Osmanlıca yazılar da gazetede yer almıştır (Onen, 2018; Kutlay, 2019). Seîd Veroj’a göre (2021:16), gazete ilk önce İstanbul’da yayınlanmaya çalışılmış, fakat gazetenin sahibi Mîqdad Mîdhet Bedirxan’ın II. Abdülhamit iktidarına karşı muhalif tutumu Kurdistan gazetesinin İstanbul yerine Mısır’ın başkenti Kahire’de çıkarılmasına sebebiyet vermiştir. Beş sayısı Kahire’de yayınlanan gazetenin merkezi, altıncı sayıdan itibaren Cenevre’ye taşınmış, gazetenin başına ise Ebdurahman Bedirxan geçmiştir. Cenevre’de yayınlanan 14’üncü sayıdan sonra ise gazete tekrar Mısır’da çıkartılır. Fakat gazetenin merkezi yine Cenevre’ye sonrasında ise Londra’ya taşınır. Londra’da çıkartılan 29’üncü sayıdan sonra Kurdistan gazetesinin son iki sayısı (30-31) tekrar Cenevre’de yayınlanır (Veroj, 2021:17-18). Gazetenin içeriğinde ise Kürtlerin eğitimi, birliği, bilime yönelmeleri gibi konular işlenmiş, Kürtlerin geçmiş ve kökenleri ile bağ kurmaları gerektiği üzerine yazılar yer almıştır. Bu anlamda Ehmedê Xani’nin *Mem û Zîn* adlı ünlü eseri gazetede dizi halinde yayınlanmıştır (Kutay, 2019:14). Bunun yanı sıra, istibdat yönetimi ve II. Abdülhamit iktidarı da gazetede içeriklerde eleştirmiş, Kürtlere Ermenilere karşı saldırgan bir tutum geliştirmemeleri konusunda uyarılarda bulunan yazılara yer verilmiştir (Veroj, 2021:20). II. Meşrutiyet döneminde, gazete

Ahmed Sûreyya Bedirxan tarafından 1898’de yayınlanan Kurdistan gazetesinin devamı olarak Kurdistan isminde tekrar çıkartılır. Fakat tekrar yayınlanmaya başlanan gazetenin ilk yayın tarihi ile kaç sayı çıktığı ve yayınının ne zaman durdurulduğuna ilişkin net bir bilgi bulunmamaktadır (Veroj, 2021:17-18).

1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet ile istibdat yönetimine son verilmiş, İttihat ve Terakki yönetiminde benimsenen “özgürlük”, “kardeşlik”, “eşitlik” gibi kavramlar basın faaliyetleri ile sivil toplum kuruluşu girişimlerini etkilemiş (Veroj, 2015:16), sürgün edilen Kürt aydınları da bu görece özgürlük ortamından yararlanarak İstanbul’a geri dönmüştür (Malmîsanij, 1999:15). Kürt aydınları bu dönemde Kürdistan Azm-i Kavi Cemiyeti, Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti, Kürt Neşr-i Marif Cemiyeti gibi dernekler etrafında bir araya gelmiş, Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi (1908), Şark ve Kurdistan (1908) ve Serbestî (1908) gazetesi II. Meşrutiyet döneminde çıkartılan yayınlar olmuşlardır (Kaya, 2008; akt. Keskin, 2018:35).

Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi, Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti’nin yayın organı olarak çıkartılır, gazetenin imtiyaz sahibi ise Kürt şair Pîremerd’ır. Gazetenin ilk sayısının künyesinde “*ilmi, dini, siyasi, edebi ve içtimai bir gazete olarak haftada bir kere yayınlanacaktır*” ibaresine yer verilir (Veroj, 2021:26). Şark ve Kurdistan gazetesi ise herhangi bir kuruluşa bağlı olmadan, İstanbul’da yayınlanır. Bu anlamda Veroj (2021:33), gazetede Kürdistan kelimesinin geçiyor olması gazetenin Kürt kuruluşları tarafından yayınladığı anlamına gelmediğini fakat gazeteyi Kürt cemiyetleri ile ilişkilendirmenin mümkün olduğunu söyler. Osmanlıca yayınlanan gazetenin toplamda kaç sayı çıktığı bilinmezken, gazete haftada iki defa ve dört sayfa şeklinde çıkartılmıştır (Veroj, 2021:32). Serbestî gazetesi ise dönemin Kürt aydınlarından Mewlânzade Rifat tarafından ilk sayısı ile 1908 yılında yayın hayatına başlayan, Mewlânzade Rifat’in sürgün hayatı nedeniyle bazı sayıları Paris’te yayınlanan, dönemin politik ikliminden dolayı yayınına bazı tarihler arasında ara verilen ve 1918 yılında Kürdistan Teali Cemiyeti’nin günlük yayın organına dönüşen dönemin en uzun soluklu gazetesi olmuştur (Veroj, 2017:48).

Gazetelerden sonra Kürtçe dergi yayıncılığı da bu dönemde başlar. 1912 yılında İstanbul’da Kürt öğrenciler tarafından kurulan Kürt Talebe-i Hêvî Cemiyeti tarafından 1912-1914 yılları arasında Kürtler arasında Kürtçe kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla Roj-î Kurd (Kürt Güneşi), Hetaw-î Kurd (Kürt Işığı) ve Yekbûn (Birlik) dergisi yayınlanır. Dernek Kürt öğrenciler arasında birlik oluşturmak amacıyla

kurulur, çıkarttıkları üç yayında da ağırlıklı olarak Kürtçe ve Kürtçe edebiyat ile ilgili içerikler ile Kürtlerin eğitimi gibi konular işlenir (Onen, 2018:77).

Ebdulkerîm Efendî tarafından ilk sayısı 6 Haziran 1913 yılında yayınlanan Rojî Kurd dergisi, toplamda dört sayıya ulaşmış, Hêvî Cemiyet'inin ve derginin kuruluşu derginin ilk sayısında şu sözlerle ifade edilmiştir: *“Bizler iki bilinç abidesi kurduk: bunlardan ilki Hêvî Cemiyeti, ikincisi ise Rojî Kurd dergisidir. Bu ikisi de Kürtlüğün meşalesini taşıyan gençlerimizin bilinçlendiğine delil olarak gösterilebilir”* (Veroj, 2020:9-11). Yekbûn dergisi de yine Hêvî Cemiyeti'nin çıkarttığı üç sayılı bir dergi olarak yayınlanmış, dergide; *“okur-yazarı az olan Kürtler için kolay bir alfabe yapılmalıdır, gençler siyaset hırsına kapılmamalıdır, gençler en büyük şerefi milli hizmetlerde bulmalıdır”* ifadeleri ile Kürtlere öğütlerde bulunulmuştur (Alan, 2017:43). Hetawî Kurd dergisi ise Hêvî Cemiyeti tarafından çıkartılan bir diğer yayındır. Derginin ilk sayısı 23 Ekim 1913'te yayınlanmış, en az on sayıya ulaşmıştır. Dergi, Kürtçenin Soranî ve Kurmancî lehçeleri ve Türkçe olarak yayınlanırken, içeriklerde Kürtlüğe hizmet etmek amacıyla, Kürtlerin eğitim, dil, kültür gibi alanlarda karşılaştıkları sorunlar ele alınır (Alan, 2017:44-45).

I. Dünya Savaşı (1914-1918) döneminde Kürtçe yayıncılıkta durgunluk dönemi yaşanmış, savaştan sonra ise 1918'de Jîn (Yaşam) dergisi yayınlanmaya başlanmıştır. Dergi, 1918 yılında kurulan, Kürtlerin ulusal bir kimliğe ve bilince sahip olmaları için faaliyet yürüten Kürdistan Teal-i Cemiyeti tarafından çıkartılır. Jîn, haftalık periyodlarla 25 sayı olarak yayınlanır; derginin ilk sayısından son sayısına kadar künyesinde *“Kürtçe ve Türkçe çıkan bir dergidir; din, edebiyat, sosyoloji ve iktisatı konu almaktadır”* ibaresi yer alır (Veroj, 2021:54). Dergide, Kürt dili ve edebiyatının tanıtılması amacıyla edebiyatın ve dilin zenginliğini göstermeyi amaçlayan içeriklere ağırlık verilir (Onen, 2018:83). Kürdistan Teal-i Cemiyeti'nin yayını olarak çıkartılan Kurdistan dergisi de dönemin bir diğer önemli yayını olmuştur. Dergi, Cemiyet tarafından 1919 yılında haftalık olarak yayınlanır, içerikler Kürtçe, Farsça, Arapça ve Türkçe olarak hazırlanır. İstanbul'da çıkartılan derginin başında ise dönemin Kürt aydınlarından Mehmed Mîhrî vardır. Derginin kaç sayı çıktığına dair kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, son sayısının 1920 yılında yayınlanan 19'uncu sayı olduğu varsayılmaktadır (Veroj, 2015:57-59).

Sonuç itibarıyla, Osmanlı'nın son dönemi Kürt siyasasının aktif bir şekilde faaliyet gösterdiği bir dönem olmuştur. Bu bağlamda, Kürtçe yayıncılık ve dergicilik

alanı da bu dönemde ortaya çıkmış ve belirli aralıklarla çeşitlenmiştir. Nitekim yukarıda örnekler üzerinde aktarılmaya çalışılan kuruluşlar ile gazete ve dergi yayınları Kürtçe yayıncılık tarihinin temellerini oluşturmaktadır. Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu gelindiğinde ise Kürtlerin hem siyasal faaliyetleri hem de yayıncılık alanındaki faaliyetleri sekteye uğramıştır.

2.2. Erken Cumhuriyet Dönemi ve Kürtçe Yasağı

Osmanlı'nın özellikle II. Meşrutiyet döneminin Kürtçe yayıncılık için sağladığı görece özgürlük ortamı, cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte yerini uzun bir durgunluk dönemine bırakır. Temel'e göre (2017:384), I. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1918'li yıllar ile 1918 -1923 yılları arasında Kürt kimliğinin doğrudan bir inkârı söz konusu değildir. Nitekim 1920'deki Büyük Millet Meclisi ve 1921 anayasası çok kültürlü ve özerk yönetimlere olanak sağlayacak bir yapıdadır. Fakat 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ve 1924 Anayasası'nda geçirilen, bugünkü deyiimiyle “*Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür*” ifadesi yeni devletin Kürt kimliğini yok saymasının başlangıcı olmuştur. Temel'e göre (Ibid), başka kimlikleri yok sayan bu inkârın temel hedefi Kürtlerdir. Bu inkarın dayanak noktası ise Kürt kimliğinin Lozan görüşmelerinde azınlık statüsünde değerlendirilmemiş olmasıdır. Nitekim Lozan'da “*azınlıkların korunması*” konusu görüşmelerinde, Türkiye delegesi Rıza Nur özellikle dile dayalı azınlık yaratılmaması konusunda tavırlar geliştirmiş, ırk ve dil azınlıklarının olmadığını vurgulamıştır:

Türkiye'de din azınlıkları vardır; fakat soy (ırk) azınlığı yoktur. Soy ya da dil azınlığını kabul etmiyoruz. Türkiye'de soy azınlığı olarak Türkler ve Kürtler vardır. Kürtler kaderlerinin Türklerin kaderleriyle ortak olduğu görüşündedir. Azınlık haklarından yararlanmak istememektedirler (Meray, 1970; akt. Temel, 2017:255).

Bu kapsamda, cumhuriyetin ulus devlet politikalarının sonucu olarak Kürt kimliğinin unsuru olan Kürtçeye karşı da inkârcı bir politika yürütülür. Kürtçenin resmi olarak yasaklanması ise 1923 Anayasası'nın ikinci maddesindeki “*Türkiye Devleti'nin resmi dili Türkçedir*” vurgusuyla başlamış, 1924 Anayasası'nda bu

maddenin “Devletin dili Türkçedir” ifadesiyle yer değiştirmesi Kürtçenin kamusal alanda kullanımının tamamıyla önünü kapatmıştır (Çiçek, 2013:167-168). Kürtçenin yasaklanması ve dil politikalarıyla ilgili dönemin bir diğer önemli gelişmesi ise 1925 yılında Şark Islahat Planı’nın uygulamaya koyulmasıdır. Şark Islahat Planı’nın yürürlüğe koyulması 1925 yılında ortaya çıkan Şeyh Sait İsyanı ve isyanın devletin varlığına karşı barındırdığı tehlike üzerinden temellendirilir. İsyanın ortaya çıkması o dönemde kurulan Azadî (Özgürlük) örgütünün faaliyetleri bünyesinde değerlendirilirken, isyanı teşvik eden nedenler olarak da dini kaygılar, 1924 Anayasası’nın Türkçü anlayışı ve bu anlayışın Kürtler arasında tehlike olarak görülmeye başlanması ile resmiyette Kürtçeye karşı geliştirilen olumsuz yaklaşımlar gösterilir (Kutay, 2019). Kutay’a göre (2019:224), isyandan sonra katı bir Türk milliyetçiliği dönemi başlamış oldu; Kürt ulusalcılığı isyanın bastırılması sonucunda etkisi uzun bir zaman devam edecek olan darbeler aldı ve Kürt kimliği suç teşkil edecek bir yapıya büründürüldü. Nitekim Şark Islahat Planı da bu anlayış temel alınarak hazırlanır, Kürtçenin kullanımının yasaklanması ile ortadan kaldırılması ve bu yolla da Kürt kimliğinin asimilasyona uğratılması planın önemli bir parçasını oluşturur (Çiçek, 2013:5-6).

Kürt kimliği ve diline karşı inkâr politikalarını temel alan uygulamalar, erken cumhuriyet döneminde Kürtçe yayıncılık faaliyetlerinin de önünü kapatmıştır. Bozarslan göre (1985), bu politikalar ırkçı uygulamalarla sonuçlanmış, “*Kürt dili, edebiyatı ve kültürü tümünden yasaklanmış; ayrıca Kürtçe kitap, dergi ve gazetelerin basılıp yayınlanmalarının yolunu da tümüyle kapanmıştır*” (akt. Temel, 2017:4). Nitekim bu dönemde 1927-1930 yılları arasında süren Ağrı İsyanı’nın yayın organı olarak yayınlanan Agirî (Ağrı) gazetesi dışında herhangi bir Kürtçe yayın çıkartılamamıştır. İlk sayısı 1930 yılında yayınlanan gazetenin kaç sayı çıktığı ile ilgili net bir bilgi bulunmazken, gazetede dönemin toplumsal ve politik konuları hakkında yazılar yer alır (Veroj, 2021:169-171).

Erken cumhuriyet döneminde, Şark Islahat Planı uygulamaları ile Kürtçenin kamusal alanda kullanımı yasaklanırken Kürt basını da sürgün edilir. Bu anlamda, Kürtçe dergi yayıncılığı geleneğinin en önemli örneklerinden biri olan Hawar (Çılgılık) (1932-1943) dergisi, başında dönemin önemli Kürt aydınlarından Celadet Bedirxan ve Kamiran Bedirxan’ın olduğu bir grup Kürt aydını tarafından 1932’de Şam’da yayınlanmaya başlanır. Dergi, Kürtçeyi Latin alfabesine uyarlayan yayıncılığın ilk örneği olur. Hawar dergisi 1943’e kadar 57 sayıya ulaşır, 1943’ten sonra ise yine

Celadet Bedirxan ve Kamiran Bedirxan tarafından Roja Nû (Yeni Gün) dergisi 1943-1946 yılları arasında Hawar dergisinin devamı olarak yayınlanır. Aynı yıllarda Hawar'ın eki olarak Ronahi (Aydınlık) ve Roja Nû dergisinin eki olarak da Stêr (Yıldız) dergileri yine aynı ekip tarafından çıkartılan yayınlar olur. Her iki dergi ve eklerinde işlenen konuların başında Kürtçenin geliştirilmesi, bu anlamda da Kürtlerin anadillerini kullanması gerekliliği temel tartışma konularını oluşturur. Bunun yanı sıra, dergilerde yeni Cumhuriyet'in Kürtleri yok sayması eleştirilir, Kürtlerin bu yok sayılmaya karşı nasıl mücadele etmesi gerektiği üzerine tartışmalar yürütülür (Onen, 2018).

Sonuç itibariyle, yeni kurulan devletin yasal düzenlemelerle Kürt kimliği ve kimliğin bir unsuru olarak Kürtçenin yasaklanmasına yönelik geliştirdiği politikalar, Kürtçe basın yayın faaliyetlerinin de önünü kapatmıştır. Bu kapsamda, Kürtçe basın yayın faaliyetlerindeki durgunluk bu dönemde başlayarak 1950'li yıllara kadar sürmüş, 1950'li yılları takip eden süreçte Kürt basını ve Kürtçe yayıncılık tekrar ortaya çıkmaya başlamıştır.

2.3. 1950-1980 Arası Kürtçe Basın-Yayın Faaliyetleri

Erken cumhuriyet döneminde Kürtçenin kamusal alanda kullanımının yasaklanması ile başlayan süreç Kürtçe yayıncılık faaliyetlerini sekteye uğrattırken, bu dönemde başlayan Kürtçe basın yayın faaliyetlerindeki durgunluk 1950'li yıllardan sonra görece de olsa son bulmuştur. Nitekim 1950-1980 arası dönemde Türkiye'deki politik gelişmeler ekseninde hem Kürt siyasal faaliyetleri hem de Kürtçe basın yayın faaliyetleri bazı küçük çaplı oluşumlarla görünür olmaya başlamış, 1970'li yıllara gelindiğinde Türkiye'de faaliyetler yürüten Kürt etnik/ulusal hareketi ve hareketlerin yayınları olarak medyası bazı dergi ve gazete pratikleri üzerinden tekrar ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, Malmîsanij'in (2011) tespitine göre, 1923-1970 yılları arasında Türkiye'de sadece altı Kürtçe eser yayınlanabilmiş ve hepsi de kısa sürede yasaklanmıştır. Bu yıllar arasında Dicle Kaynağı, Şark Mecmuası, Şark Postası, Mezopotamya, İleri Yurt, Deng (Ses), Roja Newe (Yeni Gün), Yeni Akış, Ezilenler gibi Kürtçe olan ya da Kürtlerle ilgili olan dergi ve gazeteler çıkartılmış, hemen hepsi de kısa süre içinde yasaklanmış, yayınlarına son verilmiştir.

Yukarıda adı geçen yayınlardan Deng dergisi, Ergün Koyuncu sahipliğinde, İstanbul'da aylık Kürtçe ve Türkçe olarak çıkartılmış, dergi cumhuriyet döneminin ilk

Kürtçe yayınlarından biri olmuştur. Derginin amacı ise ilk sayısında şu şekilde ifade edilmiştir:

Bugün, yalnız Doğu ve Güneydoğu'da değil, İstanbul ve İzmir'e yerleşen vatandaşlarımızın ana dili olan Kürtçeyi konuştukları gerçektir; vatandaşlarımızın bu hakkına hürmeten, Deng, neşriyatının bir kısmını Kürtçeye ayıracaktır. Ve bu sorumluluğu yerine getirdiği taktirde, halka hizmetin tadına erişecektir (Temel, 2020:348).

Derginin birinci sayısından sonra ise yazı işleri müdürü Yaşar Kaya tutuklanır. Deng dergisi, ikinci sayısından sonra ağır baskılara maruz kalır, dergiye üçüncü sayıda matbaada el koyulur. Dergiyi çıkartan ekipten Musa Anter, Kemal Bingöllü, Ergün Koyuncu, Medet Serhat gibi isimlerin yargılanması ve kimi isimlerin dergi dosyasından dolayı tutuklanması Deng'in yayın hayatına son vermesiyle sonuçlanır (Ibid, s. 350).

Roja Newe dergisi de 1963'te Doğan Kılıç Şihhesenanlı sorumluluğunda aynı dönemde çıkartılan, Kürtçe ve Türkçe yazılın yer aldığı bir diğer önemli yayın olmuştur. Çeşitli edebi ve kültürel içeriklerin yer aldığı ve sadece bir sayı olarak çıkan derginin yayını, dergiyi yayınlayan ekipten Halil Kılıçkaya, Hasan Buluş ve Doğan Kılıç Şihhesenanlı'nın tutuklanmasından sonra son bulmuştur (Temel, 2020:353). Hêviya Welat (Ülkenin Umudu) (1963), Çiya (Dağ) (1965), Dengê Sêwrek (Siverek'in Sesi) (1969), Karakoçan (1969) gibi yayınlar da yine 1960'lı yıllarda Kürtçe ve Türkçe çıkartılan yayınlar olmuşlardır.

1970'li yıllara kadarki süreçte Kürtçe basın-yayın faaliyetleri alanında yukarıda adı geçen yayınlar dışında, Kürtlerin siyasal faaliyetleri de bu yıllardan sonra tekrar canlanmıştır. Bu kapsamda, Kürtlerin medya oluşumları ile politik hareketliğinin iç içe geçtiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda, 1970'li yıllarda Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi (TKSP), Devrimci Halk Kültür Derneği (DHKD), Komal-Rizgarî Grubu, Devrimci Demokratik Kültür Derneği (DDKD), Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP), Kawa-Dengê Kawa Siyasi Hareketi dönemin Kürt hareketinin politik faaliyetlerde bulunduğu başlıca oluşumlar olmuşlardır (Temel, 2020).

Temel'e göre (2020:360), Kürt örgütlenmeleri ile paralel şekilde ortaya çıkan ve 1975-1980 yılları arasında sayıları artan yayınlara bakıldığında, çıkartılan dergi ve

gazetelerin çoğu siyasi hareketlerin çizgisi ekseninde şekillenen yayınlar olmuşlardır. Söz konusu yayınlardan Kürtçe basın-yayın faaliyetleri kapsamında değerlendirilebilecek olanların sayısı ise görece azdır. Bu kapsamda, 1975'te yayınlanan Özgürlük Yolu TKSP'nin yayın organı olarak Ankara'da aylık bir dergi olarak çıkmaya başlamış, içeriğinde Kürtçe ve Türkçe yazılara ve Kürt şair ve yazarların edebi metinlerine yer verilmiştir. 1979 yılına kadar 44 sayı olarak çıkan dergi bu tarihten sonra yayınına son vermiştir. Rizgarî (Kurtuluş) dergisi de Özgürlük Yolu dergisi gibi siyasi hareket dergisi olarak 1976 yılında yayınlanan, içeriği Kürtçe ve Türkçe yazılardan oluşan bir yayın olmuştur. Dergi, Komal-Rizgarî Grubunun kurduğu Komal Yayınevinin bünyesinde çıkartılmış, içeriğinde ise Kürt sorunuyla ilgili yazıların dışında Kürt kültürü ve tarihi ile Kürtçe çeşitli edebi metinlere yer verilmiştir. 1980 yılına kadar dokuz sayıya ulaştıktan sonra Türkiye'deki yayınıni durduran dergi, bir süre yurt dışında da yayınlanmıştır. Roja Welat (Ülkenin Günlüğü) gazetesi ise 1977 yılında Ankara'da, TSKP'nin çıkardığı bir diğer yayın olmuştur. Kürtçe ve Türkçe çıkartılan gazete, 12 sayı ulaştıktan sonra 1978 yılında Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılırken, gazetenin yayınına belli bir süre yurt dışında devam edilmiştir. Kürtçe ve Türkçe olarak çıkartılan Xebat (Mücadele) ve Xebat Ji Bo Rizgariya Kurdistan (Kürdistan'ın Kurtuluşu İçin Mücadele) dergileri ise TKDP'nin ve Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (KUK) grubunun çıkardıkları yayınlar olmuşlardır. 1977 yılında ilk sayısı çıkartılan Xebat dergisi, Kürtçe ve Türkçe olarak yayınlanmış, iki yıl boyunca yayınına devam eden dergi 10 sayıya ulaşmıştır. Xebat Ji Bo Rizgariya Kurdistan dergisi ise TKDP'den ayrılan KUK grubunun 1978'de Kürtçe ve Türkçe çıkardığı bir dergi olmuş, derginin yayını belli aralıklarla 1986 yılına kadar sürdürülmüştür. DDKD'nin yayını olarak çıkartılan Devrimci Demokratik Gençlik (1978) dergisi ise Türkçe ve Kürtçenin Zazaca lehçesinde yazıların yer aldığı bir yayın olmuş, 12 sayıdan sonra 1979 yılında Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılmıştır. Kawa ve Dengê Kawa (Kawa'nın Sesi) dergileri ise 1978-1979 yılları arasında çıkartılan iki yayın olmuştur. Dergilerde ağırlıklı olarak Türkçe kullanılırken, Kürtçe yazılara da yer verilmiştir. Bu dönemde tamamıyla Kürtçe olarak çıkartılan bir yayın olan Tîrêj (Işın) dergisi 1979 yılında yayınlanmaya başlanmıştır. Dergi, DDKD hareketine yakın isimlerin çıkarttığı bir yayın olmuş, ilk üç sayısı İzmir'de son sayısı ise yurt dışında yayınlanmıştır. Dergi, dönemin en önemli kültür ve dil dergisi olmuş, Kürtçenin Zazaca lehçesine de yer vermiştir (Temel, 2020:360-365).

1970-1980 yılları arasında yurt dışında çıkartılan gazete ve dergilere bakıldığında ise Belçika’da Brûsk (Yıldırım) (1977) ve Têkoşer (Mücadeleci) (1979), İsveç’te Stêrka Sor (Kızıl Yıldız) (1977), Pale (Orakçı) (1978) ve Kûlîlk (Çiçek) (1980), Fransa’da Em Çi Bikin (Ne Yapmalıyız) (1978) ve Azadî (Özgürlük) (1978) gibi yayınlar ön plana çıkmaktadır (Temel, 2020).

Gazete ve dergi yayınları dışında bu dönemde kurulan Komal, Koral, Özgürlük Yolu, Kawa gibi yayınevleri bünyesinde Kürtleri konu alan kitap basımları yapılırken (Temel, 2020), 1965 yılında Musa Anter’in yazdığı Birîna Reş (Kara Yara) adlı tiyatro metni Kürtçe olarak yayınlanmıştır (Malmîsanij, 2006). Bunun yanı sıra Kımıl (1962) şiiri ile Kürtçe Sözlük (1963) de Musa Anter’in kaleme aldığı yayınlar olmuştur. Ayrıca, Türkçe İzahlı Kürdçe Gamera-Kurmançça Lehçesi (1965), Kürdçe Alfabe (1968), Mem û Zîn (1968), Ferhenga Kurdî û Tirkî (Kürtçe ve Türkçe Sözlük) (1971), Zimanê Kurdî (Kürt Dili) (1976), Şivanê Kurd (Kürt Çoban) (1977), Kürdçe-Türkçe Sözlük (1978), Kulîlkên Çiya (Dağ Çiçekleri) (1979), Meyro (1979) gibi öykü, roman, şiir ve sözlük kitapları bu dönemde Kürtçe yayıncılık alanında ortaya çıkan pratikler olmuşlardır (Temel, 2020).

Yukarıda da aktarılmaya çalışıldığı gibi, erken cumhuriyet döneminde ortaya çıkan, başka kimlikleri yok sayan politikalar ile dil yasağı üzerinden temellenen durgunluk döneminden sonra 1950-1980 yılları arasında Kürtçe basın-yayın faaliyetlerinde tekrar bir hareketlilik söz konusu olmuştur. Bu kapsamda, görece de olsa bu dönemde Kürtçenin basın-yayın faaliyetlerindeki kullanımının arttığını söylemek mümkündür.

2.4. 1980’li ve 1990’lı Yıllar: Yasaklardan İlk Yayınevlerine

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi, Türkiye’de 1960’lı yıllarda başlayan ve 1970’li yıllarda yükselen Türkiye’deki sol muhalefetin, devrimci gençlik hareketlerinin ve söz konusu hareketler içinde başlayıp sonrasında bağımsız örgütlenmelerle ortaya çıkan Kürt hareketi ve örgütlerinin yükselişe geçtiği bir dönemde gerçekleşir (Temel, 2020:452). 1980 darbesi ile Türkiye’deki demokrasi zemini yok edilirken, Kürtlerin siyasal faaliyetleri de bu duruma bağlı olarak ortadan kaldırılır. Darbeden sonraki süreçte 1970’li yıllarda siyasal faaliyetlerde bulunan Kürtlerin bir kısmı tutuklanırken, bir kısmı ise yurt dışına çıkmak zorunda kalır. 1980 darbesi döneminde darbe anayasası hazırlanır ve bu anayasa 1982 yılında yürürlüğe girer. 1982 Anayasası ile

ise Kürtçe bir kez daha kanunen yasaklanır (Özcan, 2018:45). Bu kapsamda, Çiçek'e göre (2013:13-14), yeni Anayasa'nın üçüncü maddesinde devletin dilinin Türkçe olduğu vurgusu, 42. maddede eğitim dili olarak Türkçe dışında başka dillerin yasaklanması ve 26. ile 28. maddelerle kanunen yasaklanan dillerde yayın yapmanın suç sayılmasının 2932 sayılı yasa ile işleme konulması Kürtçenin kullanım alanını bu dönemde tamamen ortadan kaldırmıştır.

Bu dönemde Kürtçenin tekrar kanunen yasaklanması Kürtçe yapılan basın-yayın faaliyetlerini de etkilemiştir. Bu bağlamda, 1980 ve 1991 yılları arasında Türkiye'de Kürtçe yayıncılık alanında nerdeyse hiçbir faaliyet söz konusu olmazken, Malmîsanij ve Lewendî'nin (1992) tespitine göre 1983-1988 yılları arasında Diyarbakır Cezaevi'nde çıkartılan Çandîya Berxwedan (Direniş Kültürü), Çirûska Jîyan (Yaşamın Işığı) ve Berhem (Eser) dergileri siyasi tutsaklar tarafından çıkartılan yayınlar olmuşlardır. Bu dergilerin yanı sıra 1989 yılında İstanbul'da Kürtçe ve Türkçe çıkartılan Deng (Ses) dergisi de 1990'lı yıllardan önceki Kürtçe basın-yayın faaliyetleri içinde gösterilen bir yayın olmuştur (akt. Özcan, 2018:49-52).

1990'lı yıllara gelindiğinde Kürtçenin kullanımını kanunen yasaklayan 2932 sayılı yasanın yürürlükten kaldırılması ile Kürtçe yayıncılık yapmanın önünün açılması (Çiçek, 2013), basın-yayın faaliyetlerini de etkilemiş, Kürtçe yayınlar on yıllık yasaklı dönemin ardından tekrar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda, 1991 yılında İstanbul'da çıkartılan Newroz dergisi ile aynı yılda Diyarbakır'da çıkartılan Govend (Halay) dergisi bu dönemde Kürtçe ve Türkçe yayınlanan ilk kültürel ve siyasi dergiler olmuşlardır (Malmîsanij ve Lewendî, 1992; akt. Özcan, 2018:55-56).

1990'lı yıllardan 2000'li yıllara kadarki on yıllık süreç içinde, Kürtçe basın-yayın alanında ortaya çıkan, Kürtçenin yayıncılık alanında bu dönemde kullanımının yakın tarihteki temellerini oluşturan gazete ve dergilerin en önemli örneklerini ise Rojname ve Welat gazeteleri ile Rewşen, Nûbihar, Zend, Tewlo, Pine ve Pelîn dergileri oluşturmuştur (Özcan, 2018).

Rojname gazetesi, 1991 yılında İstanbul'da tek sayı çıkartılan, Türkiye'de içeriğinin tamamen Kürtçeden oluştuğu ilk gazete olmuştur. Sadece bir sayı çıkan gazetenin sayfalarında siyasi içeriklerin yanında kültürel konulara da yer verilmiştir (Malmîsanij ve Lewendî, 1992; akt. Özcan, 2018:56-57). Rojname'den sonra 1992 yılında İstanbul'da çıkartılan Welat (Ülke) gazetesi tamamıyla Kürtçe yayınlanan ikinci gazete olmuştur. Dönemin Kürt siyasal hareketlerinde aktif olarak bulunan

Musa Anter, Zübeyir Aydar, Yaşar Kaya, Abdullah Keskin, Hüseyin Deniz, İsmail Gölbaş gibi isimlerin yazarlık yaptığı gazetede, kültürel içeriklerin yanında güncel haberler ve siyasi konular işlenmiştir. Kürtçe basın tarihinin en önemli örneğini oluşturan Welat gazetesi, çalışanlarının öldürülmesi, tutuklanması ve gazetenin belli aralıklara toplatılmasına rağmen 1992 yılından 2006 yılına kadar Welat, Welatê Me (Ülkemiz), Azadîya Welat (Ülkenin Özgürlüğü), Rojeva Welat (Ülkenin Gündemi) isimleri altında haftalık olarak çıkartılmaya devam edilmiştir. 2006'dan 2017 yılına kadar ise günlük gazete olarak yayınlanmıştır (Özcan, 2018:60-61).

Kürtçe dergicilik alanında 1992 yılında İstanbul'da yayın hayatına başlayan Rewşen dergisi, dergicilik geleneğinin en önemli örneğini oluşturmuştur. 1991 yılında kurulan Mezopotamya Kültür Merkezi (MKM) bünyesinde çıkartılan dergi, ilk sayılarında Türkçe içeriklere yer vermiş olsa da sonrasında tamamıyla Kürtçe yayınlanmıştır. Dergi, Türkiye'de Kürtçe kültür, edebiyat ve sanat alanında çıkartılan en önemli yayın olmuştur. Rewşen dergisi, İbrahim Gürbüz, Edibe Şahin, Hasan Bildirici, Hüseyin Sağnıç, Ali Temel, Abdurrahman Durre, Hüseyin Kaytan, Mehmet Gemsiz ve İbrahim Genç gibi isimlerin içinde olduğu bir ekip tarafından çıkartılmaya başlanmış, sonrasında ise Kawa Nemir, Zahir Kayan gibi genç Kürt edebiyatçıları da bünyesine katmıştır. Türkiye'nin neredeyse her yerine dağıtımı yapılan dergi, uzun süreli olmayan aralıklarla yayın hayatını durdurmuş olsa da neredeyse aralıksız yayınlanmış, 1997 yılında ismi Jiyana Rewşen, 2002 yılında ise Rewşen-Name olarak değiştirilmiştir. Kürtçe kültür-sanat dergiciliğinin en önemli örneğini oluşturan dergi, yaklaşık 30 yıllık bir yayın hayatı sürdürmüştür (Özcan, 2018: 57-58).

Nûbihar dergisi de bu dönemde aylık bir dergi olarak çıkartılan bir diğer önemli yayın olmuştur. Dergi, 1992 yılında İstanbul'da, Mahmut Yarlug, Sabah Kara ve Süleyman Çevik tarafından yayınlanmaya başlanmış, sonrasında ise bu dönemde kurulan Nûbihar Yayınları bünyesinde günümüze kadar gelmiştir. Nûbihar, İslamcı Kürtlerin çıkarttığı bir yayın olarak, içeriğinin de bu doğrultuda oluşturulduğu, tamamıyla Kürtçe çıkan bir yayın olarak günümüzde de yayın hayatına devam eden bir dergi olmuştur. Tewlo ve Pîne dergileri ise Kürtçe mizah dergilerinin ilk örneği olmuşlardır. Tewlo, 1992 yılında İstanbul'da Kürtçe ve Türkçe olarak çıkartılırken, Pîne dergisi ise 1999 yılında tamamıyla Kürtçe çıkartılan bir yayın olmuştur. İçeriği tamamıyla Kürtçe olan bu dönemdeki bir diğer yayın ise Pelîn dergisidir. Kürtçe kültürel içeriklerin yer aldığı dergi iki üç senelik bir yayın akışıyla uzun süreli olamamıştır (Özcan, 2018:61-66).

1992 yılında kurulan İstanbul Kürt Enstitüsü bünyesinde çıkartılan Zend, Türkiye’de yayınlanan ilk Kürtçe bilim ve araştırma dergisi olmuştur. Tamamıyla Kürtçe olarak yayınlanan dergi, ilk olarak 1994 yılında iki sayı şeklinde çıkartılmış, sonrasında ise 1996 yılında tekrar yayınlanmaya başlanmış ve günümüze kadar yayın hayatına devam eden dergilerden biri olmuştur (Özcan, 2018:64).

Kürtçe dergi ve gazete yayınlarının yanı sıra, 1990’lı yıllarda kurulan ve günümüzde de Kürtçe yayıncılığın önemli bir parçasını oluşturan Kürt yayınevleri de bu dönemde ortaya çıkan Kürtçe basın-yayın faaliyetlerinin önemli bir ayağını oluşturmuşlardır. Bu kapsamda, Nûbihar (1992), Avesta (1995), Aram (1997) (Sünbül, 2018), Doz (1990), İstanbul Kürt Enstitüsü Yayınları (1992) ve Pêrî (1997) gibi önemli Kürt yayınevleri bu dönemde kurulmuştur (Özcan, 2018). Söz konusu yayınevlerinin kurulmasıyla başlayan süreç, Kürtçe kitap basımını da etkilemiş, Kürtçe kitapların sayısı bu dönemden sonra görece de olsa artmaya başlamıştır (Sünbül, 2018).

Sonuç itibariyle, 1980’li yıllar ile 1990’lı yıllar arasında Kürtçe basın-yayın faaliyetleri açısından bir uçurumdan bahsetmek mümkündür. Başka bir deyişle, 1980 darbesi ile başlayan baskı ve yasak dönemi 1990’lı yıllara gelindiğinde yasal düzenlemelerle görece de olsa ortadan kalkmıştır. Nitekim yukarıda da aktarılmaya çalışıldığı gibi, 1990’lı yıllarda Kürtçe basın-yayın faaliyetleri, Kürtçe olarak yayınlanan gazete/dergi örnekleri ve bu dönemde kurulan Kürt yayınevleri ile yükselişe geçmiştir. 2000’li yıllardan günümüze gelindiğinde ise Kürtçe basın-yayın faaliyetleri 1990’lı yıllarda başlayan gelişmesini sürdürmüş, Türkiye’deki kültürel ve politik iklimden etkilenmiştir.

2.5. Günümüzde Kürtçe Yayıncılık ve Dergicilik

Yukarıda dört başlık altında aktarılmaya çalışılan Kürtçe basın-yayın faaliyetleri, 2000’li yıllardan günümüze kadar olan süreç içinde, önceki dönemlerde olduğu gibi Türkiye’deki politik ve kültürel iklimden etkilenerek şekillenmiştir. Bu kapsamda, 2000’li yıllardan günümüze Kürtçenin durumu ile yayıncılık ve dergicilik alanı, çeşitli politikalar bağlı olarak kimi zaman olumlu anlamda gelişim göstermiş kimi zaman ise bu politikaların belirleyiciliğinde gerileme yaşamıştır. Bu bölümde de bu süreç aktarılmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda, ilk kısımda kültürel iklim ve yayıncılık alanı bu dönemdeki olumlu gelişmeler çerçevesinde ele alınacak, sonrasında ise politik ve ekonomik sınırlılıkların Kürtçe yayıncılık faaliyetlerini nasıl etkilediği tartışılacak, son

olarak da dijital olanakların Kürtçe basın-yayın faaliyetlerine etkileri aktarılmaya çalışılacaktır.

2.5.1. Kültürel İklim ve Yayıncılık Alanı

1990'lı yıllarda yasal düzenlemelerle Kürtçenin kamusal alanda kullanımı ile başka dillerde yayıncılık yapmanın önünün açılması, 2000'li yıllara gelindiğinde yeni düzenlemelerle pekiştirilmiştir. Bu bağlamda, 3 Ağustos 2002'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM), Avrupa Birliği Uyum Paketi kabul edilir. Uyum paketi kapsamında, Türkçe dışında başka dillerde radyo ve televizyon yayıncılığı yapmanın ve özel kurumlarda başka dillerin öğretilmesinin önünün açılması Kürtçe kullanımı ve Kürtçe yayıncılığı da etkiler (Sünbül, 2018; Çiçek, 2013). Nitekim bu düzenlemelerden sonra 2004'te Kürtçe dil eğitimlere veren birkaç merkez açılır. Devletin resmi kanalı TRT'de ise Kürtçenin de içerisinde bulunduğu başka dillerde kısa süreli yayınlar yapılır. Kısa süreli yayınlardan sonra ise 2008 yılında, 2954 sayılı Radyo ve Televizyon Kanunu'nun değiştirilmesi sonucunda devletin resmi kanalı olarak açılan TRT-6'da 24 saat Kürtçe yayıncılık yapılmaya başlanır. Kanalın ismi ise sonraki süreçte TRT Kurdî olarak değiştirilir (Çiçek, 2013:22). Sünbül'e göre (2018:9), TRT-6 ile Kürtçe kamusal alanda daha fazla görünür olmaya başlamıştır fakat kanalın açılmasının gayri resmi sebebi olarak da Kürt siyasal hareketinin Avrupa'da yayın yapan televizyon ve radyolarının etkilerini azaltmak olduğu söylenebilir.

Televizyon yayıncılığından sonra, bu dönemde gerçekleşen bir diğer önemli gelişme ise üniversitelerde "Yaşayan Diller Enstitüsü" adıyla lisans düzeyinde Kürtçe bölümlerin açılması olmuştur. Bu kapsamda, ilk olarak Mardin Artuklu Üniversitesi'nde 2011-2012 eğitim-öğretim yılında Kürt Dili ve Edebiyatı bölümü, 2012'de Tunceli Munzur Üniversitesi'nde Zaza Dili ve Edebiyatı bölümü açılmış (Sünbül,2018:10), sonrasında ise Bingöl, Van, Siirt, Diyarbakır ve Muş'taki üniversitelerde de aynı isimli enstitü bünyesinde aynı bölümler açılmıştır. 2013-2014 eğitim-öğretim yılında ise Van, Mardin, Bingöl ve Muş'taki üniversitelerde aynı bölümlerin yüksek lisans düzeyinde eğitim veren programları açılmıştır. Kürtçenin eğitim dili olarak kullanılmasına yönelik bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme ise 2012 yılında Kürtçe seçmeli derslerin okullarda ilköğretim düzeyinde açılması olmuştur (Çiçek, 2013:22-23).

Yukarıda, Kürtçenin kamusal alanlar ile yayıncılıkta kullanımına yönelik aktarılan gelişmeleri, Kürt siyasal hareketinin Kürtçe ile ilgili yürüttüğü politikalar ve bu politikalar sonucunda ortaya çıkan uygulamalar olarak okumak mümkündür. Bu bağlamda, Sünbül'ün (2018:10-11) de belirttiği gibi 1990'lı yıllarda ortaya çıkmaya başlayan ve 2000'li yıllarda daha da etkin olan Kürt dil kurumlarının açılması, 1991'de HEP milletvekili Leyla Zana'nın mecliste Kürtçe konuşarak Kürtçe yasağını delmesi, 2000'li yılların başında üniversitelerdeki Kürt öğrencilerin anadilde eğitim talebi kampanyaları, Kürtlerin fiili yasaklara rağmen gazete ve dergiler çıkartmaları gibi örnekler kamusal alanın Kürtçeye Kürtler tarafından açılmasını sağlamış, hukuki yasaklar anlamsızlaşmıştır. Çiçek'e göre (2013:26-27) ise Kürt siyasal hareketinin 2007 yılından sonra "demokratik özerklik" siyasetini yürütmesi, söz konusu siyasetin bir parçası olarak açık bir şekilde anadilde eğitim talebinde bulunmasını sağlamış, buna bağlı olarak da Kürt siyasal hareketi Kürtçenin eğitim dili olması için kurumsal faaliyetlerde bulunmuştur. Bu anlamda, 2006 yılında kurulan Kürtçe Dili ve Eğitimi Hareketi (TZPKurdî), anadilde eğitim için kampanyalar ve mitingler düzenlemiş, Türkiye'nin nerdeyse her yerinde Kürtçe dil eğitimi veren kurslar açmıştır.

2000'li yıllardan sonraki süreçte Kürtçe basın-yayın faaliyetlerine bakıldığında ise yukarıda aktarılan gelişmeler ekseninde, Kürtçe yayıncılıkta bir ilerlemenin sağlandığını söylemek mümkündür. Bu anlamda, Malmîsanij (2006), 2000-2005 yılları arasında çeşitli Kürt yayınevleri tarafından çıkartılan Kürtçe kitap sayısının toplamda 367 olduğu bilgisini vermektedir. 2005'ten sonraki süreçte ise bu sayı 2014 yılına kadar artmaya devam etmiştir. Bu artıştaki en büyük etkeni ise 2009-2015 yılları arasında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetleri döneminde "çözüm/barış" süreci adı altında PKK ve devlet arasında görüşmelerin başlaması oluşturmuştur (Sünbül, 2018:16-18). 2015'ten sonra ise çözüm sürecinin bozulması sonucunda Kürtçe yayıncılığa yönelik ortaya çıkan baskılar sebebiyle gerileme dönemi başlamıştır (Ibid). Çalışmanın bir sonraki başlığında bu dönemin yayıncılığa etkileri ayrıca ele alınacaktır.

Yukarıda da aktarıldığı gibi üniversitelerde Kürtçe bölümlerin açılması bu dönemde gerçekleşen en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Bununla ilintili olarak, Kürtçe akademik dergi yayıncılığı da Türkiye'de ilk defa bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, Kürtçe akademik dergiler olarak Nûbihar Akademî 2014 yılında, Uluslararası Kürt Çalışmaları Dergisi (International Journal of Kurdish Studies) 2015'te, Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi 2015'te, Mezopotamya

Çalışmaları Dergisi (The Journal of Mesopotamian Studies) 2016'da ve Derwaze 2016 yılında yayınlanmaya başlanmıştır (Keskin, 2018:38-40).

Yayınevlerinin gelişim göstermesi ve akademik dergi yayıncılığının yanı sıra, 2000'li yıllardan günümüze farklı alanlarda yayınlanan Kürtçe dergilerin sayıları da artmıştır. Bu kapsamda, W, Çirûsk ve Rewşen gibi dergiler bu dönemde yayına başlayan edebiyat ve kültür dergileriyken, Wêje û Rexne ve Zarema dergileri edebiyat üzerine teorik içeriklerin yer aldığı yayınlar olmuşlardır. Yine bu dönemde üniversite öğrencilerin tarafından Vejîn, Laser, Bar, Filîto, Jehr ve Pêngav gibi kültürel dergi ve fanzinler çıkartılmıştır (KurdîLit). Söz konusu yayınlardan bazıları günümüzde de çıkartılmaya devam edilirken, bazılarının yayınları ise zamanla son bulmuştur.

2.5.2. Politik ve Ekonomik Sınırlılıklar

Yukarıda da aktarıldığı üzere, 2000'li yılların başlarından itibaren günümüze kadar olan süreçte Kürtçenin kullanım alanı ve Kürtçe yapılan yayıncılığı olumlu anlamda etkileyen politik gelişmeler söz konusu olmuştur. Bununla ilintili olarak Kürtçenin kamusal alanda kullanımı ile Kürtçe yapılan yayıncılık faaliyetleri bu dönemde artış göstermiştir. Fakat bu dönemde de hem Kürtçenin kullanımı ile ilgili hem de Kürtçe basın-yayın faaliyetleri ile ilgili politik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan bazı sınırlılıklar mevcuttur. Özellikle “çözüm/barış” süreci olarak adlandırılan, Kürt siyasal hareketi ve AKP hükümetinin müzakeresinin son bulması Kürtçe yapılan yayıncılığı politik ve ekonomik olarak sınırlamıştır.

Çözüm süreci olarak adlandırılan dönemin son bulmasına sebep olan gelişmeleri Sünbül (2018:20) şu şekilde açıklamaktadır:

Ocak 2013'te, aralarında PKK'nin kurucu kadrolarından Sakine Cansız'ın da olduğu üç Kürt kadın siyasetçinin öldürülmesi, Ak Parti ve devletin Suriye'deki Kürtlere karşı düşmanlaşan tutumu, Ekim 2015'te yaşanan Kobanê olayları, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın daha önce Dolmabahçe Saray'ında devlet erkanı ile Halkların Demokratik Partisi (HDP) milletvekillerinden oluşan İmralı Heyeti'nin birlikte okudukları mutabakat metnini doğru bulmadığını açıklaması gibi durumların “çözüm/müzakere” sürecini bitiren kilometre taşları olduğu söylenebilir.

Çözüm sürecinin sonlandırılmasından sonra, 15 Temmuz 2016’da yaşanan darbe girişimi sonucunda ilan edilen olağanüstü hâl (OHAL) rejimi, Kürt siyasal hareketi ve Kürtçe üzerindeki baskıları bir kez daha ağırlaştırmıştır. Bu kapsamda, Zarokistan ve Nûbihara Biçûkan kreşleri, Ferzad Kemanger ve Berivan İlköğretim okulları, Kürtçe dil kurslarının verildiği Kurdî-Der ve Îsatanbul Kürt Enstitüsü ile Kürtçe ile ilgili faaliyetlerde bulunan daha başka birçok kurum bu dönemde Kanun Hükmünde Kararnamelerle (KHK) kapatılmıştır (Sünbül, 2018:21).

Bu kapsamda, Sünbül’ün (2018), “Çözüm/Müzakere Sürecinin İstanbul’daki Kürt Yayınevlerine ve Yayıncılığına Etkisi” isimli çalışması, Nûbihar, Avesta, Aram ve Vate yayınevinin sonlandırılan süreçten sonra politik ve ekonomik olarak nasıl sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını gösteren önemli bir çalışma olmuştur. Sünbül’ün (2018) araştırmasına göre, çözüm sürecinin sonlandırılmasından sonra Kürtçe kitap yayıncılığında gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır. Bu bağlamda, Sünbül’e göre (2018:28), söz konusu yayınevleri çözüm sürecinin bitirilmesinden sonra *“dağıtımçıların kitaplarını dağıtmaması, kitapevlerinde kitaplarının satılmaması, okurlarının kitap almaktan çekinmesi, yayınlarının yasaklanması ve toplatılması”* gibi sorunlarla karşı karşıya kalmış, ortaya çıkan bu durum yayınevleri için önemli ekonomik sıkıntılarla sebebiyet vermiştir.

Kürtçe yayıncılığın karşılaştığı politik ve ekonomik sorunlara ilişkin, Kürt Araştırmaları Merkezi’nin (Kurdish Studies Center) 2020 tarihli “Kürt Kültürel Yayıncılığının Maruz Kaldığı Hak İhlallerinin İzlenmesi Raporu” da günümüzde Kürtçe yapılan yayıncılığı sınırlayan politik ve ekonomik sorunlarla ilgili önemli bulgular içermektedir. Rapora göre (2020:5-7), basım ve dağıtım alanında Kürt yayınevlerinin maruz bırakıldığı hak ihlalleri Kürt yayıncılığının en önemli sorunlarından biri olarak öne çıkıyor. Bu kapsamda, dağıtım şirketleri, büyük kitap zincirleri ve sanal kitap satış siteleri Kürt yayınevlerinden çıkan kitapları “öne çıkarmamak” üzerine geliştirdikleri benzer tutumlar sergiliyorlar. Bununla ilintili olarak, ekonomik anlamda zayıflayan Kürt yayınevlerinin kitap fuarlarına davet edilmemesi, fuarlara katılma başvurularının kabul edilmemesi gibi etkenler Kürtçe yayıncılığın yaşadığı ekonomik sorunları daha da pekiştiriyor. Kürt yayıncılığını ekonomik olarak sınırlayan politik etkenler olarak ise KHK’lar ve Kürt belediyelerine kayyım atanmasının, belediyeler bünyesinde gerçekleştirilen kültürel faaliyetlerden Kürt yayıncılığının dışlanması ve bu durumun sebebiyet verdiği görünürlük sorunları; Kültür Bakanlığı’nın desteklerinde yaşanan, Kürt yazarlara karşı dil üzerinden

geliştirilen ayrımcı politikalar ile bakanlık bünyesindeki kütüphanelere Kürtçe kitapların çok az sayıda alınması; Kürt yayınevlerinden çıkan kitapların yasaklanması ve toplatılması; cezaevlerine gönderilen kitapların mahpuslara verilmemesi ve Kürt yayıncılarına yönelik yasal baskılar gibi başlıklar ön plana çıkmaktadır. Rapora göre, söz konusu hak ihlalleri ise özellikle çözüm sürecinin son bulmasından sonraki süreçte ortaya çıkmıştır.

Rapordaki (2020:36) bir diğer önemli bulgu Covid-19 pandemisinin Kürt yayıncılığına etkisi üzerine olmuştur. Çözüm sürecinden sonra tekrar başlayan çatışmalı sürecin, Türkiye'deki ekonomik krizin sonucu olarak döviz artışlarının kitap basım maliyetlerini arttırması gibi sorunların yayıncılık faaliyetlerini olumsuz etkilediği Kürt yayınevlerinin Covid-19 pandemisiyle birlikte karşılaştıkları sorunlar daha da derinleşmiştir. Bu anlamda, bu süreçte kitap evlerinin kapanması ile Kürt yayınevlerinin güçlü dağıtım ağlarına sahip olmamaları satış oranlarının düşmesine neden olurken, yayınevlerinin giderlerinin değişmemesi Kürt yayıncılığının ekonomik olarak sürdürülebilirliğini güçleştirmiştir.

Yukarıda aktarılmaya çalışıldığı üzere, Kürtçe yapılan yayıncılık Türkiye'deki politik ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak şekillenmekte, ortaya çıkan gelişmeler Kürtçe yayıncılık faaliyetleri politik ve ekonomik anlamda olumsuz etkilemektedir. Bununla ilintili olarak, Kürtçe basın-yayın faaliyetlerinin bir parçası olan dergicilik alanının bu dönemdeki gelişmelerden nasıl etkilendiği ile ilgili herhangi bir çalışmaya ulaşamamasına rağmen, yukarıda aktarılan gelişmelerin Kürtçe dergiciliğini de benzer şekilde olumsuz anlamda etkilediğini öngörmek mümkündür. Nitekim 2018 yılında çıkartılmaya başlanan Kürtçe müzik dergisi Ziryab, son yıllarda çıkartılan en kapsamlı Kürtçe edebiyat dergisi Kund ve Kürtçe mizah dergisi olarak çıkartılan Zrîng gibi önemli Kürtçe kültürel dergiler özellikle pandemiden sonra yayınları duran dergiler olmuşlardır.

2.5.3. Alternatif Medya Yaklaşımıyla Kürtçe Dergicilikte Dijital Olanaklar

Kürtçenin kullanım alanı ile Kürtçe yapılan yayıncılığın, 2000'li yıllardan günümüze nasıl bir gelişim gösterdiği yukarıdaki tartışmalarda aktarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, Kürtçe yayıncılık faaliyetlerinin Türkiye'nin kültürel ve politik ikliminde yaşanan çözüm süreci ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimleri gibi kırılmalardan etkilenecek yol kat ettiğini; kimi zaman durgunluk dönemleri kimi

zamanlarda ise yükselme dönemleri ile şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda, Kürtçe yapılan basın-yayın faaliyetlerinin internet teknolojisinin sağladığı olanaklardan ne şekilde yararlandıkları ile politik ve ekonomik sorunlardan kaynaklanan erişim, dağıtım, maliyet gibi Kürtçe yapılan yayıncılığı sınırlayan olgulara karşı dijital ortamların yayıncılık için sağladığı olanaklar incelemeye değer bir potansiyel taşımaktadır.

Bu kapsamda, internet teknolojisinin alternatif medya ortamları için sağladığı yeni olanaklardan günümüzde Kürtçe dergicilik de yararlanmaktadır. Kürtçe dergiciliği internet ortamına taşıyan örnekler bakıldığında ise basılı dergi yayıncılığının yanında dijital dergiciliğin de ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Nitekim bu tez çalışması kapsamında örnekleme dahil edilen dijital dergilerin yanı sıra farklı alanlarda çıkartılan Kürtçe dijital dergiler de mevcuttur. Bu kapsamda, Kürt Tarihi ve Folklor û Ziman dergileri matbu yayıncılığın yanı sıra internet ortamında e-dergi olarak da yayınlanan dergilerken, Kürtçe ekonomi dergisi olarak çıkartılan Aborî ve çocuklara yönelik olarak çıkartılan Kürtçe çizgi roman dergisi GOG gibi yayınlar da günümüzde Türkiye’de çıkartılan Kürtçe dijital dergiciliğin örneklerini oluşturmaktadır (Balı, 2022). Yine 2019 yılında yayın hayatına başlayan, Kürtçe, Türkçe ve İngilizce yayın yapan sosyal bilimler dergisi Kürt Araştırmaları (Lêkolînên Kurdî) PDF formatında ücretsiz dağıtılan bir diğer Kürtçe dijital dergi olmuştur (Duvar, 2019). The Hall Kurdî dergisi ise yakın zamanda yurtdışında yayınlanmaya başlanılan, Kürtçe dijital bir kültürel dergi olmuştur. Aylık bir dergi olarak Londra’da çıkartılan The Hall Kurdî’nin ilk sayısı Ocak 2022’de son sayısı ise Mayıs 2022’de çıkmış, dergi şimdiye kadar beş sayıya ulaşmıştır.

Bu çalışma kapsamında incelenen Temaşe, Sînemaya Serbixwe, Kubar, Çandname, Herd ve Popkurd dergileri ise Türkiye’deki Kürtçe yapılan dijital kültür-sanat dergiciliğinin günümüzdeki en önemli örneklerini oluşturmaktadırlar. Bu bağlamda, bu çalışmada da alternatif Kürt medyasının bir parçası olarak ele alınabilecek Kürtçe dergiciliğin, dijital olanakları ne ölçüde kullandığı da bu örnekler üzerinden irdelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, çalışmanın bundan sonraki kısmında söz konusu dergiler alternatif medya yaklaşımıyla incelenmeye çalışılacaktır.

3. ALTERNATİF MEDYA OLARAK KÜRTÇE DİJİTAL KÜLTÜR-SANAT DERGİCİLİĞİ

3.1. Araştırmanın Bağlamı, Yöntemi ve Amacı

Yukarıdaki tartışmalarda da değinildiği gibi tarihsel olarak Osmanlı dönemine dayanan Kürtçe yayıncılık faaliyetleri Türkiye’de cumhuriyet tarihi boyunca farklı kulvarlarda gelişim göstermiştir. Kürtçe yayıncılığın büyük bir ayağını oluşturan Kürtçe dergicilik de bu dönemseller değışimlerden etkilenmiştir. Türkiye’deki politik ve kültürel iklime göre Kürtçe dergilerin sayıları kimi zaman azalmış, kimi zaman da çoğalmıştır. Diğer bütün medya organları gibi Kürtçe dergicilik de yeni iletişim teknolojilerinin gelişiminden etkilenmiştir. Bu teknolojilerin sağladığı imkanlarla Kürtçe dergicilik faaliyetlerinin üretim ve dağıtım yeri dijital platformlar olmuştur. Bu araştırma da alternatif medya yaklaşımıyla, Kürtçe dijital-kültür sanat dergiciliğini konu almaktadır. Çalışma kapsamında Nisan-Mayıs 2022 tarihleri arasında Temaşe, Sînemaya Serbixwe, Kubar, Çandname, Herd ve Popkurd dergilerinin editörleriyle altı yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmeler, görüşmecilerle yüz yüze bir araya gelme imkânı bulunamadığından Zoom platformu üzerinden online ve görüntülü olarak gerçekleşmiştir. Herd dergisinin editörü ile yapılan görüşme Kürtçe, diğer dergilerin editörleri ile yapılan görüşmeler Türkçe gerçekleşmiştir. Görüşmecilerden 5’i erkek 1’i kadındır. Görüşmelerde katılımcılara dergilerin kuruluş amaçları ve süreçleri, organizasyon modelleri, içerik üretim süreçleri ve katılım olanakları, okunma ve görünme oranları, dergilerin okuyucuya ulaştırılmasında kullanılan yöntem ve araçlar ile dergilerin ekonomik olarak sürdürülebilirliği ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan görüşmelerin ortalama süresi 40-65 dakika arasında değişmektedir. Görüşmecilerin araştırmada isimlerinin geçirilmesi konusunda herhangi bir kaygıları bulunmadığı için gerçek isimler kullanılmıştır

Çalışmada kullanılan temel araştırma tekniği yarı yapılandırılmış görüşme tekniği olmakla birlikte, Popkurd dergisi özelinde etnografik yöntem de kullanılmıştır. Popkurd dergisinin son iki sayısında içerik editörü olarak bulunmam, etnografik yönteminin de kullanılmasını gerektirmiştir. Fakat başta derginin kuruluş süreci olmak

üzere, üretim ve katılım pratiklerinin daha iyi anlaşılması için Popkurd dergisini çıkartan editörlerden biriyle de ayrıca görüşme yapılması uygun görülmüştür.

Araştırma, Kürtçe dijital kültür-sanat dergilerinin ortaya çıkış gerekçeleri ile örgütlenme, katılım, dağıtım ve ekonomik yapılarını alternatif medya yaklaşımıyla incelemeyi, temsil olanaklarını ve sürdürülebilirliklerini tartışmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki soruların yanıtları aranmıştır:

- 1) Kürtçe dijital kültür sanat dergileri hangi ihtiyaca cevap vermektedir?
- 2) Dergiler nasıl bir örgütlenme yapısına sahiptir?
- 3) İçerik üretim süreçleri nasıl işlemekte, ne ölçüde katılıma olanak sağlamaktadır?
- 4) İçerik üretimi, katılım ve dağıtım süreçlerinde yeni teknolojileri nasıl kullanmaktadırlar?
- 5) Dergiler maliyetlerini nasıl karşılamaktadır? Benimsedikleri modelin sürdürülebilirlik açısından avantajları ve dezavantajları nelerdir?
- 6) Kürtçe yayımlanmaları erişim ve katılım açısından ne tür olanaklar yaratmakta ya da onları ne ölçüde sınırlamaktadır?

3.2. Araştırmanın Örneklemi

Örneklem belirlenirken dergilerin sadece dijital olarak yayınlanıyor olması, Kürtçe dışında başka bir dilde olmaması, tür olarak kültür-sanat içeriğine dahil olmasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda, araştırma Türkiye’deki Kürtçe dijital kültür-sanat dergiciliğinin alternatif medya olma potansiyelini tartışmayı hedeflemektedir. Örneklem dahil edilen dergilerin editörlerine kişisel iletişim kanalları yoluyla ulaşılmıştır.

Temaşe, ilk sayısı 2020 yılında çıkan, PDF formatında ücretsiz olarak dağıtılan Kürtçe bir sinema dergisidir. Dergi, üç aylık periyotlarla çıkmaktadır. Dergi şimdiye kadar beş sayı yayımlamıştır. Temaşe’nin hali hazırda iki genel editörü bulunmakta, dergi bu iki editör ile iki içerik editörü tarafından yayına hazırlanmaktadır. Dergide genel olarak sinema üzerine yazılar yayınlanmaktadır. Temaşe dergisinin aynı isimde bir internet sitesi de mevcuttur. İnternet sitesi de yine aynı editörler tarafından

yönetilmekte, benzer içeriklerle yayınlanmaktadır. Derginin Instagram, Twitter ve Linkendin hesapları bulunmakta, dergi ve site ile ilgili duyurular bu hesaplar üzerinden paylaşılmaktadır.

Sînemaya Serbixwe, ilk sayısı 2018 yılında fanzin olarak çıkartılan, üçüncü sayıda PDF olarak dergi formatına dönüştürülen bir diğer ücretsiz Kürtçe sinema dergisidir. Derginin şimdiye kadar ikisi fanzin üçü de dergi formatında olmak üzere beş sayısı çıkmıştır. Sînemaya Serbixwe dergisi kuruluşundan bugüne kadar tek bir editörlü bulunmakta ve tüm işleyişi bu editör üstlenmektedir. Temaşe dergisi gibi, Sînemaya Serbixwe dergisinde de sinema üzerine yazılar yayınlanmaktadır. Yine aynı şekilde, Sînemaya Serbixwe dergisinin PDF formatında yayınlanan dijital dergi dışında internet sitesi de mevcuttur. Derginin içeriği tamamıyla Kürtçe olarak hazırlanırken, sitede Türkçe ve İngilizce yazılar da yer almaktadır. Dergi dağıtım kanalı olarak site dışında Instagram, Twitter ve Facebook hesaplarını kullanmaktadır.

Kubar dergisi, ilk sayısı 2020 yılında çıkan, şimdiye kadar beş sayıya ulaşan Türkiye'deki ilk Kürtçe moda dergisi olma özelliği taşımaktadır. Dergi ilk önce üç aylık periyotlarla yayınlanmaya başlamış, sonrasında bu istikrarı koruyamayarak periyodik yayından vazgeçilmiştir. Dergi dijital ortamda PDF olarak yayınlanmaktadır. Derginin ilk dört sayısı ücretsiz olarak dağıtılırken, beşinci sayıdan itibaren internet üzerinden satışa sunulmaya başlanmıştır. Derginin görüşme gerçekleştirilen bir genel editörü, sürekli değişen editörleri ve bir sayfa tasarımcısı bulunmaktadır. Derginin aynı isimdeki internet sitesinde Kürtçe moda haberleri, yazıları ve bağlantılı yaşam sayfaları yer almaktadır. Kubar dergisinin Instagram ve Twitter hesapları bulunmaktadır.

Çandname, 2015 yılında kurulan aynı isimdeki internet sitesinin, ilk sayısı 2018 yılında çıkartılan Kürtçe kültür dergisidir. Bu anlamda, Çandname diğer dergilere kıyasla daha farklı bir işleyişe sahiptir. Dergi internet sitesinin yayını olma misyonu taşımaktadır. Derginin şimdiye kadar beş sayısı çıkmıştır. Çandname'nin editörüyle yapılan görüşmede, şu ana kadar çıkartılan sayılarda editör olarak iki kişinin bulunduğu, yakın zamanda ekibe yeni bir kişinin daha katılacağı öğrenilmiştir. Derginin ilk dört sayısı PDF formatında ücretsiz dağıtılırken, Kubar dergisi gibi Çandname de beşinci sayıdan sonra ücretli olarak internet ortamında satılmaya başlanmıştır. Çandname dergisinin içeriğini ise çeşitli kültürel haber ve yazılar oluşturmaktadır. Kültürel içeriklerin yanı sıra sağlık, eğitim gibi daha çok eğitici

konulara da dergide yer verilmektedir. Çandname Facebook ve Twitter hesaplarını aktif bir şekilde kullanmaktadır.

Herd dergisi, 2021 yılından bugüne beş sayısı yayınlanan, üç aylık periyotlarla çıkan Kürtçe bir edebiyat dergisidir. Herd, örnekleme dahil edilen dergiler arasında en yakın tarihli dergi olma özelliği taşımaktadır. Bunun yanı sıra dergi Kürtçenin Kurmanci ve Zazaki lehçelerinde çıkartılmakta, diğer dergilere kıyasla bunu bir yayın ilkesi olarak benimsemektedir. Bu bağlamda, derginin her iki lehçe için dört kişilik editöryel ekibi bulunmaktadır. Çalışma kapsamında da Kurmanci ekibinden bir editörle görüşme gerçekleştirilmiştir. Derginin içeriğinde, Kürtçe modern öykü ve şiir ile edebiyat eleştirisi yazıları ve söyleşilere yer verilmektedir. Dergi, PDF formatında ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Derginin Instagram, Twitter ve sıklıkla olmasa da yazarlarının edebi metinleri seslendirdikleri bir Youtube kanalı bulunmaktadır. Derginin dağıtımı ve duyuruları bu platformlar üzerinden yapılmaktadır.

Popkurd dergisi ise ilk sayısı 2018 yılında PDF formatında ücretsiz yayınlanmaya başlayan ve şimdiye kadar 10 sayı çıkan Kürtçe popüler kültür dergisidir. Derginin, periyodik bir yayın akışı yoktur. Yayın sayısı yıllara göre değişmektedir. Popkurd, sekizinci sayıya kadar iki editör ve derginin mizanpajını üstlenen bir kişiyle birlikte üç kişilik bir ekip tarafından çıkarılırken, derginin son iki sayısında bu ekibe ben de eklendim. Bu bağlamda, yöntem kısmında da belirtildiği gibi Popkurd dergisi özelinde bu çalışmaya etnografik yöntem kapsamında kişisel deneyim ve gözlemlerimde eklenmiştir. Popkurd Kürtlerle ilgili aktüel bir popüler kültür içeriği üretmektedir. Dergide spesifik bir konuya odaklanılmamakta; Kürtlerin gündemine girecek farklı alanları kapsayacak şekilde hazırlanmaktadır. Popkurd'un aynı isimde internet sitesi bulunmakta, Facebook, Instagram, Twitter ve YouTube platformlarını kullanmaktadır.

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Kürtçe dijital kültür-sanat dergilerinin incelendiği bu çalışmada bazı sınırlılıklar bulunmaktadır. Araştırmanın ilk sınırlılığı örnekleme ile ilgilidir. Bu anlamda aktif olarak yayınına devam eden ve sadece Türkiye'de dijital olarak yayınlanan dergiler örnekleme dahil edilmiştir. Bu bağlamda bugünü yansıtan, coğrafi olarak sınırlı, betimleyici bir araştırma niteliğindedir. Araştırmanın ikinci sınırlılığı görüşmelerin Zoom platformu üzerinden online olarak yapılmasıdır. Katılımcıların her birinin farklı şehirlerde ikamet etmeleri sebebiyle görüşmeleri yüz yüze gerçekleştirme imkânı

bulunamamıştır. Araştırmada internet sitelerinin üretim ve dağıtım pratikleri, araştırmanın kapsamının dışında kalması nedeniyle dışarıda bırakılmış, buna rağmen görüşmelerden elde edilen kısıtlı bilgilere de yoğunlaşmıştır. Esas olarak PDF olarak hazırlanıp dağıtılan dijital dergilere odaklanılmıştır.

3.4. Araştırmanın Bulguları

3.4.1. Dergilerin Kuruluş Süreçleri ve Örgütlenme Modelleri

Yukarıda da belirtildiği gibi, Temaşe 2020, Sînemaya Serbixwe 2018, Kubar 2020, Çandname 2018, Herd 2021 ve Popkurd dergisi ise 2018 yılında yayın hayatına başlamıştır. Dergilerin editörleriyle yapılan görüşmelerde, dergilerin kuruluş amaçlarının birbiriyle örtüştüğü, dergilerin ortaya çıkışlarının birbirine benzer gereksinimler üzerinden gerekçelendirildiği ortaya çıkmıştır. Görüşmeciler, her bir dergi için benzer şekilde, Kürtçe kültür-sanat alanındaki yayınların eksikliğine vurgu yapmış, dergileri yayınlamalarındaki temel amaçlarının bu eksikliği gidermek olduğunu belirtmişlerdir. Yine benzer şekilde, dergilerin kuruluş süreçleri de dergileri çıkartanların kişisel girişimleri ekseninde şekillenmiştir. Dergilerin örgütlenme modellerine bakıldığında, dergilerin yayına hazırlanma süreçleri ile iş bölümü mekanizmaları da benzerlik göstermektedir.

İlk sayısı 2020 yılında çıkan sinema dergisi Temaşe, Kürtçe sinema dergiciliği alanındaki boşluktan doğmuş; editörünün ifadesiyle kendisi ve bir arkadaşının ortak girişiminin ürünüdür. Görüşme yapılan derginin editörü, Kürt sinemasıyla ilgili başka yayınlarda yazılara rastlansa da yalnızca sinemaya odaklanan bir derginin eksikliğine dikkat çekmekte, yanı sıra bunu Kürtçeye yönelik baskıya bir tepki olarak gördüklerini de ifade etmektedir:

2015 yılından itibaren Kürtlere ve Kürtçeye yönelik devlet baskısı giderek artmıştı. Biz dergimizi bir nevi buna cevap olarak çıkarma kararı aldık. Yani çıkış sebebinde bu tepkisellik de var (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Temaşe dergisinin online yayınlanmasında daha fazla kişiye ulaşmak isteği belirleyici olmuştur:

Her ne kadar online olması bazen eleştirilse de derginin dijital olması bizim için önemliydi. Çünkü biz sadece Türkiye’deki değil, diğer ülkelerdeki Kürtlere de ulaşmak istiyorduk. Gümrük, dağıtım vs. durumlarla uğraşmaktansa insanların bir tıkla dergimize ulaşmasını istedik (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Temaşe, iki editör, iki redaktör ve derginin mizanpajını yapan bir kişi olmak üzere beş kişilik bir yayın ekibi tarafından yayınlanmaktadır. Derginin içeriğinin oluşturulması; yazı ve konu belirleme, yazarlarla iletişime geçme gibi süreçler iki editör tarafından yürütülürken, düzeltmeler iki redaktör tarafından yapılmaktadır. Dergide Kurmancî dışında Soranî ve Zazakî lehçelerinde de yazılar yer aldığı için redaksiyon önem taşımakta, derginin ekibi dışında bu lehçeleri bilen kişilerden destek alınmaktadır:

Dergimiz Türkiye’de çıktığı için ağırlıklı olarak Kürtçenin Kurmancî lehçesinde yazılar var ama her sayıda Zazakî ve Soranî lehçelerinde en az üçer yazı yayınlıyoruz. Bu yazıların editörlüğünü de dışarıdan arkadaşlarımız yapıyor (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Dergide, karar verme süreçlerinde ise genellikle ortak bir zeminde buluşmaya çalışılmaktadır:

Farklı düşündüğümüz konu ya da durumlar olduğunda tartışarak bir karara varıyoruz. Örneğin bize bir sayı için bir yazı gelmişti yalnız bu yazı Kürtlerin bir siyasal partisini karalayıcı bir yazıydı. Yani propaganda amaçlı bir yazıydı. Bu yazı için aramızda fikir birliği yoktu. İstişare ederek, ortak kararla yazıyı yayınlamama kararı aldık (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Bir diğerkürtçe sinema dergisi olan Sînemaya Serbixwe dergisinin ilk iki sayısı fanzin olarak çıkartılmaya başlanmıştır. Fanzine giden süreç ise derginin editörünün kurduğu Sîne Nûçe sitesine dayanmaktadır. 2016 yılında kurulan sitede Kürtçe ve Türkçe olmak üzere iki dilli bir içerik oluşturma yöntemi benimsenmiştir. Sînemaya Serbixwe editörü, Sîne Nûçe sitesiyle birlikte bir ağın oluşmaya başladığını, bu ağ sayesinde Sîne Nûçe sitesinde oluşturulan içeriklerden yola çıkarak 2018 yılında Sînemaya Serbixwe adında fanzin olarak ilk sayılarını çıkardıklarını belirtmiştir. İkinci sayıdan sonra yayın dergiye dönüştürülmüştür:

Biz şöyle düşündük; fanzin süresi, periyodu olan bir tür değil, istediğiniz zaman çıkarabilirsiniz. Bizim ise zamanla ağıımız gelişti ve fanzini dergi olarak çıkarmaya karar verdik (Rûmet Onur Kaya, Sînemaya Serbixwe, kişisel görüşme, 2022).

Sînemaya Serbixwe dergisi de Temaşe dergisi gibi sinema alanıyla ilgili Kürtçe dergicilikteki eksikliği gidermek amacıyla ortaya çıkmıştır:

Kürtçe sinema alanında bir eksiklik hissediyorduk, bu alandaki eksikliği gidermek maksadıyla yola koyulduk. Biz bu alanda görünür bir Kürtçe yayın yapmayı istiyorduk (Rûmet Onur Kaya, Sînemaya Serbixwe, kişisel görüşme, 2022).

Sînemaya Serbixwe, siteden fanzine ve fanzinden dergiye dönüşme süreci boyunca görüşme gerçekleştirilen editörün tek başına çabasının bir ürünüdür. Yalnızca tasarımı destek almaktadır. Bununla birlikte, Temaşe gibi Sînemaya Serbixwe dergisinde de Kurmancî dışında, Zazakî ve Soranî lehçelerinde yayınlanan içeriklerde, içeriklerin redaksiyonu kısmında bu lehçeleri bilen kişiler derginin editörüne yardımcı olmaktadır. Görüşme gerçekleştirilen editöre göre tekli çaba kendisinin tercihi değil zorunluluktan kaynaklanmaktadır:

Derginin editörü benim. Yazıları ve içerikleri ben seçiyor ve düzenliyorum. Yer yer çeviri de yapıyorum, hatta küçük sinema sözlükler bile hazırladım. Tasarımı yapan bir arkadaş var, onun dışında derginin edisyonu, redaksiyonunu, kısacası her şeyini ben yapıyorum. Başta ben kendim yapmak istiyordum her şeyi, sonra ben dergiyi beraber yürütmek için bazı arkadaşlara teklifte bulundum ama çeşitli sebeplerden dolayı olmadı. Yani şu an aslında biraz da mecburiyetten tek başıma yürütüyorum (Rûmet Onur Kaya, Sînemaya Serbixwe, kişisel görüşme, 2022).

Türkiye’de yayınlanan ilk Kürtçe moda dergisi Kubar, iki kadın arkadaşın ortak girişimi olarak ortaya çıkmıştır. Dergi, söz konusu iki kadın arkadaşın modaya olan ilgilerinin ve bu alanda Kürtçe hiçbir yayının olmamasından doğmuştur:

İkimiz de modaya ilgiliydik. Kürtçede de Kurmancî lehçesinde, moda içerikli böyle bir yayın eksikliği vardı. Belki bu alanda bir yol açabiliriz ve gelecek nesillere moda alanında bir miras bırakırız dedik (Ayşenur Özel, Kubar, kişisel görüşme, 2022).

Kubar’ın ilk sayısı 2020 yılında çıkartılmıştır fakat dergiyi çıkartma fikri 2019’da ortaya çıkmıştır. Dergiyi, görüşme yapılan editör ile ilk üç sayıya kadar editör olarak çalışan kadın arkadaşı önce fanzin olarak çıkartmayı planlamış, sonrasında ise dergi formatında yayınlanmaya başlanmıştır:

Esasen e-fanzin olarak çıkarmayı düşünüyorduk, sonra dedik ki dergi daha iddialı ve dikkat çekici olur (Ayşenur Özel, Kubar, kişisel görüşme, 2022).

Derginin yayın ekibinde ise ilk üç sayıda, iki editör ve içeriklerin redaksiyonunu yapan bir kişiyle birlikte üç kişilik bir ekip çalışmıştır. Üçüncü sayıdan editörler ve redaktörler değişmiştir:

Biz iki editör olarak başladık. Derginin bütün işlerini biz ikimiz yapıyorduk. Konu ve içerikleri belirliyorduk, yazıları biz yazıyorduk. Yazdığımız yazıları düzenleyen bir arkadaşımız da vardı. Mizanpajı da yine editör arkadaşım yapıyordu üçüncü sayımıza kadar (Ayşenur Özel, Kubar, kişisel görüşme, 2022).

Dergi yayına hazırlanırken iş bölümüne dayalı bir işleyiş benimsenmektedir. Dergide, yayınlanacak içerikler uzmanlık ve ilgi alanlarına göre seçilip paylaşılsa da görüşülen editör kontrolü elinde bulundurduğunu ifade etmektedir. Bu durumu, moda dilinin farklı olması ve Kürtçede bu alanın kendileriyle birlikte yeni oluşmaya başlaması; kendisini daha uzman görmekle açıklamaktadır (Ayşenur Özel, Kubar, kişisel görüşme, 2022).

Çandname, 2015 yılında kurulan aynı isimli internet sitesinin yayın organı olarak çıkartılmaya başlanan bir dergidir. İnternet sitesinin temelleri ise aynı isimli bir Facebook sayfasına dayanmaktadır. Facebook sayfasını yöneten, aralarında görüşme gerçekleştirilen editörün de bulunduğu birkaç kişi, sayfayı 2015 yılında günlük paylaşımlarla Çandname sitesine dönüştürmüştür. Sitenin kuruluş amacında ise Kürtçe arşiv oluşturmak belirleyici olmuştur:

Bizim Kürtçede en büyük sorunumuz kaynak ve arşiv sorunu. Siteyi kurma amacımız arşiv oluşturmaktı. İsteyen birisi Kürtçe bir içeriğe on sene sonra da ulaşabilsin istiyoruz. Biz şöyle düşünüyoruz; eğer bir gün içerik üretemesek de bu siteyi kalıcı yapma fikrindeyiz (Fırat Bawerî, Çandname, kişisel görüşme, 2022).

Görüşme yapılan editör, Pêngav dergisi örneği üzerinden bu amaçlarını ise şöyle açıklamaktadır:

Pêngav dergisi daha önce yayın yapan bir dergiydi. Derginin editörleri içeriklerini bize ulaştırdı. Bu derginin sayıları artık bir arşiv haline geldi mesela (Fırat Bawerî, Çandname, kişisel görüşme, 2022).

Sitenin kurulmasından üç yıl sonra ise 2018’de, Çandname dergisi çıkartılmaya başlanmıştır. Derginin ilk önce matbu olarak yayınlanması planlanmış fakat basım ve dağıtım gibi maliyetleri karşılama imkânı bulunamadığından dijital olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Bir kültür-yaşam dergisi olan Çandname de bir eksiklik fikrinden doğmuştur:

Baktığımız zaman Kürtçe yapılan çalışmalar genellikle ya siyasi ya da tarihi çalışmalar. Örneğin Kürtçe kültürel içerikler ya da sağlık, spor, eğitim vb. şeylerle ilgili içerik üreten çok az yayın var. Biz de hayatın içindeki her alandan Kürtçe içerikler olsun diye hem site hem dergi olarak Çandname’yi kurduk (Fırat Bawerî, Çandname, kişisel görüşme, 2022).

Çandname dergisi, iki editör ve derginin mizanpajını üstlenen bir kişiyle birlikte üç kişilik bir ekip tarafından çıkartılmaktadır. Derginde belli bir iş bölümü bulunmamaktadır. Görüşme yapılan Çandname’nin editörü, işleyişte herhangi bir iş bölümü mekanizması uygulamamalarını dergiyi çıkartan ekip olarak günlük hayatlarında herkesin başka işlerle uğraşmasına bağlamaktadır. Bu durum yayının sürekliliğini etkilemektedir. Editörün deyimiyle “Kürtçe yapılan işlerin maddi bir getirisinin bulunmaması”, dergiyi çıkartan ekibin bu işten kazanç sağlamaması gibi etkenler üç aylık periyodik yayını sürdürmemelerine neden olmaktadır:

Kürtçe çalışmaların pek bir maddi getirisi olmadığından bunun dışında işler yapıyoruz. Bu yüzden çok iş bölümü yapamıyoruz. Hangimiz müsaitsek gelen e-postalara, yazılara o bakıyor, düzenliyor (Fırat Bawerî, Çandname kişisel görüşme, 2022).

Çandname ekibinin, dergiyi çıkartma süreçlerinde genel olarak bir fikir birliği mekanizması işlemektedir. Dergi ekibi, ayrı düşükleri konularda ise birbirlerine karşı esnek bir tutum sergilemektedirler (Fırat Baweri, Çandname, kişisel görüşme, 2022).

Kürtçenin Kurmancî ve Zazakî lehçelerinde çıkartılan, Kürtçe öykü, şiir ve Kürtçe edebiyat eleştirisi dergisi olan Herd'in ortaya çıkış süreci ise üç ayrı gerekçeye dayanmaktadır. Kürtçe edebiyat alanında edebi eleştiri konusunda bir boşluk bulunması bu gerekçelerin ilkinin oluşturmıştır:

Kürtçe edebiyat alanında, eleştiri/kritik alanı çok dar ve biraz da yanlış anlaşılmış bir kavram. Bu konuda özellikle gençler için yol açıcı bir pozisyonda olmayı istedik (Mahsûn Reşçelan, Herd, kişisel görüşme, 2022).

Bu gerekçelerden ikincisini ise Kürtçenin Kurmancî ve Zazakî lehçelerinde yapılan çalışmaları bir araya getirme amacı oluşturmaktadır. Zazakî edebiyatının Kurmancî lehçesinde konuşan Kürtler tarafından yeterince bilinmemesi Herd dergisinin Kürtçenin iki lehçesinde çıkartılmasında belirleyici olmaktadır (Mahsûn Reşçelan, Herd, kişisel görüşme, 2022).

Herd'in editörü diğer görüşmecilerden farklı olarak Kürtçenin dijital alanda kullanılması gerektiğinin altını çizmiştir:

Kürtçenin de dünyada yaygınlaşan dijitalleşme dalgasından geri kalmaması gerektiğini düşünüyorduk. Kürtçenin bu yeni alanda da var olması gerektiği fikrindeydik ve dergiyi online çıkartmaya karar verdik (Mahsûn Reşçelan, Herd, kişisel görüşme, 2022).

Herd dergisinin işleyişinde iki lehçede yayınlanmasından ötürü diğer dergilerden farklı bir model benimsenmiştir. Derginin her lehçe için dört kişilik bir editöryel ekibi bulunmaktadır. Her ekibin kendi içerisinde gelen içeriklerin redakte edilmesi, yazarlara geri dönüş sağlanması gibi ayrı bir işleyiş mekanizması bulunmaktadır. Derginin sosyal ağlarının yönetilmesinde iş bölümü yapılmaktadır:

Dijital bir dergi olduğumuz için her bir sosyal medya ağından bir arkadaşımız sorumlu. Her bir arkadaşımız belirli bir ağla ilgileniyor. Tabii sorumlu olduğumuz sosyal ağdan gelen geri dönüşleri, yazıları birbirimizle paylaşıyoruz (Mahsûn Reşçelan, Herd, kişisel görüşme, 2022).

İlk sayısı Mayıs 2018 yılında çıkartılan Popkurd dergisi, üç kişinin ortak girişimi olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Yöntem kısmında da belirtildiği gibi Popkurd dergisinin son iki sayısında editöryel ekibe ben de eklendim. Fakat, yine yöntem kısmında da belirtildiği üzere, derginin önceki sayılarını kapsayacak şekilde bir veri elde edebilmek için Popkurd dergisini çıkartan ekipten bir diğer editör ile de görüşme gerçekleştirilmiştir. Nitekim derginin ortaya çıkış süreci ile ilgili bilgiler bu görüşme sonucunda elde edilmiştir. Yapılan görüşme kapsamında da Popkurd dergisinin ortaya çıkma gerekçelerine bakıldığında ise Kürtlerin popüler kültürlerine dair Türkiye’de herhangi bir yayının bulunmaması önemli bir etkidir:

Kürtçe alanında belirli alanlara yoğunlaşan, özellikle de edebiyat, yayınların dışında popüler kültürün Kürt ve Kürtçe halini yayın hedefi edinen bir derginin olmayışı üzerine yoğunlaştık. Daha önce bizim içeriğimize benzer çıkmış dergileri araştırdık. Kürtçede bu alana en yakın bir tek dergi vardı ve o da Avrupa’da çıkartılan Şemamok dergisiydi (Mustafa Doğan, Popkurd, kişisel görüşme, 2022).

Kürtçe dilinde daha soft, daha rahat içerikler üreten bir dergiye ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Derginin ilk sayısı yaklaşık iki aylık bir fikir alışverişi süreci sonucunda yayınlanmıştır. Bu süreç boyunca da Kürtçe dergicilik alanında daha önce tecrübe sahibi olan belli kişilerin deneyimlerine ve görüşlerine başvurulmuştur. (Editör, Popkurd, kişisel görüşme, 2022).

Görüşme yaptığım editör arkadaşımın verdiği bilgiler göz önüne alındığında, ben ekibe dahil olmadan önceki sayılarda da iş bölümünün kendiliğinden ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Nitekim benim de dahil olduğum son iki sayıda, derginin

editörleri olarak bir iş bölümü söz konusu olmamıştır. Hazırlığını yaptığımız bir sayı için, bütün içerikler toplandıktan sonra yayınlanacak yazıların redaksiyonu genellikle görüşme gerçekleştirdiğim editör arkadaşımız tarafından yapılmaktadır. İçeriği hazırlanan dergimiz son olarak mizanpajı yapan çalışma arkadaşımıza teslim edilmektedir. Dergi, mizanpajı yapıldıktan sonra ise hepimizin son kontrolünden sonra yayınlanmaktadır.

Görüşmelerin ortak noktalarından en önemlisi, Kürtçe kültür sanat dergilerinin her birinin alternatif medya organizasyonlarının ortaya çıkış gerekçelerine sahip olmasıdır. Başka türlü söylersek, her bir dergi için görüşmeciler, Kürtçe kültür-sanat içeriklerine yer veren mecraların azlığı ya da olmayışları üzerinden bir gerekçelendirme yapmaktadır. Benzer şekilde, dergilerin örgütlenme modelleri de görüşmecilerin verdikleri bilgiler çerçevesinde değerlendirildiğinde, alternatif medya pratiklerinin sahip olduğu, hiyerarşik iş bölümüne değil, kolektif iş bölümü mekanizmalarının işlediği yapılara dayanmaktadır. Fakat böyle olmakla birlikte, dergiler alternatif mecralarda olması arzulanan yatay örgütlenme modelini, zaman, maddi olanaklar gibi gerekçelerle tam anlamıyla başaramamakta, işleyiş bir hiyerarşi tasarımı değil mecburiyetten ancak sonuç olarak bir ya da birkaç kişinin kararına kalmakta, yatay bir karar alma mekanizmasının uygulanması organizasyon koşulları nedeniyle bazen mümkün olmamaktadır.

3.4.2. İçerik Üretim Süreçleri ve Katılıma Dair Sınırlılıklar

Alternatif medya olarak tarif edilen medya pratiklerinde, katılımcı içerik üretim süreçleri kimi yaklaşımlarda temel kriter olarak belirleyici olmaktadır. Bu anlamda, alternatif medyaya özne yaklaşımında (Fuchs ve Sandoval, 2010), içerik üretim süreçlerinin katılımcı olması gerektiği konusunda bir fikir birliği söz konusudur. Bu çalışma kapsamında incelenen dergilerde, içerik üretim süreçlerinin nasıl işlediği ile ilgili yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilere göre ise Kubar dergisi hariç, diğer bütün dergilerin içerik üretim süreçlerinde katılımcı pratikleri uyguladıkları ortaya çıkmıştır. Dergilerde bu süreçlerin nasıl işlediği ise birbiriyle benzerlik göstermektedir.

Bu kapsamda, Temâşe dergisinin içerik üretim süreçleri ile ilgili yapılan görüşme kapsamında elde edilen veriler, derginin özellikle son sayısından itibaren okuyucunun içerik üretebildiği bir yapıya büründüğünü söylemek mümkündür. Derginin ilk dört

sayısında, okuyucudan içerik üretmesi için özellikle herhangi bir mekanizma söz konusu değilken, beşinci sayıdan itibaren bu durum değişmiştir:

Dergiyi hazırlama sürecinde beşinci sayımızdan önce biz duyuru yapmıyorduk ancak içeriği çeşitlendirmek için artık duyuru yapıyoruz ve bunun geri dönüşlerini de alıyoruz (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Fakat önceki sayılarda da herhangi bir duyuru sistemi işletilmemesine rağmen, derginin yayına hazırlanma sürecinde okuyucunun içerik üreticisi olduğu bir yapı söz konusudur. Derginin her sayısı için Kurmancî lehçesinde yaklaşık 10-20 arası yazı gelmekte, gelen yazılardan yaklaşık 15'i yayınlanmaktadır. Derginin Zazakî ve Soranî lehçelerinde yayınlanan içerikleri ise her sayıda yazı istenilen belli yazarlar tarafından yazılmaktadır (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022). Dergiye gönderilen içeriklerin yayınlanmasında ise belirli kriterler uygulanmaktadır:

Gelen yazıların içinde nefret söylemleri olmaması bizim için önemli bir kriter mesela. Homofobik, kadın nefreti içeren yazıları da yayınlamıyoruz ilke olarak. Herhangi bir Kürt siyasal parti aleyhine ya da lehine propaganda yapan içerikleri de yayınlamıyoruz (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Bu kriterleri ihlal etmeyen yazıların içeriklerine ise herhangi bir müdahalede bulunulmamaktadır. Nitekim derginin künyesinde “herkes kendi yazdığı yazıdan sorumludur” ibaresine yer verilmekte, dergide yayınlanan içeriklerden yazarları sorumlu olmaktadır (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Görsel 3. 1. Temaşe dergisinin beşinci sayısı.

Kaynak: <https://www.kovaratemase.com/>

Temaşe dergisi, Kürt sineması ve dünya sineması ile ilgili yazıların yer aldığı içeriklerle yayınlanmaktadır. Yukarıda dergi editörünün verdiği bilgilerle birlikte, Temaşe'nin içeriğine bakıldığında dergide, sinemayla ilgili pek çok farklı kişilerin yazılarına yer verildiğini görülmektedir. Dergide yayınlanan içerikleri, Kürt sineması ve dünya sineması ile ilgili yazılar, film analizleri, yönetmenlerle söyleşiler oluşturmaktadır.

Sînemaya Serbixwe dergisinde de içerik üretim süreçlerinde, her sayı için önceden sosyal medya hesaplarından bir duyuru yöntemi benimsenmektedir. Bunun yanı sıra, dergi için belirli kişilerden yazı yazmaları istenmektedir. Yapılan duyuruya karşılık dergiye gelen yazı sayısı ise Temaşe dergisine göre daha azken, Sînemaya Serbixwe'nun fanzinden dergiye dönüştürülmesi gelen içerik sayısını arttırmıştır:

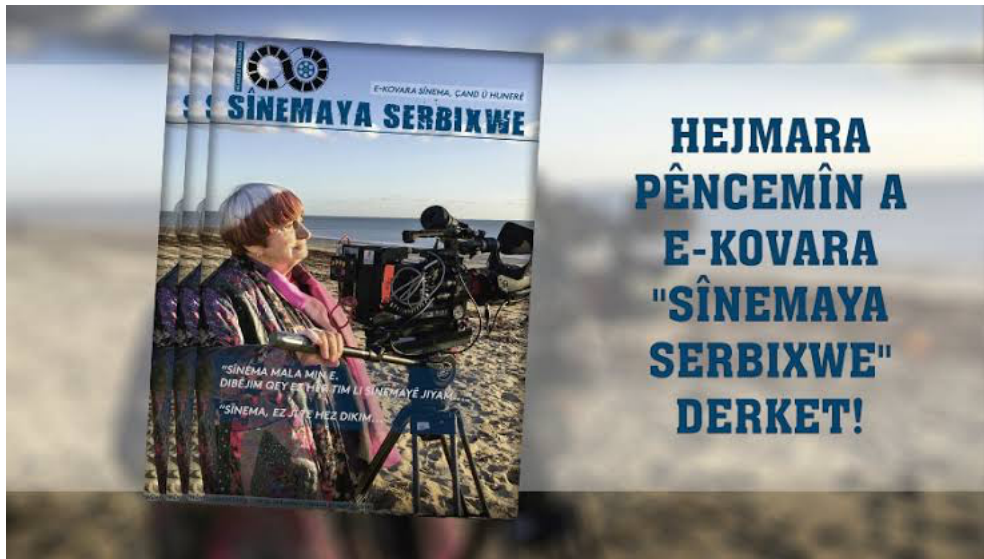
Çağrı yaptığımız zaman karşılık buluyor. Gelen yazı sayısı fanzinken daha azdı ama dergiye geçince daha iyi durumda. Her sayı maksimum 7-8 yazı geliyor bize (Rûmet Onur Kaya, Sînemaya Serbixwe, kişisel görüşme, 2022).

Dergiye gönderilen yazıların hemen hemen hepsi yayınlanıyorken, sinema tarihi daha akademik metinlerde, gelen içeriklerin yazıldığı alanlarla ilgili belli kaynaklara dayandırılması kriteri uygulanmaktadır. Bunun haricinde herhangi bir müdahalede bulunulmamaktadır:

Mümkün mertebe yazının içeriğine müdahale etmeme taraftarıyım. Fikirsiz olarak yazılara müdahalede bulunmuyorum. Ama yazıların güncel olması, Kürt sinemasıyla ilgili olması daha çok tercihim (Rûmet Onur Kaya, Sînemaya Serbixwe, kişisel görüşme, 2022).

Kürtçe sinema dergisi olarak çıkartılan Sînemaya Serbixwe dergisine gelen içerik sayısına bakıldığında, gelen içeriklerin bir diğer Kürtçe sinema dergisi olan Temaşe'ye göre sayıca daha az olduğu ortaya çıkmıştır. Sînemaya Serbixwe'nun editörü de gelen içerik sayısını yeterli bulmamakta ve bunu derginin Kürtçe olarak çıkartılmasına bağlamaktadır:

Bence bu yeterli bir sayı değil ama Kürtçe olduğu için normal aslında. Derginin dili Türkçe ve Kürtçe olsaydı daha fazla yazı gelirdi belki (Rûmet Onur Kaya, Sînemaya Serbixwe, kişisel görüşme, 2022).

Görsel 3. 2. Sînemaya Serbixwe dergisinin beşinci sayısı.

Kaynak: <https://sinemayaserbixwe.com/>

Sînemaya Serbixwe dergisi de Temaşe gibi Kürt sineması ve dünya sineması ile ilgili içeriklerle yayınlanmaktadır. Bu anlamda, dergide farklı yazarların film analizleri, sinema ile ilgili makaleleri ve söyleşileri yer almaktadır.

Kürtçe moda dergisi olarak çıkartılan Kubar, içerik oluşturma süreçlerinde diğer dergilere göre farklı bir yöntem benimsemektedir. Derginin içerik oluşturma süreçlerinin çalışma kapsamında incelenen diğer dergiler kadar katılıma olanak sağlayan bir yapıda olmadığı ortaya çıkmıştır. Kubar dergisinin her içeriği dergiyi çıkartan ekip tarafından oluşturulmaktadır. Derginin editörü bu durumu derginin konusunun uzmanlık gerektirmesiyle gerekçelendirmektedir:

Modanın kendine ait bir dili var. Moda yazısı bir tarih, edebiyat yazısı gibi değil. Herkesin yazabileceği bir alan değil (Ayşenur Özel, Kubar, kişisel görüşme, 2022).

Dergi, okuyucudan içerik üretmesini istediği herhangi bir mekanizma işletmemesine rağmen, az sayıda da olsa dergiye yazı yazmak için ulaşanlar da olmaktadır. Bu şekilde gelen içeriklerin kabul edilmesinde yazıyı yazan kişinin Kürtçeye yeterince hâkim olması, aynı zamanda Kürtçeyi moda dili olarak kullanabilmesi kriterleri uygulanmaktadır (Ayşenur Özel, Kubar, kişisel görüşme, 2022).

Görsel 1. 3. Kubar dergisinin beşinci sayısı.

Kaynak: <https://kovarakubar.com/>

Kürtçe moda dergisi olan Kubar, içeriğinde de modayla ilgili Kürtçe yazıların yer aldığı bir yayın akışı izlemektedir. Editörün de yukarıda ifade ettiği gibi dergide yayınlanan yazılar, genellikle Kubar’ın editöryel ekibi tarafından hazırlanmaktadır. Dergide yayınlanan yazılara bakıldığında ise modayla ilgili yazılar, haberler ve söyleşilerin ön plana çıktığı görülmektedir.

Çandname dergisinde hem internet sitesi için hem de Çandname dergisi için içerik oluşturma süreçlerinde aynı yöntem benimsenmektedir. Çandname’nin sitesinin kendi yazarları bulunmakta, aynı yazarlar dergiye de yazmaktadır. Düzenli yazarları dışında, dışarıdan yazı kabul etmekte ve bu yalnızca alanında uzman kişilerle sınırlı tutulmaktadır. Uygulanan kriterler şöyle açıklanmaktadır:

Herhangi bir gruba, inanca, millete hakaret etmeyen, nefret söylemi içermeyen ve politik olarak lehte ya da aleyhte içeriği olmayan tüm yazıları değerlendiriyoruz (Fırat Bawerî, Çandname, kişisel görüşme, 2022).

Derginin editörü, Kürtçe bir şeyler üretmenin toplumun algısında hala “tehlikeli” olarak görülmesinin Kürtçe yapılan işleri sınırlayıcı etkisine dikkat çekmiştir. Çandname için ise bu durum farklı şekilde işlemektedir. Editöre göre, Çandname’nin kültürel bir dergi olması ve içeriğin de bu doğrultuda hazırlanması insanların kendilerine Kürtçe bir şeyler yazarken söz konusu tehlikeli durumdan dolayı bir korku duymamalarını sağlamaktadır:

Kürtçe maalesef çoğu insanın kafasında “kriminal” bir alan ve bazı insanlar Kürtçe bir şey yazarken ister istemez korku yaşıyor ama bizim dergimiz daha soft bir içeriğe sahip olduğu için o korku çok olmuyor ve geri dönüşler olumlu oluyor (Fırat Bawerî, Çandname, kişisel görüşme, 2022).

Görsel 3. 4. Çandname dergisinin beşinci sayısı.

Kaynak: <https://candname.com/>

Bir kültür ve yaşam dergisi olan Çandname, dergi içeriklerinin de bu doğrultuda hazırlandığı bir yayının akışı benimsemektedir. Dergide, Kürtlerin kültürel faaliyetleri ile ilgili yazıların yanı sıra sağlık, spor gibi yaşam ile bağlantılı içeriklere yer verilmektedir. Çandname dergisi, yukarıda editörünün de ifade ettiği gibi, pek çok farklı ismin kültür ve yaşam ile ilgili yazılarıyla yayınlanmaktadır.

Herd dergisinde, modern Kürtçe öykü, şiir ve edebiyat ile ilgili içerikler üretilmektedir. Derginin içerikleri, diğer dergilere benzer şekilde her sayı için önceden yapılan duyurular sonucunda gelen yazılar tarafından oluşturulmaktadır. Fakat Temaşe, Sinemaya Serbixwe ve Çandname dergilerinde seçilmiş kişilerden yazı talep edilirken, Herd dergisinde böyle bir işleyiş bulunmamaktadır. Derginin içeriklerinin oluşturulmasında, özellikle kimseden yazı istenmemektedir. Derginin içerikleri bazı istisnai durumlar hariç tamamıyla okuyucudan gelen yazılardan oluşturulmaktadır:

Özellikle kimseden yazı istemiyoruz. Biz sayıyı çıkarmadan evvel duyuru yapıyoruz. Yaklaşık bir aylık bir süre içinde yazı bekliyoruz (Mahsûn Reşçelan, Herd, kişisel görüşme, 2022).

Dergiye bir sayıyı çıkartabilecek düzeyde yazı gelmediği zaman sayı ertelenebilmekte ya da editöryel ekibin yazı ve çevirileriyle yayınlanabilmektedir.

(Mahsûn Reşçelan, Herd, kişisel görüşme, 2022). Dergide yayınlanan öykü ve şiirlerin klasik Kürt edebiyatından ziyade modern tarzı benimsemeleri gibi kriterler uygulanmaktadır. Derginin dijital olarak yayınlanması ise Türkiye dışında bir okur kitlesi yaratılmasına olanak sağlamaktadır:

Her ne kadar Türkiye'deki Kürtçe okuruna hitap etsek de dijital olarak yayınladığımız için diğer ülkelerde yaşayan Kürtlerden de yazılar geliyor bize (Mahsûn Reşçelan, Herd, kişisel görüşme, 2022).

Görsel 3. 2. Herd dergisinin beşinci sayısı.

Kaynak: <https://kovaraherd.wordpress.com/>

Edebiyat dergisi olarak yayınlanan Herd’de, Kürtçenin Zazakî ve Kurmancî lehçelerinde ağırlıklı olarak şiir, öykü, eleştiri yazıları ve söyleşilere yer verilmektedir. Bu anlamda, derginin içeriği tamamıyla edebiyat ile ilgili içeriklerle oluşturulmaktadır. Açık bir katılımcı sistemin işletildiği dergide, editörünün de ifade ettiği gibi, okurlardan gelen yazılar belirleyici olmaktadır.

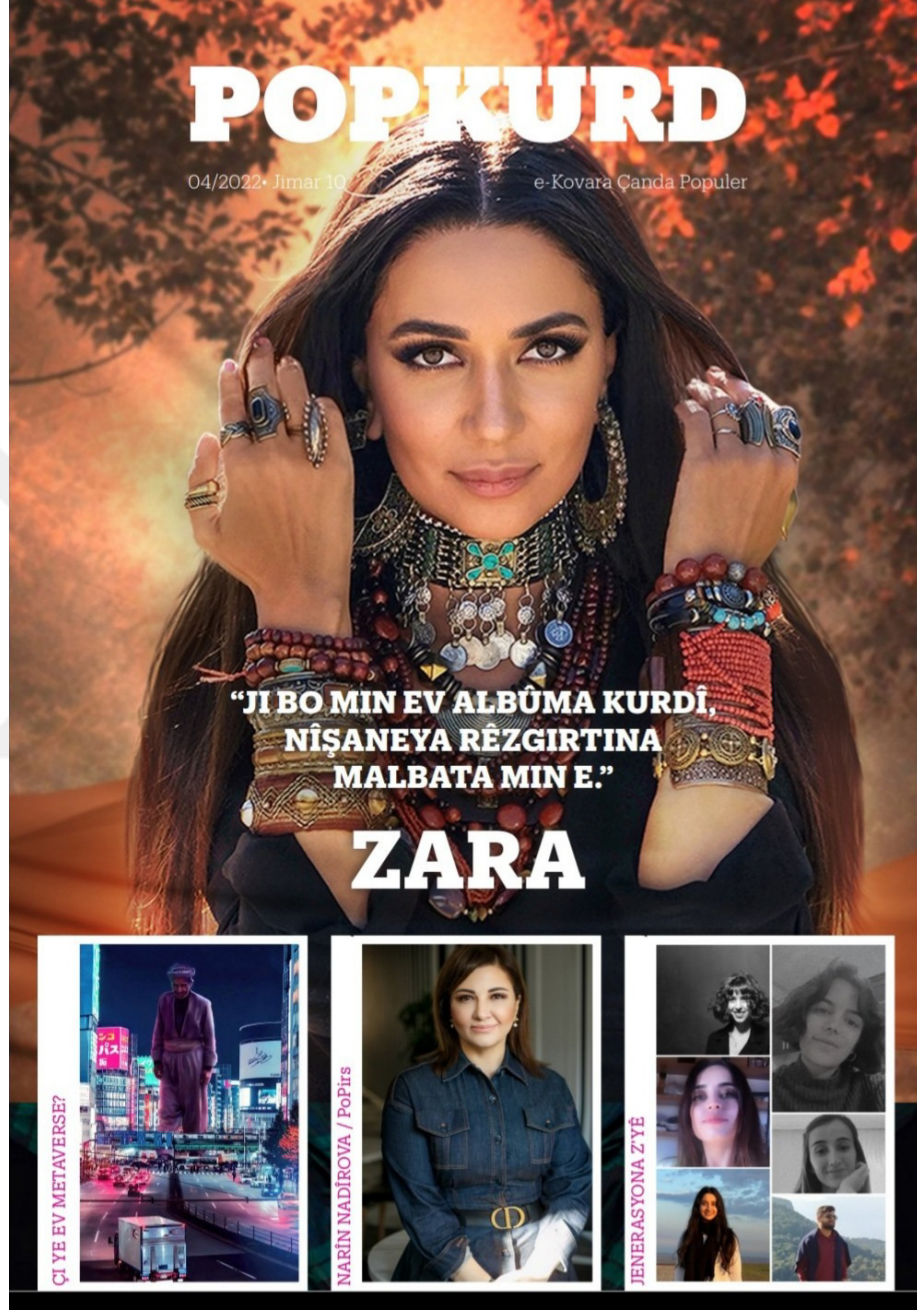
Popkurd dergisinde içerik üretim süreci, Temaşe, Sînemaya Serbixwe ve Çandname dergisiyle bazı noktalarda benzerlik göstermektedir. Bu anlamda, Popkurd dergisinde de iki tür yolla içerikler derlenmektedir; belirli kişilerden yazı istenmesi ve her sayıdan önce duyuru yapılması. Bu durum başından beri böyle işlemektedir. Popkurd için bir sayının hazırlıklarına başlamadan önce, dergimiz güncel bir popüler kültür dergisi olduğu için, süreç içerisinde gözümüze çarpan veya dergide yayımlayabileceğimizi düşündüğümüz haber, gelişme vb. durumları not alıyor, birbirimizle paylaşıyoruz. Sonrasında ise ilk olarak, seçtiğimiz konular ve başlıklar hakkında belirli kişilerden bize yazı yazmaları için ricada bulunuyoruz. Genellikle de geri dönüş alabiliyoruz. Bir konuyu belirledikten sonra, “bu konuda en iyi kim yazar” diye kendi aramızda konuşuyor, sonrasında ise yazacak olan kişiyi belirliyoruz. Yazı istediğimiz kişi ya da kişilerden gelen içerikleri dergimizde yayımlıyoruz. İkinci olarak ise dergi hazırlıklarına başlamadan önce bize yazmak isteyen herkes için sosyal medya hesaplarımızda duyuruda bulunuyoruz.

Benim ekibe dahil olduğum son iki sayıda, her sayı için yaptığımız duyuruya istinaden bize gelen yazı sayısı birer adet olmuştur. Görüşme gerçekleştirilen derginin diğer editörünün verdiği bilgiye göre ise özellikle ilk sayılar olmak üzere önceki sayılarda, gelen yazıların sayısı çok daha fazla olmuştur:

İlk sayılarda daha çok geri dönüş alıyorduk, çok daha fazla yazı geliyordu bize ama bu sonra azalmaya başladı (Mustafa Doğan, Popkurd, kişisel görüşme, 2022).

Bu durum Popkurd’un Kürtçe bir popüler kültür dergisi olmasıyla ilgilidir. Edebi metinler, politik makale türünde içerikler gibi yazıları yayın çerçevemizin dışında olduğu için yayınlamıyoruz. Görüşme yapılan editör arkadaşımın verdiği bilgilere

göre, okuyucudan yayın çerçevesi dışında Kürtçe şiir ve öyküler gelmiş, yayınlanmayınca katılımcı ilgi azalmıştır.

Görsel 3. 6. Popkurd dergisinin onuncu sayısı.

Kaynak: <https://popkurd.wordpress.com/>

Kürtçe popüler kültür dergisi olan Popkurd, içeriğinde de güncel ve popüler kültür ile ilgili yazılara yer vermektedir. Bu anlamda, derginin sayıları güncel konularla ilgili içeriklerle oluşmaktadır. Diğer dergilerden farklı olarak Popkurd’de, sinema, edebiyat, moda gibi sadece bir alanla ilgili içerik üretilmemekte, dergide yayınlanan yazılar güncel ve popüler olan farklı alanları kapsamaktadır.

İçerik üretim süreçleri genel itibariyle birbirleriyle benzerlik gösteren dergilerde, alternatif medyanın katılımcı olma özelliğinin işlediğini söylemek mümkündür. Nitekim Kubar dergisi hariç diğer beş dergide, okuyucuların aynı zamanda içerik üreticisi olmaları cesaretlendirilmektedir. Buna rağmen, görüşmecilerin verdiği bilgiler çerçevesinde ele alındığında ise her dergi için benzer şekilde sınırlı bir katılımın olduğunu söylemek mümkündür. Katılıma dair sınırlılığın ise dergilerin içerik üretim süreçlerinden kaynaklanmadığı, bazı görüşmecilerin de ifade ettiği gibi (Editör, Sînemaya Serbixwe ve Editör, Çandname) dergilerin Kürtçe çıkıyor olmalarından kaynaklandığı öne sürülebilir. Nitekim, yukarıda Kürtçe yayıncılık faaliyetlerini sınırlayan özellikle politik etkenler tartışmalarında da aktarılmaya çalışıldığı üzere, Kürtçe kullanımının devlet politikaları ve uygulamaları sonucunda kurumsal düzeyde sınırlandırılması/yasaklanması yayıncılık alanını da olumsuz anlamda etkilemektedir. Dolayısıyla, katılımcılık pratikleri ve sınırlılıkları konusunu Kürtçenin kullanım alanı ile buna bağlı olarak gelişen Kürtçe okur-yazarlık oranlarıyla değerlendirmek mümkündür.

3.4.3. Dağıtım ve Erişim İçin Kullanılan Yöntem ve Araçlar

Dergilerin dağıtım ve erişim için yeni teknolojik yöntemleri nasıl kullandığına bakıldığında, her bir derginin sayıların dağıtımında benzer yöntem ve araçları kullandığı ortaya çıkmıştır. Dergiler aynı isimde internet siteleri ile sosyal medya hesapları üzerinden birbirleriyle benzer şekilde bir dağıtım ve erişim yöntemi benimsemektedirler. Kubar ve Çandname dergileri son sayılarından itibaren ücretsiz dağıtımdan vazgeçmiş, dergiler internet ortamında satışa sunulmaya başlanmıştır. Söz konusu iki dergi, ücretli erişime açılmadan önce ise diğer dergilerle benzer şekilde internet siteleri ve sosyal medya hesapları üzerinden dağıtılmaktadırlar.

Bu kapsamda, Temaşe dergisinin Twitter ve Instagram’ı yoğun olarak kullandığı ancak en çok etkileşimin Twitter üzerinden aldığı ifade edilmiştir:

Kürtler Twitter’da daha yoğun olduğu için olsa gerek, Twitter’da paylaşılma ve okunma oranı daha fazla oluyor (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Dergi her yeni sayısı için benzer bir dağıtım ve erişim yöntemi benimsemektedir. Buna göre, derginin her yeni sayısı önce ücretsiz bir şekilde PDF formatında, dergiyle aynı isimli internet sitesinde erişime açılmaktadır. Sonrasında ise yeni sayının dağıtımı için yine aynı isimde Twitter ve Instagram hesapları kullanılmaktadır. Dergi, söz konusu iki sosyal medya platformu dışında, Linkendin platformunu da derginin dağıtımı için kullanmakta, bu platformdan da okuyucunun dergiye erişimi sağlanmaktadır (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Sînemaya Serbixwe dergisi de Temaşe dergisi gibi önce internet sitesinde PDF formatında ücretsiz erişime açılmakta, sonrasında ise derginin sosyal medya hesapları üzerinden yeni sayının dağıtımı yapılmaktadır. Sosyal medya platformları olarak ise Twitter, Instagram, Facebook ve çok aktif kullanılmasa da Youtube uygulaması derginin kullandığı platformları oluşturmaktadırlar. Twitter ve Instagram en çok etkileşimin sağlandığı ağlardır:

Çoğunlukla Twitter ve Instagram hesaplarımızdan etkileşim alıyoruz, görünüyoruz. Facebook’tan bunlara oranla daha az etkileşim alıyoruz (Rûmet Onur Kaya, Sînemaya Serbixwe, kişisel görüşme, 2022).

Basın bültenleri yoluyla derginin her yeni sayısının duyurulması da Sînemaya Serbixwe dergisinin dağıtım ve erişim için kullandığı bir diğer yöntemi oluşturmaktadır. Derginin çıkan yeni sayısı için basın bülteni hazırlanmakta, hazırlanan bülten özellikle Kürt medyasına gönderilmekte, bu şekilde de derginin yeni sayısının duyurusu yapılmaktadır (Editör, Sînemaya Serbixwe, kişisel görüşme, 2022).

Kubar dergisi ücretli erişime geçmeden önce diğer dergilerle benzer şekilde ilk önce PDF formatında ücretsiz bir şekilde sitesinde erişime açılıp, sonrasında derginin sosyal medya hesapları üzerinden dağıtılırken, ücretli satışa sunulmaya başlandığı

beşinci sayısından itibaren dağıtım ve erişim için kullanılan yöntem değişmiştir. Bu anlamda, dergi beşinci sayıdan itibaren satışının gerçekleştiği siteye yüklenerek okuyucuya dağıtımı sağlanmaktadır. Derginin ücretli satışa sunulmasında ise profesyonelleşme kaygısının altı çizilmekte ve Kürtçenin bir piyasasının oluşturulmasına katkı sağlanması gibi gerekçeler sıralanmaktadır:

Kubar önceleri ücretsiz indirilebiliyordu fakat bu bize çok profesyonel gelmiyordu. Çünkü bu bir moda dergisi ve bir vizyonu olmalı diye düşündük. Kürtçe piyasasının gelişmesi için, bir pazarının olması açısından da bu önemli bir şey. İnsanlar Kürtçe bir dergiye cüzi de olsa para versin istedik, bu dilin kıymetini de arttırıyor (Ayşenur Özel, Kubar, kişisel görüşme, 2022).

Alternatif medya tartışmalarında, söz konusu medya organizasyonlarının ana akım medya piyasasından bağımsız olması gerektiği görüşü ön plana çıksa da alternatif medyaya nesnel yaklaşımlardaki tartışmalarda (Fuchs ve Sandoval, 2010), alternatif medya organizasyonlarının profesyonel örgütlenme biçimlerini sürdürebilirlik açısından kullanabileceği görüşü benimsenir. Nitekim Kubar dergisinin editörünün yukarıdaki ifadesi de bu bağlamda değerlendirilebilir, profesyonelleşme kaygısı nesnel yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilebilir.

Kubar da diğer dergiler gibi her yeni sayısından sonra sosyal medya hesapları üzerinden yürütülen bir dağıtım ağı kullanmaktadır. Derginin aktif olarak kullandığı Twitter ve Instagram hesapları bulunmaktadır. Sosyal medya hesaplarından yeni sayısının duyuru yapılan dergi, en çok etkileşimi Twitter hesabından almaktadır:

Bizim kitlemiz daha çok Twitter’da bence, Twitter’dan daha fazla etkileşim alıyoruz. Oradan yaptığımız paylaşımlar daha çok insana ulaşıyor (Ayşenur Özel, Kubar, kişisel görüşme, 2022).

Çandname dergisi de Kubar gibi beşinci sayısından itibaren ücretli erişime geçmiş, arşivine ücretsiz erişim imkânı da ortadan kalkmıştır. Çandname de Kubar gibi siteye yüklenerek dağıtılmaya başlanmıştır. Dergiye erişimin ücretli hale

gelmesinde Çandname dergisinde de maddi kazanç elde etme kaygısı ile Kürtçenin “kıymetinin” gösterilmesi amacı ön plana çıkmaktadır:

Bizce bir şey sembolik de olsa belirli bir ücrete tabii olduğu zaman daha bir değerli hale geliyor. Şu anda da dergimizi indirmek isteyen 10 TL’lik bir ücret karşılığında okuyabiliyor. Buradan çok fazla bir maddi kazanç olmuyor yani. Ücretli olması indirme sayımızı düşerse de bizce kıymetini arttırıyor (Fırat Bawerî, Çandname, kişisel görüşme, 2022).

Daha önce de ifade edildiği gibi Çandname dergisi, 2015 yılında kurulan Çandname sitesinin bir devamı olarak yayın hayatına başlamıştır. Editörler bir okuyucu kitlelerinin olmasını bir avantaj olarak görmekte, erişim riskini göze alabilmektedirler:

Bizim en büyük avantajımız altı yıla aşkındır bir web sitemizin olması. Yani bizim sitemizin belirli bir kitlesi var. Orada paylaştığımız zaman dergimiz birçok kişiye ulaşıyor (Fırat Bawerî, Çandname, kişisel görüşme, 2022).

Dergi ayrıca, Twitter ve Facebook hesaplarını da dağıtım için aktif bir şekilde kullanmaktadır. Derginin en çok etkileşim aldığı platform ise diğer dergiler gibi Twitter olarak ön plana çıkmaktadır.

Herd dergisi de ücretsiz erişime açılan bir yayın olduğu için öncelikle aynı isimli internet sitesine PDF formatında yüklenmektedir. Sonrasında ise diğer dergilerle benzer şekilde, Herd’in kendi sosyal medya hesaplarından paylaşılmaktadır. Derginin Twitter ve Instagram hesapları, dağıtımın yapıldığı kanallar olarak ön plana çıkmaktadır. Dergi, söz konusu sosyal medya hesapları üzerinden okuyucusunu derginin sitesine ve oradan da sayılarının linklerine yönlendirmektedir. Derginin sosyal medya hesabı olarak kullandığı bir Youtube kanalı da mevcuttur, fakat kanal bir dağıtım ağı olarak kullanılmamakta, kanalda çok aktif bir içerik üretimi söz konusu olmasa da zaman zaman edebiyat ile ilgili programlar yapılmaktadır. Dergi, dergiyi çıkartan ekibin şahsi Facebook hesapları üzerinden de paylaşılmaktadır:

Facebook'tan kendi şahsi sayfalarımız aracılığıyla dergiyi paylaşıyoruz. Zaten en çok etkileşimi de Facebook sayfalarımızdan ve derginin Instagram hesabından alıyoruz (Mahsûn Reşçelan, Herd, kişisel görüşme, 2022).

Popkurd dergisinde de diğer dergilere benzer şekilde bir dağıtım yöntemi benimsenmektedir. Nitekim çıkan yeni sayımızı ilk olarak Wordpress uzantılı sitemizde, PDF formatında ücretsiz erişime açıyoruz. Derginin sayısını sitemize yükledikten sonra, derginin sosyal medya hesapları olarak kullandığımız Twitter ve Instagram hesaplarından linkini paylaşıyoruz. Facebook ve Whatsapp üzerinden ise şahsi hesaplarımız aracılığıyla dergiyi paylaşıyoruz. Bu anlamda, yeni sayımız yayımlandıktan kısa bir süre sonra dergide yer verdiğimiz içerikleri belli aralıklarla hesaplarımızdan paylaşmaya başlıyoruz. Bu yöntemle hem sayılarımızın görünürlüğünü güncel tutmaya çalışıyoruz hem de dergiyi indirmeyenlerin sayılarımızdaki içerikleri okumalarını sağlamaya çalışıyoruz. Genç bir kesime hitap ettiğimiz için, dergi olarak en çok etkileşim aldığımız platformları ise Twitter ve Instagram hesaplarımız oluşturmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Dijital dergiler olarak çıkartılan yayınların dağıtım ve erişim için kullandığı yöntemler birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Dergiler özellikle Twitter ve Instagram uygulamalarını okuyucuya erişim ve dergilerin dağıtımının sağlanması için aktif şekilde kullanılmaktadırlar. Bu bağlamda, yeni medya teknolojilerinin alternatif medya oluşumları için sağladığı imkanlardan, dergilere erişim ve dağıtım için aktif bir şekilde yararlanılmaktadır.

3.4.4. Dergilerin Okunurluk ve Görünürlük Oranları

Dergilerin okunurluk ve görünürlük oranlarına bakıldığında, özellikle okunma oranlarının birbirine yakın olduğu ortaya çıkmıştır. Okunma oranları istenilen düzeyde olmamasına rağmen, görüşmeciler bu oranları olağan karşılamaktadırlar. Bu anlamda, görüşme gerçekleştirilen editörlere göre dergilerin indirilme ve görünme oranlarını Kürtçe okur-yazar kitlesi belirlemektedir. Buna göre, Türkiye'deki Kürtçe okur-yazar kişi sayısının azlığı dergilerin okunma oranlarını da etkilemektedir. Bu bağlamda,

görüşmeciler okunma oranları istedikleri düzeyde olmamasına rağmen bu durumun öngörülebilir olduğunu belirtmektedirler.

Bu kapsamda, Temaşe dergisinin editörü, dergilerinin okur kitlesinin Kürtçe okuyabilen kişilerden oluştuğunu, Kürtçe okur-yazar sayısının azlığının dergilerinin okunma oranlarını da etkilediğini söylemekte ve okur-yazar kitlenin azlığını da Kürtçe ile ilgili politikalara bağlamaktadır:

Türkiye'deki Kürt nüfusuna oranla maalesef Kürtçe okuyabilen kişi sayısı oransal olarak çok az. Bu durumun elbette asimilasyon, devlet politikaları vb. gibi çeşitli sebepleri var. Kürtçe okuyan kesimin az olması da direkt okunurluğumuza etki etmekte (Mehmûd Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Derginin ilk sayısı iki bin kişi tarafından indirilmiş, sonraki sayılarda da bu sayı korunmuştur. Derginin editörü indirme sayılarını tatmin edici bulduklarını ifade etmektedir. Editöre göre, okunurluğu etkileyen bir diğer faktör ise derginin sadece bir alanla ilgili olmasıdır:

Biz bir de tematik bir dergiyiz, yani yoğunlaştığımız alan sinema. Yani okurumuzun hem Kürtçe bilmesi hem de sinemaya ilgi duyması gerek, bu da okunurluğumuzu etkiliyor tabii (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Sînemaya Serbixwe dergisinin ise fanzinden dergiye dönüştürülmesi okunma oranlarını arttırmıştır. Derginin editörü artan indirme sayısını yayının dergiye dönüştürülmesinin yanı sıra Sînemaya Serbixwe sitesiyle sağlanan erişime bağlamaktadır:

Fanzin olduğu zamana oranla dergi olduktan sonraki okunma oranları daha fazla. Bunda Sînemaya Serbixwe sitesinin de etkisi var, oradan bir ağ, bir

sirkülasyon oluşuyor (Rûmet Onur Kaya, Sînemaya Serbixwe, kişisel görüşme, 2022).

Bir diğer Kürtçe sinema dergisi olan Temaşe'ye göre indirme sayıları üzerinden ele alındığında, Sînemaya Serbixwe'nun daha fazla okunduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre, dergi fanzin olarak yayınlandığı zaman yaklaşık bin kişi tarafından indirilirken, bu sayı yayın dergiye dönüştürüldüğünde üç binlere çıkmıştır. Editörüne göre yeterli olmasa da Türkiye'deki küçülen dergi pazarı düşünüldüğünde ehven-i şer niteliğindedir.

Yeterli olmasa da okunma oranımız fena bir oran değil bence. Beni motive ediyor şahsen. Zaten Türkiye'de çok iyi basılı dergilerin sayıları bile bu oranda satılıyor ortalama olarak. Onlarla kıyaslayınca çok da kötü bir oran değil (Rûmet Onur Kaya, Sînemaya Serbixwe, kişisel görüşme, 2022).

Kubar dergisinin indirme oranı, ilk sayıda üç bine yakınken, derginin diğer sayılarında bu oran ortalama bin civarında olmuştur. Dergi ücretli erişime açıldıktan sonra ise bu oranda ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Derginin editörü, bu düşüşü öngördüklerini fakat, derginin okunma oranıyla ilgili başından beri çok fazla bir beklentilerinin bulunmadığını dile getirmektedir. Bunu yanı sıra, editöre göre, derginin basılı olmaması da görünürlüğünü sınırlayan bir etkidir:

Okunma anlamında çok yüksek bir beklentimiz yok zaten, çünkü bence halen yeni bir dergiyiz. Basılı olmaması, dijital olması görünürlüğü etkiliyor bence. Elle tutulmaması, raflarda durmaması görünmesini azaltabiliyor (Ayşenur Özel, Kubar, kişisel görüşme, 2022).

Editöre göre hedefledikleri okur sayısı zaten düşüktür, modaya yeterince ilgi gösterilmemekte, Kürtçe olması da ayrıca bilinmesi ve okunması açısından dezavantaj yaratmaktadır:

Nûbihar gibi yıllarca yayın yapan bir dergi bile yeterince tanınmıyor mesela ki modaya ilgi duyan kesim gerçekten az. Bunun farkındayız. Kubar'ın az da olsa bilinmesi, tanınması bizim için yeterli, bizim için çok motive edici (Ayşenur Özel, Kubar, kişisel görüşme, 2022).

Çandname dergisinin okunurluk düzeyinin ise indirme oranları üzerinden ele alındığında diğer dergilere göre daha az olduğu ortaya çıkmıştır. Dergi, her sayısı için yayın tarihinden yaklaşık iki ay sonra sadece 700-800 civarı indirme sayısına ulaşabilmektedir:

Bu maksimum sayı. İlk sayı biraz daha fazlaydı, sonra düşmeye başladı (Fırat Bawerî, Çandname, kişisel görüşme, 2022).

Okunma oranının düşüklüğünde ise Kürtçe okuryazar kesimin az olması, derginin üç aylık periyodik yayını sürdürememesi ve Kürtçe okurun daha çok siyasi, tarihi ve edebi içeriklere ilgi duyması gibi etkenler ön plana çıkartılmaktadır.

Herd editörü okunma oranı ölçümlemesinin sorunlu olduğunu düşündüğü için sağlıklı bilgi veremeyeceğini ifade etmiştir:

Dijital dergilerde okunurluk oranını belirlemek kolay olmuyor. Çünkü mesela bazen derginin linki değil de PDF olarak indirilmiş hali dolaşıma giriyor. Yani mesela ben indiriyorum, üç kişiye yolluyorum. Toplamda dört kişi okumuş oluyor ama bir kez indirilmiş oluyor (Mahsûn Reşçelan, Herd, kişisel görüşme, 2022).

Bunun yanı sıra, Herd'in de diğer dergiler gibi ilk sayısı en çok indirilen sayısı olmuştur. Derginin görünme oranları ise yetersiz bulunmakta, bu oranları arttırılması için okuyuculardan gelen geri dönüşler esas alınarak yeni şeyler denenmeye çalışılmaktadır:

Her sayıda yeni şeyler denemeye çalışıyoruz. Örneğin bize bir konuda çok öneri geldi; derginizde Kurmancî-Zazakî sözlük olursa iyi olur diye. Biz de sonraki sayılarda belirli bir bölümü Kurmancî-Zazakî sözlük için ayırdık (Mahsûn Reşçelan, Herd, kişisel görüşme, 2022).

Popkurd dergisinin okunurluk oranları da diğer dergilerle benzerlik göstermektedir. Buna göre, derginin ilk sayısı diğer dergilerde olduğu gibi en çok görünen ve indirilen sayı olmuştur. Derginin sonraki sayılarında ise bu oranlar düşmeye başlamıştır. Görünürlük seviyesi ve okunurluk düzeyi de benzer şekilde istenilen oranda değildir:

Görünürlük ve okunurluğumuz istediğimiz düzeyde değil tabii ki. Örneğin ilk sayımız binden fazla indirilmişti ama bu sayı giderek düştü (Mustafa Doğan, Popkurd, kişisel görüşme, 2022).

Kürtçe okuryazar kesimin azlığı, derginin özellikle sosyal medya hesaplarının profesyonel olarak işletilememesi gibi etkenler derginin okunurluğunu azaltan sebepler olarak ön plana çıkmaktadır. Fakat diğer dergilerde olduğu gibi her ne kadar okunurluk seviyesi istenilen düzeyde olmasa da Popkurd için de derginin mevcut Kürtçe okuryazar kesim tarafından bilinmesi, okunması; okuyucudan olumlu anlamda geri dönüşlerin alınması motive edici unsurlar olarak görülmektedir. Dolayısıyla editör ekibinde bulunduğum Popkurd dergisinde de mevcut okunma ve görünme oranları öngörülmekte, bu oranların görece azlığı Kürtçenin okuryazar kesiminin azlığına bağlanmaktadır.

Sonuç itibarıyla, her dergi için okunma ve görünme oranları ve bu oranların azlığı ile çokluğunu belirleyen faktörler benzerlik göstermektedir. Kürtçenin okuyucu kitlesinin düşüklüğü, dergilerin kamusal görünürlüğü ile okunma düzeylerini etkileyen temel belirleyenler olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, Bailey vd.'nin (2015) topluluk medyaları için öne sürdüğü sınırlayıcı etkiler Kürtçe dergiler için de söz konusu olmaktadır. Bu anlamda, topluluk medyalarındaki belli bir topluluğa hizmet

etme ve bağımlı hale gelme risklerinin, söz konusu medyaları kamusal olarak küçük ölçekli bir pozisyona sıkıştırılmasıyla sonuçlanmaktadır. Bununla ilintili olarak, Kürtçe dergilerin de topluluk olarak Kürtçe okuryazar kesime hitap etmeleri, dergileri küçük ölçekli topluluk medyası biçimine dönüştürmekte, dergilerin görünme ve okunma oranlarını belirleyerek sınırlamaktadır.

3.4.5. Dergilerin Benimsedikleri Ekonomik Model ve Sürdürülebilirliğe Dair Sınırlıklar

Dergiler, kâr etme amacının güdülmediği ekonomik modellere dayanmaktadır. Kubar ve Çandname dışında diğer dergiler ücretsiz olarak erişime açılmaktadır. Fakat daha önce de belirtildiği gibi, Kubar ve Çandname dergileri de son sayılarından sonra ücretli erişime açılmaya başlanmış, önceki sayıları dijital ortamlarda ücretsiz dağıtılmıştır. Yine yukarıda aktarıldığı üzere, dergilerin ücretli erişim modeli benimsemelerinde kâr elde etmek amaçlanmamakta; profesyonelleşme, Kürtçe yapılan işlerin değerini arttırılması gibi gerekçelere dayandırılmaktadır. Nitekim dergilerin satışa sunulan sayılarına, çok az bir ücret karşılığında erişilebilmektedir. Dergilerin kar elde etmeye yönelik ekonomik modellere dayanmaması, yapılan işin profesyonel bir işleyişe sahip olmaması gibi etkenler ise dergilerin sürdürülebilirliğini sınırlamaktadır.

Bu kapsamda, ücretsiz bir dergi olarak erişime açılan Temaşe, yapılan işlerin gönüllülük esasına dayandığı bir modeli benimsemektedir. Dergiye yazı yazanlara, yazıların redaksiyonlarını yapanlara ve derginin mizanpajını üstlenene bir ücret ödenmemesi Temaşe'nin karşılaştığı ekonomik sorunlar olarak ön plana çıkmaktadır:

...evet bir gönüllülük esası üzerine oluşuyor bu işler fakat bir bütçesi olsun isterdik. Misal bize yazanlara telif verelim. Redaksiyonu, mizanpajı yapanlara emeklerinin hakkını verelim (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Bunun yanı sıra, derginin basılı halinin arşiv oluşturmak amacıyla yurt dışındaki kütüphanelere ve enstitülere gönderilebilmesi için de bir maliyeti olmakta, söz konusu maliyetin karşılanması için ise dergi ekibinin bireysel bütçeleri kullanılmaktadır:

Bazen dergiyi çıktı olarak alıp yurt dışına gönderiyoruz. Enstitülere, kütüphanelere yolluyoruz misal. O maliyetleri de biz karşılıyoruz (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Dergide karşılaşılan maliyet sorunlarına çözüm geliştirmek için ise çeşitli fonlara başvuru planlanmaktadır. Alınacak fonların dergiyi ekonomik olarak zorlayan maliyet sorunlarına çözüm olacağı düşünülmektedir:

Şu an çeşitli fonlara başvuru için araştırma yapıyoruz. Fon alabilirsek yazarlarımıza telif vermeyi düşünüyoruz. Redaksiyonu yapan arkadaşlara, mizanpajı yapan arkadaşlara emeklerinin karşılığını verebiliriz diye düşünüyoruz (Mehmud Beyto, Temaşe, kişisel görüşme, 2022).

Sinemaya Serbixwe dergisinin aynı isimli sitesi, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin (TGC) Avrupa Birliği ile yürüttüğü bir projeden alınan fonla kurulmuş; alınan fon ile sitenin kuruluş giderleri karşılanmış ve siteye yazan yazarlara telif ödenmiştir. Fakat bu süreçte fanzin olarak çıkartılan Sinemaya Serbixwe, sadece mizanpajını yapan kişiye belli bir ücret ödemiştir. Derginin yazarlara telif ödeyememe dışında bir maliyet sorunu bulunmamaktadır:

Dergiye döndükten sonra tasarımını kardeşim yapmaya başladı, o da ücret talep etmiyor haliyle. Zaten dergimizin çok ciddi bir maliyeti yok. Çoğu Kürtçe dergi gibi bu dergi de gönüllülük esasına göre çıkartılıyor. Dergi için telif de ödeyemiyoruz şu an ama bu önemli bir mevzu, yazarlara telif ödemek istiyorum (Rûmet Onur Kaya, Sinemaya Serbixwe, kişisel görüşme, 2022).

Derginin editörü, yazarlara telif ödenebilmesi için Temaşe gibi çeşitli fonlara başvurmayı düşündüğünü ifade etmiştir. Bunun için ise dergiyi basılı bir yayın olarak çıkartmak planlanmaktadır:

Yazarlara telif ödeyebilmek için dergiyi matbu çıkarma fikrim var. Şu an bu konuda girişimlerim sürüyor. Matbu çıkartamazsam dijitalde devam edecek tabii (Rûmet Onur Kaya, Sînemaya Serbixwe, kişisel görüşme, 2022).

Moda dergisi Kubar da diğer dergiler gibi gönüllülük esasına göre çıkartılmaktadır. Bu anlamda, derginin hiçbir maliyeti bulunmamaktadır:

Dergimizin tek bir maliyeti var; site için yıllık verdiğimiz ücret. O da 99 lira. Onu da biz karşılıyoruz tabii. Sitemizi kuran arkadaşımız ücretsiz yaptı. Mizanpajını yapan arkadaşımız ücretsiz yapıyor (Ayşenur Özel, Kubar, kişisel görüşme, 2022).

Temaşe ve Sînemaya Serbixwe'nun yazarlara telif ödenememesi ile ilgili yaşadıkları maliyet sorunları, Kubar için söz konusu olmamakta, derginin böyle bir kaygısı bulunmamaktadır. Nitekim yukarıda da aktarıldığı gibi, dergide yer alan içerikler genelde dergi ekibi tarafından hazırlanmaktadır. Bu anlamda, Kubar dergisi için yazılan yazılara karşılık telif ödemesi yapmak bir maliyet sorunu olarak ortaya çıkmamakta, daha doğrusu dergi editörleri bunu bir maliyet kalemi olarak görmemektedir. Dergi, son sayısından itibaren ücretli erişime açılmış olsa da satıştan kayda değer bir geliri bulunmamaktadır:

Dergimiz şu an cüzi bir fiyatla satılıyor ama oradan bir şey kazanmıyoruz. Şu ana kadar 30 lirayı geçmedi kazancımız. Dergimizin herhangi bir yerden başka hiçbir geliri de yok. Dergiden maddi bir kazanç elde etmiyoruz hiç (Ayşenur Özel, Kubar, kişisel görüşme, 2022).

Çandname dergisi de diğer dergiler gibi gönüllülük esasına dayanmaktadır. Derginin herhangi bir maliyeti bulunmazken, aynı isimli site için yıllık ödenen belli bir ücret bulunmaktadır. Sitenin yıllık ücreti için ödenen ücret ise diğer dergilerde olduğu gibi ekibin kendi kişisel bütçeleriyle karşılanmaktadır:

Özellikle site için belirli bir maliyet oluyor. Sitenin yıllık domain ücreti 1000-1500 lirayı aşkın tutuyor. Bunu da kendimiz karşılıyoruz (Editör, Çandname, kişisel görüşme, 2022).

Site için ödenen ücretin dışında derginin ise herhangi bir maliyeti bulunmamaktadır. Yazarlara telif, sitenin ücretinin karşılanması gibi giderler için diğer dergiler gibi fonlara başvurma çözüm olarak görülmektedir. Fakat Çandname'nin editörü fon başvuruları konusunda çeşitli kaygılarının olduğunu da belirtmektedir:

Fonlara başvurma durumu gündemimizde var ama devlet memuru olarak çalışma durumumuz buna çok yol vermiyor. Çünkü biz devlet kurumlarında çalışıyoruz ve Kürtçe bir dergi için fon başvurusu problem olabilir mi diye endişe etmiyor da değiliz. Bunun Kürtçenin Türkiye'deki genel negatif durumu ile ilgisi var tabii (Fırat Baweri, Çandname, kişisel görüşme, 2022).

Bunun yanı sıra, derginin herhangi bir maddi kazanç sağlayacak bir modeli bulunmamaktadır. Dergi ücretli erişime açıldıktan sonra, satış oranlarından elde edilen kazanç ise Kubar dergisinde olduğu gibi dergiye gelir olabilecek bir seyirde işlememektedir. Nitekim Çandname'nin editörü, ücretli erişim durumunu tartıştıklarını, bu durumun ilerideki sayılarda değişebileceğini belirtmektedir:

Buradan zaten çok bir maddi kazanç olmuyor. İndirme sayımız da düştü. Bu ücretli olma durumu ile ilgili aramızda fikir alışverişi de sürüyor. Durum değişebilir (Fırat Bawerî, Çandname, kişisel görüşme, 2022).

Herd dergisi de ücretsiz erişime açılan bir yayın olduğu için, derginin herhangi bir geliri bulunmamaktadır. Ayrıca, diğer yayınlarda olduğu gibi Herd dergisinde de yapılan işler gönüllülük esasına dayanmaktadır. Nitekim dergi için çalışan hem Kurmancî hem de Zazakî ekibi, herhangi maddi kazanç beklentisi olmadan Herd'i

çıkartmaktadırlar. Derginin tasarım için ödenen ücret dışında bir gideri bulunmamaktadır:

Ciddi bir maliyet sorunu yaşamıyoruz. Bu işi gönüllü yapıyoruz. Editörler olarak bir karşılık almadan çalışıyoruz. Grafik ve tasarım için arkadaşlarımıza cüzi bir miktar ödüyoruz ki o da çok ciddi bir meblağ değil. Zaten bu bütçeyi de yine kendimiz yaratıyoruz (Mahsûn Reşçelan, Herd, kişisel görüşme, 2022).

Popkurd da diğer dergiler gibi, gönüllülük esasına göre işleyen bir ekonomik modelle çıkartılmaktadır. Ücretsiz olarak dijital ortamlarda erişime açılan diğer dergiler gibi, Popkurd'un de ciddi bir maliyet sorunu bulunmamaktadır. Derginin sitesi için diğer dergilerle benzer şekilde yıllık ödenen ücret dışında bir gideri bulunmamaktadır. Fakat derginin ilk sayısından itibaren editörlüğünü yapan ekip arkadaşımın da belirttiği üzere, benimsenen ekonomik model ve gelir elde edememenin verimlilik üzerinde olumsuz etkisi vardır:

Maddi olarak bizi zorlayan bir durumumuz yok ama belirli bir bütçemiz olsaydı daha profesyonel çalışmak mümkün olurdu ve daha verimli olurduk. Örneğin sosyal medya hesaplarımızı bu zamana kadar belli bir ücret karşılığında yönetecek birinin olması profesyonel sosyal medya eksikliğimizi giderebilirdi (Mustafa Doğan, Popkurd, kişisel görüşme, 2022).

Popkurd dergisinde, arşiv oluşturmak ve şimdiye kadar çıkartılan sayıların basılı hale getirilebilmesi amacıyla fon başvuruları için araştırmalarımız da mevcuttur. Şu an için net bir durum olmamakla birlikte, ileride fon alınabilirse hem derginin basılı hale getirilmesi planlanmakta hem de yukarıda da belirtildiği üzere özellikle sosyal medya hesaplarının yönetimini profesyonelleştirmek hedeflenmektedir.

Sonuç itibariyle, yukarıda yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgilere dayanarak aktarılmaya çalışıldığı gibi, dergilerde kâr elde etmeye yönelik herhangi bir ekonomik işleyiş söz konusu olmamaktadır. Nitekim, Temaşe, Sînemaya Serbixwe, Herd ve Popkurd dijital ortamlarda PDF formatında ücretsiz erişime açılmaktadır.

Kubar ve Çandname dergileri ise ücretli satışta olmalarına rağmen hem çok az bir ücret karşılığında satılmaları hem de satış oranlarının düşük olmasından dolayı bu satışlardan bir gelir elde edememektedir. Dergilerin ciddi giderinin bulunmamasına rağmen, yazarlara telif ödenememesi, kimi dergiler için mali problem kapsamında tartışılmaktadır. Bu sebeple fonlara başvurma çözüm olarak görülmektedir. Ancak fonların koşullarından kaynaklı, yalnızca dijital ortam değil basılı derginin varlığı da gündeme gelmekte, bu da yeniden bir maliyet kalemine dönüşmektedir. Buradan yola çıkarak Kürtçe kültür sanat dergiciliğinin alternatif bir mecra olarak dijitale taşınmasının yalnızca yeni teknolojilere uyum sağlamak değil aynı zamanda maliyetleri azaltmak için bir zorunluluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Fon alabilmek ya da daha fazla görünür olmak için basılı yayına geçme zorunluluğu alternatif medyaya erişim tartışmalarındaki kısır döngünün yeniden tekrarlandığının bir göstergesidir.

Sonuç olarak, gönüllülük esasıyla çalışan, herhangi bir gelir elde edilmeyen dergilerin sürdürülebilirliğinin tehlikede olduğu açıktır. Nitekim kimi dergiler ilk başta periyodik yayınlanmalarına rağmen, birkaç sayı sonra bu yayın biçimini sürdürememişlerdir.

SONUÇ

Alternatif medya ve Kürtçe yayıncılık literatüründen beslenen bu çalışmada, Kürtçe dijital kültür-sanat dergiciliği incelenmiştir. Bu kapsamda, Türkiye’de güncel olarak yayın hayatına devam eden Kürtçe sinema dergileri Temaşe ve Sînemaya Serbixwe, moda dergisi Kubar, kültür ve yaşam dergisi Çandname, edebiyat dergisi Herd ve popüler kültür dergisi Popkurd alternatif medya yaklaşımıyla analiz edilmiştir.

Dergiler analiz edilirken alternatif medya literatüründeki tartışmalardan yararlanılmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın birinci bölümünde alternatif medya kavramı ve kuramları ile ilgili bir tartışma yürütülmüştür. Alternatif medya çalışmaları içinde, söz konusu medyanın nasıl tartışıldığına dair farklı perspektifler aktarılmaya çalışılmıştır. Ardından, yeni toplumsal hareketler ve yeni iletişim teknolojilerinin alternatif medyayla ilişkisi, söz konusu alanlardaki teorik tartışmalar üzerinden irdelenmiştir. İkinci bölümde ise Kürtçe yayıncılığın tarihsel arka planı aktarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, Osmanlı dönemine dayanan Kürtçe yayıncılık faaliyetleri, beş dönemsel başlıkla yayınlar ve politik gelişmeler çerçevesinde tartışılmıştır. Bu tartışma sonucunda ise bu tez çalışmasının konusu olan Kürtçe dijital kültür-sanat dergiciliğinin tarihsel arka planı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında örneklem olarak belirlenen dergiler, bulgular bölümünde çalışmanın varsayımları ve soruları üzerinden beş başlık altında incelenmiştir. Bu kapsamda, dergilerin ortaya çıkış gerekçeleri ile örgütlenme modelleri, içerik üretim süreçleri, erişim ve dağıtım için benimsenen yöntemler, dergilerin okunurluk oranları ve benimsenen ekonomik modeller başlıklarıyla söz konusu dergiler alternatif medya yaklaşımıyla analiz edilmiştir.

Bulgular değerlendirildiğinde, dergilerin kuruluşlarında ön plana çıkan gerekçelerin alternatif medya oluşumlarının ortaya çıkış gerekçeleri ve amaçları ile örtüştüğü tespit edilmiştir. Nitekim bütün dergiler varlıklarını Türkiye’deki Kürtçe kültür-sanat yayınlarının azlığı ya da hiç olmayışları ile açıklamışlardır. Bu bağlamda, her bir dergi çıktığı alanla ilgili boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu amaç ise bu

çalışmanın ilk varsayımını doğrulamaktadır. Dergilerin örgütlenme modellerine bakıldığında ise, dergilerde gönüllülük esasına dayanan, hiyerarşik iş bölümü yerine kolektif bir yapılanmayla işleyen organizasyon biçimlerinin benimsendiği ortaya çıkmıştır. Bu anlamda, dergilerin sahip olduğu örgütlenme biçimleri, çalışmanın ikinci varsayımını doğrulamaktadır.

Dergilerin içerik üretim süreçlerinde ise benzer şekilde katılımcı pratikler ön plana çıkmaktadır. Kubar dergisi hariç, geriye kalan bütün dergilerin içerik üretim süreçlerinde birbirine benzer, katılımcı bir işleyişin söz konusu olduğu gözlenmiştir. Biri hariç hemen tüm dergilerin okuyucuları aynı zamanda dergi yazarı olabilmektedir. Kubar dergisinin, diğer dergilere oranla içerik üretim süreçlerinde katılımcı pratikleri işletmemesi ise bazı gerekçelere dayandırılmakta fakat bu gerekçeler derginin yayın politikası olarak katılımcılığı işletmediği gerçeğini değiştirmemektedir. Bu anlamda, çalışmanın dördüncü varsayımı Kubar dergisi için geçerli olmamaktadır. Bunun yanı sıra, dergilerde katılıma dair açık bir işleyiş bulunmasına rağmen, elde edilen bulgular, içerik üretim süreçlerindeki katılımın sınırlı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Katılımı sınırlayan temel belirleyen ise dergilerde kullanılan dilin Kürtçe olmasıdır. Bu bağlamda, Kürtçe okuryazar oranının azlığı dergilere katılım olanağını sınırlamaktadır. Bu sonuç ise çalışmanın beşinci varsayımını doğrular niteliktedir.

Dijital olarak yayınlanan dergiler, yeni iletişim teknolojilerin sağladığı imkanlardan yararlanmaktadırlar. Bu anlamda, dergilerin dağıtım ve erişimi için benzer yöntemler benimsenmektedir. Kubar ve Çandname dergileri ise son sayılarından itibaren ücretli erişime açıldıkları için bazı noktalarda dağıtım ve erişim için diğer dergilerden farklılık göstermektedir. Fakat özellikle sosyal medya ağları dergilerin dağıtım için kullandığı temel mecra olarak ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda, bütün dergilerin sosyal medya hesaplarını daha çok okuyucuya erişim için kullandıkları görülmektedir.

Dergilerin okunurluk ve görünürlük oranlarının da birbirlerine yakın olduğu ortaya çıkmıştır. Dergilerin okunma oranları istenilen düzeyde olmamasına rağmen, bu durum olağan karşılanmaktadır. Okunma oranlarının azlığı ve çokluğunu belirleyen faktör olarak ise katılım süreçlerinde olduğu gibi Kürtçe okuryazar insanların sayıca düşüklüğüdür. Dergilerin okunma oranları ve buna bağlı olarak gelişen kamusal görünürlüklerinin düşüklüğü ise Bailey vd. (2015) tarafından topluluk medyaları için dile getirilen küçük ölçekli medya biçimlerine dönüşme tehlikesinin, Kürtçe dergiler

için de söz konusu olduğunu göstermektedir. Nitekim dergilerin bütün Kürt nüfusuna değil, sadece dar bir kesim olan Kürtçe okuryazar kişilere erişebilmesi, onları küçük ölçekli topluluk medyaları biçimine dönüştürmekte, dergilerin okunma oranları ile kamusal görünürlüklerini sınırlamaktadır. Dergilerin Kürtçe olarak yayınlanmalarından dolayı erişiminin sınırlı olması ise çalışmanın beşinci varsayımına dayanak oluşturmaktadır.

Dergiler, gönüllülük esası üzerine kurulu olan mekanizmalara sahip olmalarından dolayı ekonomik olarak da kâr amacı gütmeyen modellere yönelmektedir. Buna göre, Temaşe, Sînemaya Serbixwe, Herd ve Popkurd dergileri ücretsiz erişime açıktır; Kubar ve Çandname ise son sayılarından itibaren satışa sunulmuş olsalar da burada herhangi bir kazanç sağlamak amaçlanmamaktadır. Nitekim dergilerin satış fiyatları çok düşük tutulmuş, kayda değer bir gelir elde edilemediği ifade edilmiştir.

İncelenen dergilerde ciddi maliyet sorunları bulunmamasına rağmen, yazarlara telif ödeyememe bazı dergiler için bir maliyet sorunu olarak tarif edilmektedir. Dergilerde yaşanan maliyet sorunlarına ilişkin ise fonlara başvurmak bir çözüm yöntemi olarak görülmektedir.

Ciddi bir mali sorundan bahsedilmemesine rağmen, gönüllülük esasına dayalı çalışma, görünürlüğü arttırıcı yeni yöntemler geliştirememeye yalnızca bir maliyet sorunu olarak değil motivasyon kırıcı bir işlev görerek dergilerin sürdürülebilirliğini riske atmaktadır. Burada alternatif medya tartışmaları içinde toplulukla kurulan bağ önem kazanmakta, ancak Kürtçe diline ilişkin kısıtlılıklar yalnızca katılım değil sürdürülebilirlik yönünden de bir engel olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, örnekleme dahil edilen dergilerin; ortaya çıkış gerekçeleri, örgütlenme modelleri, içerik üretim süreçleri ve biçimleri ile benimsenen ekonomik modelleri itibariyle birer alternatif medya örnekleri olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, dergilerde üretilen içeriklere bakılarak, içerik analizleri üzerinden dergilerin alternatif medya olma potansiyellerinin tartışılması, söz konusu dergilerin sadece biçimsel değil üretilen içerik itibariyle de alternatif medya olarak kabul görmesine olanak sağlayabilir. İlerleyen araştırmalarda yalnızca yapı değil içeriğe de odaklanan araştırmalar yapılması planlanmaktadır. Literatürde bu alanda çok daha fazla araştırma yapılmasına ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Açık , N. (2016). Ulusal mücadele, ksdın mitosu ve kadınların harekete geçirilmesi: Türkiye'deki çağdaş Kürt kadın dergilerinin bir analizi. A. Bora, & A. Günel (Der.), *90'larda Türkiye'de feminizm içinde*, (279-306). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alan , A. (2017). *Hetawî Kurd (1913-1914)*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Alankuş, S. (2009). The Relationship between democracy and "other media": An attempt to describe the non-mainstream media environment in Turkey. *Kurgu Online International Journal of Communication Studies* (1), 1-19.
- Algül , F. (2016). *Topluluk medyası: "Nor Radyo" örneği*. İstanbul: Pales Yayınları.
- Arat, Y. (2000). 1980'ler Türkiye'sinde kadın hareketi: Liberal kemalizmin radikal uzantısı. E. Kalaycıoğlu, & A. Y. Sarıbay (Der.), *Türkiye'de politik değişim ve modernleşme içinde*. İstanbul: Alfa.
- Atabek, Ü. (2020). *Tarihten geleceğe iletişim teknolojileri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Atton, C. (2002). *Alternative media*. SAGE.
- Atton, C. (2004). *An alternative internet*. SAGE.
- Bailey, O. G., Cammaerts, B., & Carpentier, N. (2015). *Alternatif medyayı anlamak*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Balı, Ş. (2022, Ocak 17). *Kürtçe dergiler dijitalde çeşitleniyor, renkleniyor*. journo: <https://journo.com.tr/kurtce-dergiler> adresinden alındı
- Benjamin, W. (1996). Author as producer. *Selected writings*.
- Bileydi, M. (2015). Bir topluluk medyası örneği: Agos gazetesi. B. Çoban & B. Ataman (Der.), *Direnış çağında Türkiye'de alternatif medya içinde*, (395-423). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

- Brecht , B. (2015). Radio as a communication apparatus. M. Silberman (Der.), *Brecht on Film and Radio* içinde, (41-46).
- Buechler , S. M. (2013). New social movements and new social movement theory. *The Wiley-Blackwell encyclopedia of social and political movements* içinde, (846-852). Malden: Blackwell.
- Buechler, S. M. (1995). New social movement theories. *Sociological Quarterly*, 36(3), 441-446.
- Castells, M. (2008). *Ağ toplumunun yükselişi: Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür 1. Cilt*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cohen, J. L. (1985). "Strategy or identity"? New theoretical paradigms and contemporary social movements. *Social Research*, 52(4), 663-716.
- Couldry, N. (2003). Beyond the hall of mirrors? Some theoretical reflections on the global contestation of media power. N. Couldry, & J. Curran (Der.), *Contesting media power: Alternative media in a networked world* içinde, (39-54). Londra: Rowman & Littlefield.
- Couldry, N., & Curran, J. (2003). *Contesting media power: Alternative media in a networked world*. Londra: Rowman & Littlefield.
- Çayır, K. (Der.). (1999). *Yeni sosyal hareketler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çiçek, C. (2013). *Zımanek çima tê qedexekirin: Polîtîkayên zimanî û rewşa kurdî li Tirkîyeyê: Ji înkare ber bi nasîne*. İstanbul: Peywend Yayınları.
- Çoban, B., & Ataman, B. (Der.). (2015). *Direnîş çağında Türkiye'de alternatif medya*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Downing, J., Villereal Ford, T., Gil, G., & Stein, L. (2017). *Radikal Medya: İsyancıların İletişimi ve Toplumsal Hareketler*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Enzensberger, H. M. (1976). Constituents of a theory of the media. *Raids and Reconstructions: Essays on Politics, Crime and Culture* içinde, (20-53). Londra: Pluto Press.

- Fuchs, C. (2010). Alternative media as critical media. *European Journal of Social Theory*, 13(2), 173-192.
- Fuchs, C. (2021). Google kapitalizm. F. Aydoğan (Der.), *Yeni medya kuramcılarında yeni medya kuramları içinde*, (71-83). İstanbul: Der Yayınları.
- Geray, H. (1994). *Yeni iletişim teknolojileri*. Ankara: Kılıçarslan Matbacılık.
- Gordon, J. O. (2011). The case for advertising in interactive digital magazines: How the next generation of digital magazine is succeeding as an advertising platform.
- Hamilton, J. F. (2014). Medyayı demokratikleştirmek: İçeriye ve içeriden meydan okumalar. B. Yanıkkaya, & B. Çoban (Der.), *Kendi medyanı yarat: Alternatif medya- kavramlar, tartışmalar, örnekler 1. Cilt içinde* (99-114). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Jenkins, H. (2021). Medyada yöndeşmenin kültürel mantığı. F. Aydoğan (Der.), *Yeni medya kuramcılarında yeni medya kuramları içinde*, (33-45). İstanbul: Der Yayınları.
- Jenkins, J. C. (1983). Resource mobilization theory and the study of social movements. *Annual Review of Sociology*, 9(1), 527-553.
- Johnston, H., Larana, E., & Gusfield, J. R. (1999). Kimlikler, şikayetler ve yeni sosyal hareketler. K. Çayır (Der.), *Yeni Sosyal Hareketler içinde*, (131-161). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Köse, H. (2007). *Alternatif Medya*. İstanbul: Yirmidört Yayınevi.
- Kürt dergiciliğine yeni bir isim: Kürt Araştırmaları*. (2019, Ekim 5). Duvar: <https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2019/10/05/kurt-dergiciligine-yeni-bir-isim-kurt-arastirmalari> adresinden alındı
- Kürtçe dergicilik*. (tarih yok). KurdîLit: http://www.kurdilit.net/?_id=2501&lang=tr adresinden alındı
- Keskin, N. (2018). Kovargeriya akademik a kurdî li Tirkîyeyê û pîrsgîrêkên wê. *Mukaddime*, 9(2), 31-47.

- Koray, M. (1998). Türkiye kadın hareketinin soru ve sorunları. A. B. Hacimirzaoglu (Der.), *75. yılda kadınlar ve erkekler içinde*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kutlay, N. (2019). *Kürt kimliğinin oluşum süreci*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Lievrouw, L. A. (2016). *Alternatif ve aktivist yeni medya*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Lievrouw, L. A., & Livingstone, S. (2002). *Handbook of new media: Social shaping and consequences of ICTs*. SAGE.
- Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Kelly, K., & Grant, I. (2009). *New media: A critical introduction*. Taylor & Francis.
- Malkoç, E. S. (2013). Yeni toplumsal hareket olgusu ve Türkiye'de 1980 sonrası yeni toplumsal hareketler. Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Malmîsanij, M. (2006). *Türkiye ve Suriye'de Kürtçe kitap yayıncılığının dünü ve bugünü*. İstanbul: Vate Yayınları.
- Malmîsanij, M. (2011). Anti-kürdolojiden kürdolojiye giden yol ve İsmail Beşikçi. B. Ünlü, & O. Değer (Der.) *İsmail Beşikçi içinde*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marcuse, H. (1972). *Counterrevolution and Revolt*. Boston: Beacon Press.
- McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. *American Journal of Sociology*, 82(6), 1212-1241.
- Meikle, G. (2002). *Future active: Media activism and the internet*. Psychology Press.
- Melucci, A. (1980). The new social movements: A theoretical approach. *Social Research*, 19(2), 199-226.
- Melucci, A. (1999). Çağdaş hareketlerin sembolik meydan okuması. K. Çayır (Der.), *Yeni sosyal hareketler içinde*, (81-107). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Özcan, M. (2018). Di salên 1980-2000 de li Tirkîyeyê rewşa ziman û edebîyata kurdî û têkilêya wan li gel tevgerên civakî yên kurdan. Yüksek Lisan Tezi, Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Öztürk Çelebi, G. (2019). Dijital çağda dergicilik. A. Yapar Gönenç, & M. İris (Der.), *Dijitalleşme ve dergicilik içinde*, (58-70). İstanbul: Der Yayınları.

- Offe, C. (1999). Yeni sosyal hareketler: Kurumsal politikanın sınırlarının zorlanması. K. Çayır (Der.), *Yeni sosyal hareketler* içinde, (53-79). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Onen , R. (2018). *Ziman û netewesazî: Lêhûrbûnek li ser kovara Hawarê*. İstanbul: Peywend Yayınları.
- Rodriguez, C. (2003). The Bishop and his star. N. Couldry, & J. Curran (Der.), *Contesting media power: Alternative media in a networked world* içinde, (177-194). Londra : Rowman & Littlefield.
- Rodriguez, C. (2008). Citizens' media. *The international encyclopedia of communication* .
- Ruhavioğlu , R., Girasun , R., & Çoban, E. (2020). *İki ileri bir geri: Kürt kültürel yayıncılığının maruz kaldığı hak ihlallerinin izlenmesi raporu*. Kurdish Studies Center.
- Sünbül, T. (2018). "Çözüm/müzakere" sürecinin İstanbul'daki Kürt yayınevleri ve yayıncılığa etkisi. *İstanbul Bilgi Üniversitesi İstanbul'da Kültürel Çeşitliliğin Sivil Toplum Aktörlerini Güçlendirme ve Kapasite Geliştirme Projesi*.
- Sandoval, M. (2009). A critical contribution to the foundations of alternative media studies. *Kurgu Online International Journal of Communication Studies*, 22(1), 1-18.
- Sandoval, M., & Fuchs, C. (2010). Towards a critical theory of alternative media. *Telematics and informatics*, 27(2), 141-150.
- Santos Silva, D. (2011). The future of digital magazine publishing. *Information Services of Use*, 31(3-4), 301-310.
- Şimşek, S. (2004). New social movement in Turkey since 1980. *Turkish Studies*, 5(2), 111-139.
- Tarrow, S. G. (2011). *Power in movement: Social movements and contenttious politics*. Cambridge University Press.
- Taylan, A. (2012). Alternatif medya ve bianet örneği: Türkiye'de alternatif medyaya dair etnografik çalışma. Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

- Tekeli, Ş. (1993). 1980'ler Türkiye'sinde kadınlar. Ş. Tekeli (Der.), *1980'ler Türkiye'sinde kadın bakış açısından kadınlar içinde*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Temel, C. (2017). *1918-1923 Mondros'tan Lozan'a Kürtler: Kürtlerin aldanma ve aldatılma yılları*. İstanbul: İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları.
- Temel, C. (2020). *1984'ten önceki 25 yılda Türkiye'de Kürtlerin silahsız mücadelesi*. İstanbul: İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları.
- Tilly, C. (2008). *Toplumsal hareketler: 1768-2004*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Touraine , A. (1999). Toplumdan toplumsal harekete. K. Çayır (Der.), *Yeni sosyal hareketler içinde*, (35-51). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Touraine, A. (1985). An introduction to the study of social movements. *Social Research*, 52(4), 749-787.
- Uzelman, S. (2015). Bambu bahçesinde yoğun emek. A. Langlois, & F. Dubois (Der.), *Otonom medya: Direnişi ve muhalefeti canlandırmak içinde*, (19-34). İstanbul: Epilson Yayıncılık.
- Veroj, S. (2015). *Mehmed Mîhrî Hilav û kovara Kurdistan*. İstanbul: İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları.
- Veroj, S. (2017). *Mewlanzade Rifat û rojnameya Serbestî*. İstanbul: İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları.
- Veroj, S. (2020). *Cemîyeta hêvî ya talebeyê Kurd (Kürd talebe hêvî cemiyeti) û Rojî Kurd (1913)*. Diyarbakır: Dara Yayınları.
- Veroj, S. (2021). *Rojnamegerî û kovargerîya kurd (1898-1932)*. Diyarbakır: Dara Yayınları.
- Villareal Ford, T., & Gil, G. (2017). Radikal inernet kullanımı. J. Downing, T. Villareal Ford, G. Gil , & L. Stein (Der.), *Radikal medya: İsyancıların iletişimi ve toplumsal hareketler içinde*, (255-292). Ankara: İmge Kitabevi.
- Yılmaz, N. (2018). Türkiye'de dergi yayıncılığının dijitalleşmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.

- Yanikkaya , B. (2014). Türkiye'de feminist (alternatif) medya: Duvarları aşmak. B. Yanikkaya, & B. Çoban (Der.), *Kendi medyanı yarat: Alternatif medya-kavramlar, tartışmalar, örnekler 2. Cilt* içinde, (47-99). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Yapar Gönenç, A., & Ulusoy Nalcıoğlu, B. (2019). Yeni medya ortamında dergicilik. A. Yapar Gönenç, & M. İris (Der.), *Dijitalleşme ve dergicilik* içinde, (3-14). İstanbul: Der Yayınları.

GÖRÜŞMELER

“Mehmud Beyto, Temaşe Editörü ile görüşme 18.04.2022”

“Ayşenur Özel, Kubar Editörü ile görüşme 23.04.2022”

“Fırat Bawerî, Çandname Editörü ile görüşme 26.04.2022”

“Mahsûn Reşçelan, Herd Editörü ile görüşme 29.04.2022”

“Mustafa Doğan, Popkurd Editörü ile görüşme 03.05.2022”

“Rûmet Onur Kaya, Sînemaya Serbixwe Editörü ile görüşme 06.05.2022”

ÖZGEÇMİŞ

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı : Leyla Özkaplan
Tez Başlığı : Alternatif Medya Yaklaşımıyla Kürtçe Dijital Kültür-
Sanat Dergiciliği
Savunma Tarihi : 27/ 06/ 2022
Danışman : Doç. Dr. Ceren Sözeri Özdal

JÜRİ ÜYELERİ:

Unvan, Ad-Soyadı

İmza

Doç. Dr. Ceren Sözeri Özdal

Doç. Dr. Tolga Çevikel

Dr. Öğr. Üyesi Feryade Tokan Şenol

Prof. Dr. M. Yaman ÖZTEK

Enstitü Müdürü

